

Hvad forklarer udviklingen af de to styringsformer af EUD i de danske og svenske socialdemokratiske regimer?

En historisk analyse af aktørernes strategier og intentioner

Speciale skrevet af Peter Jakobsen Kjær
Aalborg Universitet, Politik og Administration
Sommeren 2008

English summary

Denmark and Sweden are capitalist, corporative, and social democratic regimes. But the vocational education systems have following quite different paths and been successful in the continuing the reproduction of a very productive labour force which generate wealth for the welfare states.

The Swedish vocational education system is based on school education and the Danish system on an apprenticeship contact between the trainee and employer. Two third of the education is in company training and the a third in school.

This report explains how the two social democratic regimes came about to develop and support this two, almost, opposite education systems.

By having a historical focus on the issue it is possible to understand the development with a class approach. The development is explained by the actors on the labour market and the state all following their specific interests. These interests are both antagonistic to each others as well as shared by them selves. And it is the latter that explains the possibility of the labour movements support to the two education systems.

In Denmark it is possible to unite exploitation and securing education of the apprentices at the same time. The petite bourgeoisie is the sole most important provider of vocational educated workers. To keep in business they both have to exploit the apprentices and educate them. By educating them quickly the young people become cheap and highly productive working power compared to the investment the small company pays in wages and more.

This is acceptable to the social democratic parties and unions because the corporative regulation of the vocational education allows it to formulate and decide which companies that are allowed to have apprentices and what the school based education must contain. This was made possible by the social democratic party when it shifted path from a parliamentary approach to a corporative path.

In Sweden there was never any regulation of the apprenticeship. The unions were vary of a public regulation because it feared a law would led to lowering the wages for the young workers and feared it would lead to young people being exploited harshly without having any guaranties that the apprentices would gain any education from this.

In stead the labour movement went their focus on the parliament. The social democrats would become the fore strongest political party nationally as well as locally in the municipalities. That gave them the opportunity to developing the vocational schools and by that they managed to de-privatise the vocational education system. They could secure that apprentices did not become exploited (with out giving them an education in exchange) by bringing in the young to public schools. Away from work which little or no educational value into school with the sole purpose of give them in-school practice, which give the young access to the labour market without further education. This was first practised in the workshops in the 1930'es and later on through the high school system from the late the 60'es. This path was the results of primary the social democratic party which guaranteed this development of this vocational educational system. In Denmark the unions played a stronger role in developing a path which now and historical has had the support of the labour movement.

Indholdsfortegnelse

1.0 Problemformulering	
1.1 Fokus for rapporten	s. 1
1.2 Socialdemokratiske regimer	s. 1
1.3 Erhvervsuddannelsernes rolle i Danmark	s. 2
1.4 95 procent skal have en ungdomsuddannelse	s. 2
1.4.1 Ny mesterlære	s. 3
1.5 Den tidlige arbejderbevægelses syn på erhvervsuddannelser	s. 4
1.6 Grundlæggende interesse modsætning	s. 4
1.7 Den tidlige socialdemokratiske uddannelsespolitik	s. 5
2.0 Rapportens arbejdshypotese	s. 6
2.1. De svenske ungdomsuddannelser	s. 7
2.2 Idealerne og intentionerne bag det fælles gymnasium	s. 7
2.3 Den erhvervsfaglige diskussion i Sverige	s. 8
2.4 Nye indgange til erhvervsuddannelserne i Danmark	s. 9
2.5 Fra fokus på makroperspektiv til mikroperspektiv	s. 10
2.6 Styring af erhvervsuddannelserne	s. 11
2.6.1 Svensk offentlig styring	s. 11
2.6.2 Dansk styring via arbejdsmarkedets parter	s. 12
3 Metode og læsevejledning	s. 13
3.1 Fire bud på et svar på problemformuleringen	s. 14
3.2 Et skematisk overblik over undersøgelsesemner	s. 16
4 Overgangen fra lavene til det fri arbejdsmarked	s. 17
4.1 Hvad er feudalisme og et lav?	s. 17
4.2 Tekniske skoler oprettes til i Danmark i Sverige	s. 18
4.3 Interesse modsætning mellem håndværk og industri i Danmark	s. 19
4.4 Ingen lærlingelov i Sverige	s. 20
4.5 Opsummering	s. 20
5 En arbejderklasse bliver til	s. 21
5.1 Den organiserede danske arbejderbevægelse	s. 22
5.2 Den tidlige arbejderbevægelse	s. 22
5.3 Omgangsskruen og lock-outs	s. 22
5.4 Faglærte og ufaglærte	s. 23
5.5 Septemberforliget	s. 23
5.6 Den svenske arbejderbevægelse	s. 24
5.7 Fagbevægelse og parti	s. 25
6 Teori-afsnit	s. 26
6.1 Teori PUKKS	s. 26
6.2 Leverandørerne	s. 27
6.2.1 To typer aftager-virksomheder	s. 27
6.2.2 Wintherager	s. 28
6.3 Teori - Erik Christensen	s. 30
6.4 Spilteori – Scharpf	s. 33
6.5 Definition af aktørerne	s. 33
6.6 Decoupling og aggregation	s. 36
6.7 Policy Networks	s. 36
6.8 Ensidedt, gensidigt og asymmetrisk afhængighed	s. 37
7 Arbejdsdelingen indenfor håndværket og industrien	s. 38
7.1 Håndværksproduktion	s. 38
7.2 Industriproduktion	s. 39
7.3 Videnskabsteoretisk afsnit	s. 40
7.3.1 Merværdi	s. 41
7.3.2 En opsummering af hvad historisk materialisme er	s. 41
7.4 Basis - definition af produktionsrelationer	s. 42
7.5 Klassebevidsthed	s. 42
7.6 Arbejde og merværdi	s. 43
8 Analyse	s. 45
8.1 Arbejderbevægelsens strategi og intentioner	s. 45
8.2 Ræsonnement over spillet mellem klasse interesserne	s. 45
8.3 Debatten i Danmark	s. 47
8.3.1 Lovforslaget med kommunalt tilsyn afvises	s. 52

8.3.2 Opsummerende	s. 54
8.4 Fokus på uddannelsesaspektet og konkurrence	s. 55
8.5 Inspirationen til det faglige selvstyre	s. 55
8.6 Svensk fokus på tekniske skoler og manglen på lærlingelov	s. 56
8.7 Svensk socialdemokratis succes	s. 56
8.8 Fagbevægelsens organisering i Danmark	s. 57
8.8.1 De danske fagforeningers strategier	s. 58
8.9 Svensk arbejdsmarked og erhvervsuddannelser	s. 60
8.9.1 Forbund og strejke	s. 60
8.9.2 Svensk håndværk gik til grunde – politisk set	s. 61
8.9.3 Den manglende mesterlæres betydning for håndværket i Sverige	s. 62
8.9.4 Hvorfor vælge en 'svensk' håndværksuddannelse?	s. 62
8.9.5 Svensk fagbevægelsens forbehold til en lærlingelov	s. 63
8.9.6 Arbejdsgivernes modstand mod fagforeninger	s. 63
8.9.7 Den tidlige fagbevægelse	s. 64
8.9.8 Strejker for fagbevægelsens overlevelse	s. 64
8.9.9 Ådalen 1937	s. 66
9 Konklusion	s. 67
9.1 Det danske parlamentariske sigte	s. 67
9.2 Ingen svensk lærlingelov	s. 68
9.3 Kommunale værkstedsskoler	s. 68
9.4 Svensk fagbevægelse	s. 68

1.0 Problemformulering

Rapporten skal påvise, hvorfor de to erhvervsuddannelsessystemer i Danmark og Sverige har udviklet sig så forskelligt. På nogle punkter har interesserne omkring erhvervsuddannelserne (EUD) haft antagonistisk karakter, på andre punkter har der været interessesammenfald mellem de forskellige aktører med forskellige præferencer for hvad en uddannelse skal indeholdes og forvaltes. For at forklare den historiske udvikling har rapporten fokus på de strategier fagbevægelse og socialdemokrati udvikler og interagerer med over for andre aktører i tilblivelsesfasen af de to erhvervsuddannelsessystemer.

1.1 Fokus for rapporten

Erhvervsuddannelsessystemet er en vigtig del af reproduktionen af arbejdskraften, hvorfor stat, arbejderklasse og arbejdsgivere er optaget af dens udvikling. Man kan anlægge den betragtning at arbejderklassens politiske interesse bl.a. er, at opnå faglig, almen viden, social og økonomisk udligning og forsørgelse i tilfælde af lediggang. Det kan en uddannelse hjælpe på vej med.

Graver man et spadestik ned i EUD-systemet, vil man opdage at der er forskellige interesser hos grupper af arbejderklassen, og man vil se at arbejdsgiverne også er splittet på området. Det står hurtigt klart, at systemet er konsensusorienteret og præget af en holdning om, at de færdigheder de faglærte skal oplæres i, skal kunne bruges af virksomhederne. Det er i arbejderklassens interesse, at være i beskæftigelse. Det er i erhvervslivets interesse at have 'konkurrencedygtig' arbejdskraft, samt i statens interesse, at have høj beskæftigelse, da værdiøgningen i samfundet, igennem arbejderne produktion i virksomhederne, gør det muligt at realisere politiske ambitioner som fx velfærdsgoder.

I Danmark betaler de unge og samfundet som helhed for deres ungdomsuddannelse over skatten. Lærlingene betaler dog en del af deres uddannelse ved produktivt arbejde på virksomhederne, som de så bytter for en løn og uddannelse i kontraktperioden. Reproduktionen af arbejdskraften bliver bl.a. derfor en del af den økonomiske og politiske kamp mellem arbejder og arbejdsgiver.

1.2 Socialdemokratiske regimer

Danmark og Sverige kan klassificeres som socialdemokratiske regimer med universelle velfærdsgoder i centrum. Begge lande har udviklet et luksuøst udbud af goder finansieret over skatterne. Grundtanken bag regimerne er, at alle borgere skal have lige adgang og lige muligheder for at få uddannelse, understøttelse, lægehjælp osv. uanset lønindtægt eller civilstand. Disse

universelle goder kan karakteriseres under Esping-Andersens begreb 'de-commodification'¹, fordi borgerens adgang til goderne, ikke er afhængig af den individuelle evne til at sælge sin arbejdskraft. Det vil sige, at et solidarisk samfund forsøger at afbøje de værste konsekvenser ved kapitalismen, som kendetegnes ved at gøre alt til en vare, som kan købes og sælges. Lærlingeuddannelse er til dels en vare, til dels en gratis offentlig skattefinansieret uddannelse. At denne samfundsindretning kaldes for socialdemokratisk, er fordi man traditionelt i statskundskaben, forbinder disse værdier med den politik socialdemokrati og fagbevægelse har arbejdet for gennem lovgivning i parlamenter eller ved samarbejde med arbejdsgivere på arbejdsmarkedet.

Derfor undrer det mig, hvorfor erhvervsuddannelserne ikke er en offentlig opgave, som andre ungdomsuddannelser. Og det undrer mig, at erhvervsuddannelserne er skolebaseret i Sverige. Denne rapport skal give et bud på, hvorfor de to socialdemokratiske regimer har slået kursen ind på to grundlæggende forskelle retninger. Den danske vekseluddannelse og den svenske skolebaseret EUD-system. I Danmark er lærlingeuddannelserne tæt knyttet til arbejdsmarkedet. Her gør arbejderbevægelse sig gældende via de konsensusprægede faglige selvstyre, hvorimod kampen om lærlingenes uddannelse i Sverige er reguleret via Riksdagen og kommuner. Her er klassekampen rykket inden døre.

1.3 Erhvervsuddannelsernes rolle i Danmark

Bekendtgørelsen om erhvervsuddannelser (betænkning nr. 1401 fra dec. 2000) viser, at EUD har mindst et tredobbelt formål: Det er historisk set en specialiseret erhvervs kvalificering, som udvikler sig til en bred samfundsmæssig kvalificering, til nu også at give en studieforbereende kompetence for en videreuddannelse². Med vekseluddannelsen reguleres uddannelsen af markedspolitiske vilkår, hvad angår indhold i uddannelsen og antallet af optagne lærlinge på virksomhederne og hvad krav der stilles til praktikpladser. Det vil sige, at det paritetiske udvalg på skolen, der afgør om virksomheden kan opfylde kravene til en læreplads, men at kvaliteten af den uddannelse lærlingene får påvirkes af konjunkturerne og styrkeforholdet mellem arbejdsgivere, fagbevægelse, samt staten³.

1.4 95 procent skal have en ungdomsuddannelse

Regeringens målsætning er, at 95 procent af en årgang får en uddannelse, mod 80 procent i dag. Ambitionen skal ruste de unge og erhvervslivet til konkurrencen i en globaliseret økonomi. Preislerudvalget, som er sammensat af eksperter og repræsentanter fra DA, LO, KL, Håndværksrådet,

---

¹ Esping-Andersen, *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Polity Press (Oxford 1990) kap. 2

² Warring (red.), s. 15, *Samfundsbürger – Medborger*, Erhvervsskolernes Forlag (Odense 2004) Bekendtgørelse om de gældende praktik forhold og forholdet mellem lærling, skole og virksomhed

³ Warring (red.), s. 17

Landbrugsrådet, lærer-, leder- og elevorganisationer samt ministerier, foreslog i februar 2006 følgende⁴: ”Det offentlige skal sikre, at de unge gennemfører en uddannelse gennem kommunale handlingsplaner, som skal kunne opfange ’frafaldstruede’ unge. Grundskolens vejledning skal tilbyde eleven korte brobygningskurser til ungdomsuddannelserne, praktikforløb og mentorordninger. Ambitionen for erhvervsskolerne er overordnet at gøre uddannelsesstilbudene mere elev- praksisnær og kompetencevurderes ved uddannelsesstart. Denne strategi skal sikres via private og offentlige arbejdsgivere opretter flere praktikpladser. Et udvalg skal undersøge, hvordan de økonomiske incitamenter for oprettelsen af flere praktikpladser og hvordan niveaudeling af fag kan imødekomme den enkelte elevs behov og forudsætninger. Skolerne skal have større fleksibilitet i tilrettelæggelsen af mere praksisnære grundforløb for bedre at kunne imødekomme de unges meget forskellige uddannelsesbehov og muligheder. Ved at øge fleksibiliteten i uddannelserne og i de muligheder, der er for at skabe nye aftaler, skal der skabes endnu flere uddannelsesforløb”⁵. Ifølge en undersøgelse af Håndværksrådet, som repræsenterer 20.000 små- og mellemstore-virksomheder, hvor hovedparten af de faglærte historisk som i dag uddannes, ser positivt på den ny ordning. I følge en undersøgelse af Håndværksrådet overvejer hver tredje håndværksmester, at optage lærlinge på den ny ordning. I februar 2008 er 1810 unge på ordningen af i alt 66.298 uddannelsesaftaler⁶. Det er kun få unge i mesterlære, men antallet er tredoblet siden sin start i 2006. Generelt anser håndværksrådet, det for nødvendigt at have fokus på en praktikorienteret vej, hvis regeringens ambition om de 95 procent unge skal have en ungdomsuddannelse⁷.

1.4.1 Ny mesterlære

Med den Ny mesterlære kan lærlingen vælge virksomhedslæring frem for skolebænken det første år af uddannelsen. Et af de bærende argumenter for mesterlæren er, at mange unge er skoletrætte. Et argument som deles både af fagbevægelse og arbejdsgivere. Et andet argument er pædagogisk og lyder, at menneskers evne til indlæring er størst gennem praktisk læring⁸. Den Ny mesterlære skal ses som en del af regeringens forsøg på at nedbringe de store frafald i erhvervsuddannelserne.

Det er på nuværende tidspunkt umuligt, at afgøre hvor stor en del mesterlæren vil komme til at udgøre af uddannelserne. Dog frygter skolerne mesterlæren af både økonomiske som af

⁴ Se Fremtidens velstand og velfærd på <http://www.uvm.dk/06/documents/udspil.pdf>

⁵ www.uvm.dk <http://www.uvm.dk/06/flere.htm?menuid=6410> Pressemeddelelse 3. februar 2006.

⁶ Erhvervsbladet.dk d. 8/5 hentet 7/8 2008.

⁷ Pressemeddelelse fra Håndværksrådet d. 12. juni 2008.

⁸ For den interesserede vil jeg henvise til den halvgamle artikel ”Det blev en succes” fra Magasinet Erhvervsskolen.dk, d. 2. juni 2004. Her beskrives det, hvordan praktiske skoleopgaver (Praktikum), fandt anvendelse på deres praktiksted. Skolen havde opbygget samarbejde med 17 virksomheder, hvoraf de 16 havde positive tilbagemeldinger på forsøget og flere virksomheder havde i samråd med eleven allerede forslag til lignende projekter. Det er sådanne erfaringer fra skolebænken, som de unge kunne informeres om, (fortsættes på næste side) inden de fravælger skoleundervisningen pga. skoletræthed eller deres ’praktiske orientering’.

pædagogiske hensyn. Med taxametersystemet risikerer skolerne at miste penge, fordi mesterlære kan udvikle sig til at omfatte flere end de bogligt svage, som ideen blev solgt på if. Jan Hjort (Dansk Teknisk Lærerforbund). ”For hver elev der forsvinder ud i mesterlære, forsvinder der også ressourcer fra skolen. Spredes ressourcerne, bliver undervisningen forringet”, forklarer han⁹. I 2007 var 560 i mesterlære ud af ca. 65.000 unge i erhvervsuddannelse. I år er tallene henholdsvis 1691 ud af 68.000 unge¹⁰.

1.5 Den tidlige arbejderbevægelses syn på erhvervsuddannelser

’Den oplyste del af arbejderklassen forstår meget godt, at arbejderklassens og dermed menneskehedens fremtid ganske afhænger af de opvoksede arbejdergenerationers uddannelse. De ved, at frem for alle andre må børnene og ungarbejderne beskyttes imod det bestående systems ødelæggende følger¹¹.

Dette citat fra den 1. Internationales kongres i 1866 viser, at den socialistiske bevægelse tidligt var optaget af uddannelsespolitik, og forstod reproduktionen af arbejdskraften, som en del af kampene for bedre leve- og arbejdsvilkår. Problemet var ikke, at lade børn og unge deltage i samfundsproduktionen, men under hvilke betingelser de deltog i arbejdet. Kritikken gik på hvorvidt de dengang eksisterende tekniske uddannelser faktisk gav de unge et bredt og ’tilstrækkeligt’ kendskab til deres fag, for derved kunne stå stærkere på arbejdsmarkedet via en faglig fleksibilitet og sociale kompetencer¹². Her skal det dog påpeges, at kapitalismen ikke nødvendigvis søger en afspecialisering af fagligheden. For kapitalismen er hårde som bløde kvalifikationer vigtige såfremt de kan øge produktiviteten mest muligt. De enkelte arbejdsgivere kan dog indrette produktionen på en måde, der reducerer behovet for høj faglighed. Men omfanget af denne afspecialisering er primært et politisk spørgsmål og kan aflæse empirisk. Det afgørende politiske spørgsmål er, hvorvidt det historisk lykkes arbejderklassen at modvirke kapitalismens forsøg på ’at gøre mennesket disponibelt i absolut forstand for de skiftende krav, arbejdet stiller¹³.

1.6 Grundlæggende interessemodsætning

Den enkelte kapitalist er ’historisk’ tvunget til at klare sig i konkurrencen. Det vil sige, at han er nødt til at akkumulere kapital, som han så igen må investere for at øge produktiviteten. Det giver en

---

⁹ Erhvervsbladet.dk, Mesterlære hitter hos de unge, 23. januar 2008. I samme artikel henvises der i øvrigt til gratisavisen Urban, som skriver, at der pr. 1. januar 2008 er indgået 2250 mesterlære-aftaler. Men jeg vil holde mig til det officielle tal på 1691 som fremgår fra www.uvm.dk

¹⁰ [EUD praktikpladssituationen ultimo januar 2008](http://www.uvm.dk) www.uvm.dk

⁹ Marx citeret i; Mathiesen, Uddannelse og produktion, Munksgaard, KBH, s. 15-16, 1976

¹² Fx kan sociale kompetencer være kendskabet til rettigheder som fagforening og efteruddannelse m.m.

¹³ Marx citeret i; Mathiesen, Uddannelse og produktion, Munksgaard, KBH, s. 17, 1976

grundlæggende interessemæssige modsætning mellem (løn)arbejder og kapital. En interessemodsætning som er betinget af den kapitalistiske produktionsproces' dobbelthed. Dels en arbejdsproces, hvor arbejderen fremstiller en vare via bearbejdningen af et materiale eller råstof, ved hjælp af værktøj eller maskine. Dels den økonomiske proces, som er de investeringer kapitalisten gør i produktionen (indkøb af materialer, maskiner og selve arbejdskraften). Kapitalisten er derfor interesseret i, at udforme arbejdsprocessen så den giver mest mulig profit til geninvesteringer. Det kan ske via øget udbytning af arbejderne via hårdere arbejde (fx øget tempo eller længere arbejdstid) og/eller indførelsen af teknologi, som kræver færre faglige kvalifikationer i arbejdsprocessen, og derfor billigere at købe for kapitalisten. Og det kan gøres ved at indrette produktionen sådant at faglærtes kvalifikationer kan skabe mere værdi end ufaglærte i kraft af deres kvalifikationer¹⁴.

1.7 Den tidlige socialdemokratiske uddannelsespolitik

Arbejderbevægelsens reformkrav har historisk været tæt knyttet til den konkrete kamp for bedre arbejds- og levevilkår, herunder uddannelsespolitikken¹⁵. Politikken skulle dengang som i dag sikre arbejderne klassebevidsthed og de nødvendige eller bedst mulige arbejdskvalifikationer. Skolepolitikken som Mathiesen tager udgangspunkt i, er det tyske socialdemokratis politik. Et parti som danske socialister og socialdemokrati hentede megen inspiration fra.

Fra slutningen af 1800'erne udviklede det tyske socialdemokrati en uddannelsespolitik med tre hovedkrav: religionsundervisningens afskaffelse, obligatorisk folkeskole og gratis undervisning¹⁶. Målet var at staten skulle overtage uddannelsen. Den skulle foregå i heldagsskoler og være gratis. Staten skulle sørge for forplejning af eleverne på skolerne. Som forsvar mod børnearbejde skulle de unge sikres obligatorisk undervisning til de var 18-årige. Andre forslag var kravet om fx enhedsskole, børnehaver, fritidshjem, øget forældre- og lærerindflydelse i skoleforvaltningen¹⁷.

De danske socialdemokrater havde mere fokus på 'sociale hindringer'. Den sociale elendighed blandt arbejderbørnene gjorde udbyttet af skoleuddannelsen lille, mente de. Det skulle bl.a.

---

¹⁴ Mathiesen, s. 16-17, Uddannelse og produktion, Munksgaard (København 1976)

¹⁵ Mathiesen, s. 28-30. De mere konkrete kampe, var fx strejker og lock-outer – fokus var på de umiddelbare arbejdsforhold, primært om løn og forsvaret for at kunne danne fagforeninger. Denne del af arbejderbevægelsens skabelse vendes der tilbage til nedenfor.

¹⁶ Mathiesen, s. 30-31. Religiøse kræfter i den tidlige fagbevægelse var stærke. Det kan forklare, at religionsundervisning havde sit eget punkt. Kristendom prædiker ofte imod strejker som kampmiddel. Først og fremmest fordi den ikke anerkender socialisters holdning om at samfundets er opdelt i antagonistiske forhold. Med andre ord, at socialismen ikke er nødvendig.

¹⁷ Mathisen, s. 33-34

afhjælpes ved at forsinke sortering af børnene og deres valg af uddannelse¹⁸. Gymnasieundervisningen skulle læne sig op ad 'det praktisk liv' og faget stil skulle have afsæt i de (håndværks)fag de unge blev undervist i. En skole for de 14-18 havde også tilslutning fra DSF (datidens LO)¹⁹. Fagbevægelsen ønskede desuden oprettelsen af værkstedsskoler i stedet for mesterlæren. Senere krav, til en fælles ungdomsuddannelserne, har fx været forslaget om en 12-årig enhedsskole. (Højby-skitsen). Forslaget skulle sikre den unge et højt alment uddannelsesniveau med muligheden for at skifte mellem uddannelserne.

Denne enhedsskole ligner i øvrigt, den nuværende svenske ungdomsuddannelse. Her er gymnasium og erhvervsuddannelserne samlet.

Tanken om enhedsskolen dukker dog fortsat op med jævne mellemrum i den danske debat. Så sent som i sommeren 2006, slog socialdemokraterne til lyd for, at de principielt fortsat støtter enhedsskolen (Politiken 14. juni 2006).

Opsummerende kan det slås fast, at socialdemokrati og fagbevægelse tidligt ønsker enhedsskoler og værkstedsskoler. De idealer kan genfindes i den svenske med fælles ungdomsuddannelse og tilhørende skolebaseret, men ikke i ungdomsuddannelserne i Danmark. Denne undren er en del af motivationen for at undersøge, hvordan de to styringsformer er blevet til.

Rapportens problemstilling lyder: **Hvad kan forklare, at de to socialdemokratiske regimer udvikler to grundlæggende forskellige styringsformer af erhvervsuddannelserne for de unge?**

2 Rapportens arbejdshypotese

For at forklare de to spor for erhvervsuddannelser, er det nødvendigt at se på den historiske tilblivelsesproces. En proces, som ikke er idealistisk, men materielt funderet. En proces der udtrykker, hvordan aktørerne med interesse for erhvervsuddannelserne har interageret og følgelig fundet en brugbar sti. Uenighederne slutter naturligvis ikke med den valgte sti. Erhvervsuddannelserne er et politisk spil, og den aktuelle danske og svenske diskussionen om praktik eller ligefrem mesterlære nedenfor, viser, at udviklingen ikke er stoppet med de to styringsspor. Men det fælles socialdemokratiske ophav og strategier, som resulterede i vidt forskellige spor, kan med fordel besvares ved at undersøge, hvorfor styrerformerne oprindeligt blev til. Ved at undersøge baggrundene for de strategier de to socialdemokratier og fagbevægelser følger

---

¹⁸ Mathiesen, s. 37

¹⁹ Mathiesen, s. 37-39

i det politiske spil, med andre aktører, skal svaret på problemformuleringen findes. Rapporten har så at sige, to ben den følger. En undersøgelse af den parlamentariske situation og en undersøgelse af forholdene på arbejdsmarkedet.

Nedenfor følger en kort gennemgang af de to erhvervsuddannelsessystemer og debatten omkring uddannelserne. Det gøres for at vise ligheder og i særdeleshed, forskellene mellem de to systemer.

2.1 De svenske ungdomsuddannelser

I Sverige er de erhvervsuddannelserne og de mere teoretiske studieforberevende uddannelser, slået sammen i en gymnasial uddannelse. Næsten alle unge fortsætter fra folkeskolen til gymnasiet, som er opdelt i 19 nationale programmer med en varighed af 3 år. Det er tale om i alt 320.000 unge fordelt på de tre år, hvoraf ca. de 200.000 vælger linier som peger i retning af en erhvervsuddannelse. Skolerne har en række obligatoriske almene fag for alle linier. Staten forventer at fremtidens arbejdsmarked vil kræve nye og støtte kundskaber, hvorfor ambitionen er at sikre alle unge en ungdomsuddannelse. Der diskuteres i disse år, om linieuddannelserne på gymnasierne skal reduceres og gøres mere 'akademiske'²⁰ den anden diskussion omhandler indførelsen af mere praktisknære erhvervsuddannelser. Og den vil blive taget op her, fordi den politisk er mest aktuel, med de tiltag den borgerlige regering har sat i værk.

Efter veloverstået 'slutbetyg' er den unge parat til at indtræde læse videre eller tage på arbejdsmarkedet og sælge sine faglige kvalifikationer til højest bydende. Den unge er ikke faglært i 'dansk forstand' efter gymnasiet. En faglært arbejder defineres af den gældende overenskomst mellem fagforening og arbejdsgiver. Typisk tildeles en arbejder titlen faglært efter 8-10 års erfaring i faget.

2.2 Idealerne og intentionerne bag det fælles gymnasium

De bærende (socialdemokratiske) idealer i det svenske gymnasium, omhandler begreber, som individets frihed, solidaritet, ligestilling og læring om demokrati danner det værdimæssige grundlag²¹. Undervisningen er kursus-orienteret med modulering af uddannelserne for at imødekomme ændringer i arbejdslivet. Det giver kommunerne mulighed for at fokusere på lokale erhvervsbehov²².

---

20 Olofsson, s. 232-236, Svensk Yrkesutbildning, SNS förlag (Stockholm 2005)

21 Lpf 94, Skoleverket.se (opdateret t.o.m. SKOLFS 2006:24)

22 Abrahamsson, s. 64, Cedefop (1999), Vocational Education and Training in Sweden

Samtlige svenske kommuner er forpligtet til at udbyde gymnasieuddannelse for sine unge, dog ikke samtlige nationale programmer. Der er 641 (1997) gymnasier i Sverige. Af dem har halvdelen under 200 elever. 75 skoler udbyder alene det individuelle program, andre skoler udbyder en eller to linier med fokus på en bestemt erhvervssektor. Det er almindeligt de steder store virksomheder dominerer området²³. Virksomheder kan også udbyde gymnasieuddannelsen. Kontrolinstansen er stat og kommuner.

2.3 Den erhvervsfaglige diskussion i Sverige

Diskussionen centrerer sig om overgangen fra skole til arbejdsliv. To forslag skal lette overgangen fra grundskole og gymnasium til arbejdslivet.

I Sverige formår en restgruppen på ca. 1500 unge ikke at gennemføre gymnasiet. For at hjælpe de unge til en uddannelse udvides grundskolen med et frivilligt tiende år, hvor der bl.a. arbejdes på kontakt til virksomheder der vil indgå en lærlingekontrakt med den unge og lette overgangen til arbejdsmarkedet²⁴. Det er nyt med en lærlinguddannelse. En sådan har ikke eksisteret i en systematiseret form siden 1970'erne.

Kritikken fra erhvervslivet lyder, at de unge ikke besidder tilstrækkelige fagkunderskaber til arbejdet. Hertil skal reformen af gymnasiet (GY-09) forsøge at afhjælpe de unges problemer med overgangen fra gymnasiet til arbejdsmarkedet.

Gymnasie-reformen (GY-09) forventes iværksat fra efteråret 2009. Gymnasiet fremover skal have 3 hovedretninger. Gymnasieretning med sigte på de videregående uddannelser (Högskole), en retning for Yrkesksamen (skolebaseret erhvervsuddannelse) samt lærlinguddannelse, som det nye²⁵. Fokus på lærlinguddannelse lader til at være en trend i svensk uddannelsesforskning i dag. I min gennemsøgning af litteratur, er jeg næsten kun stødt på forskere, som er fortalere for lærlinguddannelse. Et eksempel på dette, er følgende debatindlæg, som opsummerer nogle af de problematikker med overgangen fra skole til virksomhed traditionelt har været forbundet med. Olofsson og Pettersson fra Lunds universitet samt Anders Olshov, chef for Øresunds instituttet mener, at lærlingeforholdet skal reguleres ved en kontrakt og arbejdsmarkedets parter skal have mere indflydelse på styringen af uddannelserne. Og de henviser til Danmark som eksempel. En svensk udgave af elevrefusion skal gøre det økonomisk muligt for arbejdsgivere at indgå en kontrakt. Dog erkender de, at mange svenske virksomheder er så specialiseret, at virksomhederne

---

²³ Abrahamsson, s. 61, Cedefob (1999), Vocational Education and Training in Sweden

²⁴ Riksdag & Departement, Sveriges politiska nyhetstidning, 27/11 2007

²⁵ Pressemeddelelse fra Regeringskansliet, 5/2 2007 Utbildningsdepartementet

ikke kan give de unge en bred vifte af kvalifikationer og at erhvervslivet savner erfaring med uddannelse af lærlinge²⁶.

Den ny gymnasireform i Sverige træder i kraft fra efteråret 2008. Udredningen²⁷ som blev offentliggjort 31. marts i år peger på to skelsættende forhold; indførelsen af lærlingeuddannelse og en afsluttende studentereksamen. Forsøgsordning gælder fra 2008 – 2010). Halvdelen af uddannelse skal foregå på virksomhed²⁸. I dag udgør den private praktiktid 15 uger (APU, Arbetsplatsförlagd utbildning). Af de 19 nationale programmer er de 14 fagligt orienteret²⁹:

2.4 Nye indgange til erhvervsuddannelserne i Danmark

En erhvervsuddannelse tager almindeligvis 2-4 år og er baseret på vekseluddannelse. Uddannelserne er opdelt i et grundforløb og hovedforløb. To-tredjedel af uddannelse foregår i virksomhed, resten på skole, heraf vekseluddannelse. Uddannelserne afsluttes med tvungne prøver. Men den Ny mester lære kan grundforløbet erstattes af virksomhedsoplæring. (BEK nr. 397).

Fra sommeren 2008 udbydes 12 indgange til en erhvervsuddannelse³⁰. Den pædagogiske tilgang er baseret på modulisering, individualisering og kompetencer m.m³¹.

Med Lov nr. 561 samles alle erhvervsuddannelser under samme lov. I Bekendtgørelse af lov om erhvervsuddannelser lægges der vægt på følgende:

1) give de unge mod på uddannelse. Det skal ske gennem flere valgmuligheder af uddannelser, samt trindeling og afstigningsmuligheder for de unge. Dette kan ses som en forlængelse af regeringens ambition, om at 95 % af en årgang skal have en uddannelse.

---

²⁶ Göteborgs-posten, 11/2 07 <http://www.gp.se/gp/jsp/Crosslink.jsp?d=114&a=325477>

²⁷ <http://www.sweden.gov.se/sb/d/10086/a/101962> Pressemeddelelse 1. april 2008

²⁸ I Sverige opereres der med pointinddelt årsværk. De unge skal vælge fag hvoraf mindst halvdelen af pointene tages i virksomheden.

²⁹ De 5 boglige programmer leder mod universitetet (Højskole). De 14 faglige programmer er: Bygg o-ch anläggningsteknik, Djurhållning och Naturbruk, El- och Energiteknik, Flygteknik, Fordon och Transporter, Handel och administrativ service, Hantverk, Hotell och Turism, Industriell teknik, Ledarskap och Friskvård, Restaurang och livsmedel, Sjöfartsteknik, VVS-, Klimat- och Fastighetsteknik, Vård och Omsorg

³⁰ Bil, fly og andre transportmidler, Bygge og anlæg, Bygnings- og brugerservice, Dyr, planter og natur, Krop og stil, Mad til mennesker, Medieproduktion, Merkantil, Produktion og udvikling, Strøm, styring og it, Sundhed, omsorg og pædagogik, Transport og logistik

³¹ Knudsen, s. 3, De seneste 20 års reformer i erhvervsuddannelserne, Arbejdsliv nr. 4, 2004

2) give de unge en uddannelse, 'der kan bruges' på arbejdsmarkedet, som ansat eller som selvstændig. For derved kunne imødekomme arbejdsmarkedets behov for kvalifikationer under hensyn til udviklingen af erhvervsstrukturen, arbejdsmarkedsforhold, teknologi og organiseringen af arbejdspladsen.

3) bidrage til at de unge har interesse i og evner at deltage i et demokratisk samfund og kan udvikle sig selv og får mulighed for videreuddannelse³². Andre centrale begreber er innovation, iværksætteri og internationalisering.

2.5 Fra fokus på makroperspektiv til mikroperspektiv

I en artikel omkring forskningen i erhvervsuddannelserne, slår Juul fast, at feltet er meget lidt berørt, når der tænkes på, den samfundsøkonomiske betydning faglærte står for og antallet af unge og voksne, der faktisk tager en erhvervsuddannelse³³. Niveaue ligger på ca. 40 % af en ungdomsårgang og er kun overgået af gymnasierne i de senere år.

Afsnittet skal give et kort overblik over den retningen forskningen i Danmark har bevæget sig.

Som det er tilfældet i Sverige, er det i Danmark blevet en trend at beskæftige sig med læringsprocesserne. Forskningen har især orienteret sig mod 'restgruppen', det er de unge som ikke får en uddannelse, og hvordan disse unge kan hjælpes gennem uddannelsessystemet via mesterlære, hvor det mere teoretiske stof er skrællet bort til fordel for den praktiske oplæring.

Den tidlige gennemgang af erhvervsuddannelserne var før krigen mest jubilæumsskrifter. Skrevet af håndværket selv, hvad måske ikke er så overraskende, da erhvervsuddannelserne i helt overvejende grad var en privat sag mellem den unge og mester. Juul henviser til Nyrops jubilæumsskrift *Bidrag til dansk Haandværkerundervisnings Historie* som et eksempel på et af de få, ældre værker. Denne bog pointerer det private initiativs ansvar for de tidlige tekniske skoler.

I efterkrigstiden, og i kølvandet af den socialdemokratiske bevægelses indtog i statsmagten fik erhvervsuddannelserne en øget offentlig interesse. Princippet om lighed gennem uddannelse dominerede. En velfærdsideologi centreret om det dengang nyoprettede socialforskningsinstitut i 1959. Statsintervention var det redskab, som skulle bryde den sociale arv, bryde med de kønsmæssige og kulturelle fordomme for derigennem befri arbejderklassens lænker fra oven.

I tiden omkring EFG øges interessen for arbejderklassens evne til sin egen befrielse og megen forskning var ikke bleg for at erkende, at forskningen blev skrevet i arbejderklassens interesse.

---

³² Bekendtgørelse af lov om erhvervsuddannelser (Lov nr. 561) En 'nedkogning' af bekendtgørelsens egen ordlyd.

³³ Juul, Erhvervsuddannelserne – et forsømt forskningsområde, Arbejdsliv nr. 4, 2004

Eksempler på dette er fx Mathiesens *Produktion, kvalifikation og arbejdsmarkedspolitik*³⁴. Denne generelle interesse for marxismen kan måske til dels forklares ved studenteroprøret. Her skabes mange af de unges politiske bevidsthed, som de tog med i ind i universitetsverdenen. Med arbejderklassens nederlag i 1980'erne, og nedgangen i antallet af industriarbejdere vinder postmodernismen frem og marxismen går af mode³⁵.

Juul skriver, at forskningen i 90'erne bliver mere sparsom, sammenlignet med 70'erne og 80'erne. Fokus flyttes fra de mere makro-orienterede analyser til analyser om skolen som vidensformidlere, om elevfracfaldet, og evalueringer af reformer, for derved kunne give bud på forbedringer af uddannelsessystemet. Fokus bliver mere på læreprocesser, pædagogikken og restgruppen. Forståelsen var blevet den, at kvaliteten af erhvervsuddannelsen ikke kan sikres gennem skoleundervisning, men at viden bedst tilegnes lokalt og i samspil med det praktiske arbejde. Opsummeret kan det siges, at fokus flyttet fra en forståelse, og betoning, af de indbyggede konflikter mellem interesser på arbejdsmarkedet, mellem lærling og mester og interessernes mulighed for at interagere politisk til et fokus på den pædagogiske side af uddannelserne. En tilgang som PUKKS var et eksempel på en klassebaseret analyse og denne tilgang benyttes i denne rapport. Kvale og Nielsen underkender ikke de problematikker PUKKS påpeger, men Kvale og Nielsen adskiller problemerne fra de pædagogiske fordele, som de mener, mesterlæren potentielt kan rumme³⁶.

2.6 Styring af erhvervsuddannelserne

Som der skal forsvares i analysen kan udviklingen af de to erhvervsuddannelsessystemer forklares ved de strategier den danske og svenske socialdemokratiske bevægelser har valgt med henblik på at gøre sig politisk gældende på uddannelsesområdet både parlamentarisk og på arbejdsmarkedet. I Sverige har arbejderklassen fået indflydelse via Riksdagsmandater og i særdeleshed indflydelse på erhvervsuddannelserne gennem den kommunale styring af uddannelserne. Tilsvarende har den danske arbejderklasse fået formel som praktisk indflydelse via bestyrelsesposter i de faglige udvalg, som organiserer erhvervsuddannelserne.

2.6.1 Svensk offentlig styring

Som det gør sig gældende for svensk politik i almindelighed, er interesseorganisationer en del af politikudviklingen i Riksdagen. De folkevalgte byder interessegrupperne indenfor i varmen for at

---

³⁴ Juul, *Erhvervsuddannelserne – et forsømt forskningsområde*, Arbejdsliv nr. 4, 2004

³⁵ Mange af de svorne marxister var ikke kun tilhængere af Marx' ideer, men også kommunister, der måtte finde et nyt ståsted, da det går op for dem og vi andre, at Østeuropa var brutale diktaturer. En mere videnskabelig gennemgang af dette synspunkt kan fx læses i *Making History af Callinicos*, (1989)

³⁶ Juul, de bøger hun nævner af Kvale og Nielsen er hhv. *Mesterlære – Læring som social praksis* (1999) og *Praktikkens Læringslandskab – At lære gennem arbejde* (2003)

skabe sig viden om problematikkerne, for derved, ideelt set, beslutte de bedste politikker, som kan løse valgte problemstillinger og evt. benytte aktørernes egne organisationer til implementering. Eller i det mindste skabe opbakning hos aktørernes individuelle medlemmer, så disse ikke modarbejder en given politik.

Historisk har den svenske stat udført talrige udredninger for uddannelsespolitik og indbudt arbejdsmarkedets parter til forhandlinger. Uddannelserne finansieres via skatter og styringen er hos kommunerne. Skolverket er den offentlige instans, som kontrollerer at kommunerne gennemfører de love og regler og herved udbyder de uddannelses tilbud Riksdagen har bemidlet skattekrone til. Udgifterne er dækket via den offentlige beskatning, og staten blander sig ikke i organiseringen af kommunens forvaltning, så længe kommunerne opererer indenfor skolelovens rammer. I år 2000 var 92 % af gymnasierne underlagt kommunernes forvaltning. Kommunerne er påkrævet at udbyde et uddannelsesniveau, teoretisk som praktisk, på gymnasiet, som er studieforberegende uanset hvilken linie, den unge måtte vælge. Kommunerne har frihed til at indrette linierne efter de behov, de lokale virksomheder måtte have. De nuværende 15 ugers praktik, garanteres via aftaler mellem skole og egnede virksomheder. Der er ikke tale om private aftaler mellem den unge og en mester, eller det faglige selvstyre, som afgør praktikpladserne egnethed for uddannelse, som tilfældet er i Danmark.

Private gymnasier er også mulige, og de større virksomheder udbyder uddannelser indenfor rammerne af den offentlige gymnasielov. Med lærere de selv udpeger og som regel anvendes det skolingsmateriale, der benyttes i de offentlige skoler. De private gymnasier er sikret økonomisk støtte af kommunernes midler til uddannelse i de offentlige skoler³⁷.

Arbejdsmarkedets parter deltager ikke i styringen af uddannelserne. Forståelsen er dog den, at kommunerne skal indbyde parterne i diskussioner om de kompetencer erhvervslivet måtte have. Omfanget af denne involvering af parterne afhænger af kommunernes prioriteringer³⁸.

2.6.2 Dansk styring via arbejdsmarkedets parter

Det faglige selvstyre er et korporativt samarbejde om ansvar og forpligtigelser for organiseringen af uddannelserne via arbejdsmarkedet parter. Denne styreform lovfæstede i 1937 og fungerer den dag i dag. Historisk har dele af arbejdsmarkedets parter lavet uddannelsesaftaler før loven i 1937. Det faglige selvstyre havde derfor en forhistorie, og i særdeleshed erfaring med at indgå aftaler på tværs

---

³⁷ s. 17-18, The financing of Vocational Education and Training in Sweden, Cedefop, EU, 2000

³⁸ s. 100, Vocational Education and Training in Sweden, Cedefop, EU, 1999

af klasseinteresser, da loven blev vedtaget og styringen overladt til partnerne. Dette vendes der tilbage til i analysen.

Som alle andre områder på arbejdsmarkedet er elevens og praktikudbyders ansvar og forpligtigelser indskrevet i de kollektive aftaler. Det faglige selvstyre er formelt opdelt i tre niveauer og har alle repræsentation fra fagbevægelse og arbejdsgiverorganiseringer.

1) Erhvervsuddannelsesrådet (EUR) rådgiver undervisningsministeriet omkring mål, struktur, adgangskrav til uddannelserne og kvalifikationsbehov. 2) De faglige udvalg er de specifikke branchers repræsentanter, som rådgiver omkring indhold, varighed og svendepøver, samt evaluering af de enkelte kurser i uddannelsen. 3) Det sidste niveau udgøres af de lokale udvalg, som assisterer skolerne i planlægning af uddannelsesindhold, samt rådgiver omkring praktikuddannelse og kontakten til arbejdsmarkedet³⁹. Trods denne relative autonomi udvalgene har, er den overordnede målsætning også at sikre ens uddannelser på nationalt plan. En målsætning som fagbevægelse og arbejdsgiverforinger finder opfyldt⁴⁰.

Finansieringen sker via et taxametersystem betalt af staten og beløbet afhænger af antallet af elever. Pengene administreres af skolerne. Med reformen i 1991 (lov 210) indførtes mål- og rammestyring og den statslige detailstyring forsvandt.

Uddannelserne er ens uanset hvor i landet de tages og der gyldige og anerkendt af arbejdsgivere og fagbevægelse. Dette korporative system af stat, skoler og arbejdsmarkedets partere skal sikre at uddannelserne opfylder arbejdsmarkedets krav, både hvad angår socialisering til arbejdet og de tekniske kvalifikationer i virksomhederne. Staten betaler skolerne støtte pr. elev. De unge modtager lærlingeløn under uddannelsen. Siden 1977 har arbejdsgivere med elever modtaget kompensation for udgifterne til uddannelse af eleven via Arbejdsgivernes elevrefusion. Finansieret af arbejdsgiverne selv⁴¹.

---

³⁹ Vocational Education and training in Denmark, Cedefop, EU, 2002, s. 30-31,

⁴⁰ Vocational Education and training in Denmark, Cedefop, EU, 2002, s. 21,

⁴¹ Se Cort, Vocational Education and Training in Denmark, Cedefop (Thessaloniki 2002) og www.uvm.dk.

Finansieringen af erhvervsuddannelserne kan problematiseres. Som det kan læses i teori afsnittet PUKKS betaler de unge selv deres uddannelse. Man kan derudover sige at statens bidrag muliggør en demokratisk finansiering, men det er arbejderne selv, der betaler over skatten. Støtteordningen af en omfordeling af merværdien, og derfor også betalt af arbejderne.

3 Metode og læsevejledning

Rapportens analyse er opbygget kronologisk og er et komparativt studie af en 'most similar case'. Danmark og Sverige er begge socialdemokratiske regimer med generøse velfærdsgoder, og det er regimer med tradition for at involvere interesseorganisationer i beslutningsprocesser og implementeringen af diverse policies. Men en slående forskel er styringen af erhvervsuddannelserne, som det fremgår af problemformuleringen. Rapporten har sit historiske afsæt med lagenes ophævelse. Denne politiske beslutning får skelsættende betydning for styringen af lærlingeforholdet, som i sin mesterlærereform med lærekontrakt, grundlæggende er forskel fra arbejdskraftens 'frihed' under kapitalismen og den næringsfrihed både Danmark og Sverige næsten samtidigt oplever. For at regulere lærlingeforholdet oprettes i begge lande tekniske skoler på initiativ af arbejdsgiverne, og organiseringen af arbejdsklassen i fagbevægelse og parti har store ligheder. De materielle betingelser er meget lig hinanden. Ideologisk er fagbevægelserne og socialdemokratierne enige om, hvordan erhvervsuddannelserne bør indrettes. Rapporten undersøger derfor styringen af erhvervsuddannelserne. Valg og fravalg hos socialdemokratiet og fagbevægelse og deres interaktion med andre aktører valg og fravalg skal undersøges.

3.1 Fire bud på et svar på problemformuleringen

Rapporten tager udgangspunkt i en række emner, som forventes at have betydning for udviklingen af EUD. Områderne omhandler det regulerende lærlingeforhold i Danmark og det ureguleret forhold i Sverige. Rapporten tager udgangspunkt i samarbejdet mellem arbejdsmarkedets parter, hvor septemberforliget tidligt sætter rammerne for et konsensus-præget samarbejde, men hvor samarbejdet i Sverige synes præget af konflikter. Der vil også blive kigget på organiseringen af arbejderklassen. I Danmark er arbejderklassen primært organiseret via fag og i Sverige primært i industriforbund. Det har betydning for de strategier fagbevægelsen lægger overfor lærlingeforholdet. Danmark får tidligt en lærlingelov, trods lagenes ophævelse, men det gør svenskerne ikke. Betydningen af lovgivning i Danmark og de efterfølgende love frem mod det faglige selvstyre i 1937 skal undersøges. Og det skal sammenlignes med de svenske forhold som ikke får lovgivning på området.

Fokus er på samspillet med lovgivning og interesserne blandt arbejderbevægelsen og arbejdsgivere. Arbejdsmarkedet er nævnt ovenfor, men den parlamentariske situation skal undersøges via mandatfordelingen i kommunerne for at påvise de fælles strategier de to landes socialdemokratier følger, men ikke lykkes for det danske parti. En undersøgelse af folketingsdebatter skal påvise hvad som er forskellen og give et bud på, hvad det betyder for den retning styringen af EUD får. Arbejdsgiverne skal undersøges i det omfang, de kan være med til at forklare, hvorfor de vælger deres strategier for erhvervsuddannelserne. Og her spiller det, hvorvidt der er lovgivning af

lærlingeforholdet. Det er et spind af interesser og bevæggrunde, der hænger sammen på kryds og tværs.

Det er derfor vanskeligt at skematisere udviklingen kronologisk. Udviklingen på arbejdsmarked og debatter i folketinget følges ikke ad.

Men de udvikler sig kronologisk, og rapporten forsøger at påvise forklaringerne over tid. Styrken ved det komparative er at kunne påvise ligheder og forskelle på følgende områder:

1) Betydningen af lovgivning af lærlingeforholdet. 2) den parlamentariske situation for socialdemokratiene. 3) Organisering af arbejderklassen i fag- og industriforbund og 4) Betydningen af et konsensuspræget arbejdsmarked og et konfliktfyldt arbejdsmarked for et partsamarbejde vedrørende erhvervsuddannelserne. Alle fire emner har overlap, men har umiddelbart deres egen selvstændige udvikling, som ikke nødvendigvis er afhængig af udviklingen på de andre emner. I analysens konklusion skal delene forfattes i én helhed, som gerne skulle give en stærkere bud på problemformuleringen end emnerne gør hver for sig.

3.2 Et skematisk overblik over undersøgelsesemner

Lagens ophævelse i Danmark (1857)
og Sverige (1846)
Ingen kontrol af lærlingeforholdet.

Første
Lærlingelov
1889 –
afviklingen af
næringsloven.

Ingen
regulering af
lærlinge-
forholdet.

Konsensus-
præget
arbejdsmarked
via
centralisering
og erfaring.

Ureguleret
svensk
arbejdsmarked
(manglen på
hovedaftale).

Fagbevægelse
organiseres
efter fag.

Dansk
socialdemokrat
isk politik
afhængighed af
de radikale.

Fagbevægelsen
organiseres i
industriforbund

Parlamentarisk
succes for
det svenske
socialdemo-
krati.

D... ov... hmen og... n p... hellem

boksene. Det er alene et forsøg på at skematiskere de forhold som analyse drejer sig om. Men

grundlæg... analysen reguleringen af lærlingeforho... på samme,

som vær... or at kunne svare på problemformule... disse bokse

interager... er og løsninger med andre aktører, f... undersøg

nedenfor... der er en kronologisk forståelse af u... r tages der

udgangsp... mellem Danmark og Sverige. Helt konk... hævelse, de

Resultat: Ny styring af lærlingeforholdet ved det faglige selvstyre 1937.

Resultat: Statslig styring af faguddannelser gennem skolebaseret undervisning.

tekniske skoler tilblivelse og den spirende arbejderklasse. Disse tre forhold meget lig for de to

samfund. Men med reguleringen af lærlingeforholdet i 1889 påbegyndes et første skridt mod de

forskellige styringsmodeller.

4 Overgangen fra lavene til det fri arbejdsmarked

Afsnittet skal redegøre for, hvad lavenes rolle var under feudalismen. Mesterlæren er i en grov forenkling en feudal undervisningsform. Som det nedenfor skal argumenteres for, kan den første lærlingelov ses, som et forsøg på at kontrollere lærlingeforholdet og faktisk sætte arbejdskraftens fri bevægelighed ud hvad angår lærlingene i Danmark. I Sverige indføres der ingen regulering.

4.1 Hvad er feudalisme og et lav?

Feudalisme er et klassesamfund uden megen social mobilitet. Samfundet kan opdeles i følgende klasser eller stænder: Adelen, de gejstlige, borgerne, de frie bønder og fæsterne. Landbruget er opbygget omkring en herremand, som via tvang udskriver fæstebønderne til hoveri på hans marker. Disse fæstebønder fødes, arbejder og dør i samme landsby. De deler fælleder med de andre landsbybeboere, som de lever af. Frie bønder udgør en minoritet og kan ikke tvinge fæsterne til hoveri.

Bysamfundenes erhvervsliv er organiseret i lav, som regulerer alle produktions- og uddannelsesmæssige forhold internt. Fx aflæggelse af eventuelle prøver, udstedelse af svendebreve, læretidens længde og indhold og ikke mindst, hvem som kan få en læreplads. Endelig kontrollerer lavene handlen i deres by. Fx kan udenbys købmænd først handle, når byens lav har udbudt deres varer⁴².

Overgangen fra feudalisme til kapitalisme er historien om hvordan det lykkes borgerskabet (kapitalistklasse) at skabe en klasse af mennesker, som ikke har andet at sælge end deres arbejdskraft⁴³. Marx forklarer, at for at den kapitalistiske produktion kan vinde frem må den feudale økonomiske struktur fjernes, så arbejdskraften ikke længere er stavnsbundet til det feudale samfund. Det fri arbejdsmarked må skabes, og feudalsamfundets kontrol via lavene må ophøre. Det vil sige, at restriktioner på arbejdskraftens mobilitet og hvem der må udføre fagligt arbejde skal ophøre⁴⁴.

4.2 Tekniske skoler oprettes til i Danmark i Sverige

Afsnittet skal give indblik i, hvorfor tekniske skoler bliver til og i sær at oprettelsen af skolerne var et klasseprojekt på initiativ af håndværket og industrien⁴⁵. Skoleuddannelse skal være med til at sikre industrien i konkurrencen med andre lande⁴⁶ og håndværkets monopol på faglært arbejdskraft.

De tekniske skoler i Danmark og Sverige blev grundlagt i starten af det nittende århundrede. var

---

⁴² Dobb, s. 128

⁴³ Marx, Kapitalen, s. 1001

⁴⁴ Marx, Kapitalen, s. 1000

⁴⁵ Rasmussen, 1916, Odense, s. 1

⁴⁶ Nyrop, s. 117-118

først og fremmest et forsøg på, at sikre lærlingene kendskab til almene og tekniske fag, som dansk/svensk, regning, bogholderi og tegningslære. Fag som håndværket og industrien fandt vigtige og som skulle komme til, at dominere undervisningen er over et hundrede år.

Med ophævelsen af lavenes privilegier, og nu kunne alle slå sig op som håndværksmester. Lærlingen skulle undervises af en læremester og kunne forvente at være udlært efter 5-8 år. Lavene organiserede deres egne svende- og mesterprøver. Nu var arbejdskraften blevet fri og alle kunne i princippet starte i lære eller slå sig ned som selvlært svend eller mester⁴⁷.

Lagenes ophævelse gav krise i det danske (og givetvis også i blandt det svenske håndværk, da de stod overfor samme forhold), da det ikke længere var tilladt at indgå en bindende årelang lærlingekontrakt. En lærekontrakt er afgørende, da lærlingene i de første år af læretiden, koster mere i løn, end han bidrager til i produktionen. Først når han næsten er udlært, og arbejder på lærlingeløn, giver det overskud for mesteren. Set over hele perioden. Men lærekontrakter var blevet ulovlige og lærlingene løb ofte fra pladsen i det øjeblik, de havde lært nok, til at kunne hæve en svendeløn hos en konkurrerende mester eller i industrien.

Dette individuelle problem for mester, bliver et klasseproblem for håndværket. Håndværket frygtede en faldende faglig kvalitet og et laver udbud af faglærte svende risikerede at devaluere håndværkets historiske monopol på håndværksarbejde. I Danmark lykkedes det håndværket at få genindført lærekontrakterne i 1889 ved den første lærlingelov af lærlingeforholdet efter lavenes ophævelse⁴⁸.

4.3 Interessesmodsatning mellem håndværk og industri i Danmark

Industri og håndværk i Danmark var enige om hvorfor det var nødvendigt med tekniske skoler. Skolerne skulle være til gavn for håndværk og industrien⁴⁹. Men der opstod en interessekonflikt mellem indholdet af omfanget af polytekniske fag i den udvidet industri- og håndværkerskole. Konkret var håndværkerforeningen og industriforeningen uenige om oprettelsen af en udvidet industri- håndværkerskole, mere overordnet gik splittelsen ud på omfanget af de polytekniske fag, som industriforeningen advokerede for⁵⁰. En konflikt som stod mellem 'polyteknikere'

---

⁴⁷ Sigurjonsson, Vekselluddannelsen i støbeskeen, Aalborg universitet (Aalborg 2001) s. 16

⁴⁸ Sigurjonsson, Dansk vekselluddannelse i støbeskeen, 2001 (Aalborg), s. 27-28

⁴⁹ Nyrop, s. 201-202

⁵⁰ Nyrop, s. 210

(industriforeningen) og håndværket.

For håndværket er det afgørende at faglige kundskaber er snævret forbundet til det specifikke håndværk. De ønsker derfor, populært sagt, at deres lærlinge ikke skal spille tiden på unødvendig viden, men skal bruge tiden på at blive så dygtige som muligt indenfor *deres* fag, og på kortest mulig tid blive produktive, for en løn langt lavere end en svend. Industrien, derimod, ønsker et stort udbud af arbejdere og lærlinge som har en bred grunduddannelse, så der er så mange som muligt med de nødvendige færdigheder til deres industri, og som med kortest mulig træning kan øge deres produktivitet.

4.4 Ingen lærlingelov i Sverige

Den manglende regulering af lærlingeforholdet er en grundlæggende forskel mellem Danmark og Sverige. Med Nilssons ord, er der 'ett lagstiftningsmässigt gap mellan skråväsendets upphörande 1846 och kollektivavtalens utbildningsbestämmelser, som började utformas i början af 1940-talet'⁵¹.

Udredningsarbejde havde fra 1895 forsøgt at finde en ordning hvor håndværket kunne afholde svendeprøver. Udredningsarbejde skulle sikre at en lov ikke stred med næringsfriheden og i 1909 var loven klar men gik ikke flertal i Riksdagen. Industrien havde ikke med i udredningsarbejdet og ønskede ej heller en lov, hvorfor den faldt. Forslaget blev taget op igen efter første verdenskrig men industriens argumentation var at udviklingen havde stillet nye krav til arbejdskraften, hvorfor en lærlingelov endnu engang ikke var aktuel for industrien⁵². Dette kan forklares med, at industrien, ofte er aftagere af faglært arbejdskraft. Industriproduktionen kræver ofte kun få håndværkere. Fx til vedligeholdelse af bygninger og maskiner. Derfor har industrien ikke den store interesse i en lærlingelov, som kan hindre dem i at rekruttere faglært arbejdskraft. For dem er det vigtigere at få oprettet skoler, som uddanner arbejdskraften i brede, basale kundskaber. Og den værkstedsuddannelse oprettes kort tid efter 1. verdenskrig.

Tre nye slags tekniske skoler bliver oprettet. En som rettede sig mod industri, en anden mod håndværket og en tredje mod management af industri-produktion.

Den fremvoksende industri kunne ikke finde arbejdere med de nødvendige faglige kundskaber. Det var særligt formænd, værkførere og ingeniører til industriproduktion som de daværende erhvervsuddannelserne ikke kunne udklække. Der var brug for nye mellemlider-uddannelser som

---

⁵¹ Nilsson, s. 73

⁵² Nilsson, s. 72

kunne løse problemet. Denne brist mente erhvervslivet, hindrede den industrielle ekspansion og mindskede konkurrenceevnen, som det fra industri og stat blev argumenteret⁵³. Reformen for lederuddannelserne var en forlængelse af erhvervslivet krav tilbage i 1906⁵⁴

Erhvervsuddannelserne bar historisk præg af håndværkstraditionen, med fokus på høj faglighed. Men industriproduktion, som fandt sit management-forbillede i den tayloriske organisering og samlebåndsproduktion, krævede en reorganisering af de tekniske uddannelser, så uddannelsen blev mere specialiseret. Og for i øvrigt at spare udgiften med at rekruttere dyre, overkvalificerede ingeniører til overvågningen af produktionen ved samlebåndene. Det skulle ske ved at opdele skolerne i forskellige afdelinger, som koncentrerede undervisning om et hovedfag og fraværet af almene fag. Samt praktiske øvelser i værksteder. Herved skulle de unge kunne indtræde i den fremtidige virksomhed med minimal oplæringstid og penge. Ofte var undervisningen indrettet efter den branche de forventedes at arbejde indenfor. Det vil sige, at undervisningen var tilrettelagt efter de lokale virksomheder, og hvad man derfor mente, de unge skulle undervises i. Håndværket fokuserede i højere grad på lærernes faglige niveau, samt at det var nødvendigt med praktiske tillempningskurser i skolerne for derved at hæve det faglige niveau i undervisning

Denne skole bliver obligatorisk ungdomsuddannelse for alle unge indenfor industri og håndværk som skulle garantere et minimum af faglig uddannelse inden den unge fortsatte i skole eller trådte ud på arbejdsmarkedet, som voksenarbejder⁵⁵. Det var en uddannelse, der specialiserede sig på brancheplan, fx maskinindustri, kemiindustri, træindustri osv.

4.5 Opsummering

I begge lande, var det industriens og håndværkets repræsentanter, som tager initiativet til skolerne. Formålet er at sikre høj faglighed i håndværk og give lærlingene den teoretiske ballast som ikke kunne sikre i mesterlæren alene. Den store forskel er manglen på regulering af lærlingene i Sverige, som gør, at erhvervsuddannelserne opdeles i en håndværksretning samt en industriretning. I Danmark, hvor uddannelse af faglærte reguleres via loven fra 1889, som først revideres i 1921 er problemet et andet. Her er det netop lærlingeloven, som danner grundlag for uenighed mellem håndværk og industri. Håndværket vil sikre høj faglighed og billig arbejdskraft for et bytte af uddannelse til lærlingen. Industrien vil have faglært arbejdskraft, som de ikke selv kan uddanne, men som de vil rekruttere uden de restriktioner en lærekontrakt giver. Denne begrænsning er for

---

⁵³ Nilsson, s. 54-55

⁵⁴ Nilsson, s. 58-61

⁵⁵ Kun 5 procent af de unge tog en fagorienteret uddannelse i 1900, if. Kommissionen som foreslog denne tredeling af de tekniske skoler.

den ene part en sikring for overlevelse, for den anden part af arbejdsgiverne en unødvendig og uvedkommende restriktion af arbejdskraftens fri bevægelighed.

5 En arbejderklasse bliver til

'The working class made itself as much as it was made'⁵⁶ Arbejderklassen er strukturelt betinget af de økonomiske forhold. Det, som gør klassen til en politisk aktør, er i det omfang den har kapacitet til at omsætte valgte strategier i interaktion med andre aktører. Arbejderklassernes tilblivelse i Danmark og Sverige er baseret på materielle erfaringer fra en konkret kamp for dens interesser. Arbejderklassens ideologiske udvikling og valg af politiske spor er efterrationaliseringer af disse erfaringer. Det er denne udvikling, som her skal fremstilles.

Arbejderklassen i Danmark og Sverige har et fælles idehistoriske ophav i socialdemokratismen. De har mange kampe, som er identiske, men udviklingen bliver over tid dybt forskellig. Danmarks fagbevægelse får med septemberforliget en hovedaftale i 1899, og en formel anerkendelse af at kunne forhandle på vegne af sine medlemmer. En tilsvarende aftale får Sverige først i 1938 med Saltsjöbadsavtalen.

De to arbejderklasser udspringer af de samme antagonistiske forhold. Det bliver arbejdskampene, som definerer bevægelsen. En klasse som fra 1880'erne politisk bliver domineret af den socialdemokratiske bevægelse. En bevægelse, som havde sit ideologiske afsæt i det tyske socialdemokrati. Men den socialdemokratiske arbejderbevægelse i Danmark og Sverige var også tæt knyttet. Allerede fra 1880'erne hvor socialdemokratiet vinder frem er der fælles konferencer med deltagelse af de nordiske organiseringer. En arbejderskandinavisme som var meget ideologisk orienteret⁵⁷.

5.1 Den organiserede danske arbejderbevægelse

Inden 1880'erne havde arbejderbevægelsen gået op og ned. Tabte arbejdskampe, lavkonjunkturer og statens undertrykkelse af de tidlige fagforeninger havde gjort livet svært for opbygningen af en kontinuerlig arbejderbevægelse. Taktikker og strategier udvikles gennem klassekampen mod arbejdsgivere og stat. Det politiske udspringer af disse erfaringer. Udviklingen af den organiserede og senere dybt socialdemokratiske arbejderbevægelse er materielt betinget. For Jørgensen og Ibsen er det en generel tese, men da arbejdskraftens uddannelse og organisering af forskellig vil

---

⁵⁶ Thompson, s. 213, *The Making of the English Working Class*, (Harmondsworth 1977 [1963]), Penguin Books Ltd.

⁵⁷ Se den Jyske historiker, nr. 69-70, *De Nordiske Fællesskaber*, s. 132-148 (Århus 1994) De to arbejderbevægelser arbejdede meget ideologisk i det samarbejde, hvorimod partierne var mere 'pragmatiske', da de ofte sad i regering, og på den måde, havde en mere 'helhedsorienteret' og 'samfundsmæssig'-tilgang til samarbejde. Det vil sige, at de ideologiske måtte vige, for 'det muliges politik', for det brede samarbejde på tværs af politiske skel.

erfaringerne og slutningerne også være forskelle. De forklarer: 'Det er vigtigt at fastholde lønarbejdernes differentierede erfaringer fra den kollektive læreproces, men lige så vigtigt er det at pege på de fælles og universelle erfaringer fra arbejderklassens konfrontationer med kapitalistklassen. Eksisterede et sådant fælles erfaringsgrundlag ikke, ville det ikke være muligt at opbygge landsdækkende organisationer...'⁵⁸.

5.2 Den tidlige arbejderbevægelse

Den danske arbejderbevægelse havde sit afsæt i de tidlige organiseringer omkring håndværksmændenes sygekasser, som oprettes efter lavs-tvungen var blevet ophævet med næringsloven fra 1857. Arbejderne var blevet frie og kunne søge arbejde hvor de ville eller kunne. Den velkendte deling mellem fagforening og parti var et værn mod den statslige undertrykkelse der havde forbudt Internationale og derfor også bevægelsens politiske agitation⁵⁹. En anden grund var, at det generelt littede den lokale opbygning af fagforeninger med denne organisatoriske opdeling⁶⁰.

5.3 Omgangsskruen og lock-outs

Tiden frem til Septemberforliget var præget af mange kampe og lock-outs. Et af de mest tidlige og succesrige initiativer i klassekampen var omgangsskruen. Pga. af en højkonjunktur i 1870'erne var der mangel på arbejdskraft. Det udnyttede arbejderne til at presse mestrene enkeltvis indenfor et fag. Man truede en mester med strejke for derved at få ny og bedre aftale. Når først mesteren havde skrevet under, gik man til den næste mester, og truede ham med at gå over til den anden mester "henne om hjørnet", da han gav mere. En taktik som fungerede fint i en tid med højkonjunktur og en lav arbejdsreserve. Mestrenes modtræk blev lock-outen. Metoden var yderst effektiv og arbejdernes modtræk var et hindre skruerbrækkere i at tage arbejde under de nye betingelser. Ved højkonjunktur var det svært at spille arbejderne ud mod hinanden, hvorimod lavkonjunktur øgede den interne konkurrence mellem arbejderne, og solidariteten dalede i takt med antallet af sultne

---

⁵⁸ Jørgensen og Ibsen, s. 71, Fagbevægelse og stat, Gyldendal (København 1979) Det at erfaringerne er differentierede er centralt for specialet. En del af analysen tager de interne problematikker op i analysen. Som de to forfattere skriver, så er arbejdsmarkedet opdelt mellem faglærte/ufaglærte, mænd/kvinder, industri/håndværk. Og det har betydning for fx erhvervsuddannelsernes udvikling, som vi vil se. Det nærværende fokus for dette afsnit er dog at påvise de fælles overordnede klasseinteresser, og vise det antagonistiske miljø de skabes i. Men vigtigst af alt: vise at det var de materielle forhold som skabte den socialdemokratiske arbejderbevægelse.

⁵⁹ Jørgensen og Ibsen, s. 82. Højesteret forbyder Internationale, og de 'frie fagforeninger' dannes derpå. De er dog fortsat tilknyttet den socialistiske bevægelse, gennem dens centralstyrelse.

⁶⁰ Olsen og Jensen, s. 3-10, Oversigt over fagforeningsbevægelsen i Danmark, Bording (København 1901) Internationale var den internationale sammenslutning af socialistiske arbejdere. En bevægelse som var revolutionær, men splittet omkring hvordan socialismen skulle skabes. Primært delt mellem socialdemokraterne (marxisterne - den videnskabelige socialisme) og anarkister med folk som Lassalle og Bakunin, som ledende. Den tidlige arbejderbevægelse var inspireret af Lassalles ideer om arbejderkooperativer, som gradvist skulle overtage produktionsmidlerne i hele samfundet. Og en total afvisning af samarbejde med mere liberale kræfter eller benyttelsen af de demokratiske muligheder. Denne taktik fejler totalt. Den tidlige arbejderbevægelse faldt dog ikke med Pios og andres flygt til USA. Den styrkes vokser dog først for alvor i 1880'erne. Her bliver det den socialdemokratiske bevægelse som sætter sig ideologisk på arbejderbevægelsen.

maver⁶¹. Fra 1876 er økonomien i en sådan lavkonjunktur. Konkurrencen om beskæftigelse steg, lønnen skænkedes kraftigt, og jo flere fagforeninger kollapsede⁶².

Anvendelsen af lock-out var ofte et forsøg på at knuse fagforeningerne og deres udbredelse. En lock-out mod Smede- og maskinfaget i 1885 er et sådant eksempel. Fagforeningsmedlemmerne havde krævet en højere minimalløn, hvad blev modsvaret af et krav ud udmeldelse af deres fagforening.

5.4 Faglærte og ufaglærte

Fra 1880'erne centraliseres både arbejdsgivere og arbejdere. Internt i fagbevægelsen for sikre sig i konkurrencen fra andre grupper, primært de ufaglærte og eksternt i forhold til arbejdsgiverne. Fagorganisering var en metode til at sikre de faglærtes monopol på et bestemt arbejde, det vil sige at monopolisere arbejdsopgaver, som kun må udføres af en bestemt faglært gruppe af arbejdere⁶³.

5.5 Septemberforliget

Septemberforliget var afslutningen på datidens største arbejdskamp. En snedkerstrejke i seks jyske byer, udvikler sig til en general-lock-out, som berørte knap halvdelen af de organiserede arbejdere eller 40.000⁶⁴. Kampen løb fra maj til september og blev af arbejderbevægelsen opfattet som et angreb på dens eksistens. Det var en konflikt som havde et tidligt afsæt i en konflikt om lønfastsættelse. Jernindustrien mente, at alene arbejdsgiverne kunne bestemme lønnen. Noget DSF naturligvis ikke kunne acceptere. Konfrontationen med arbejderbevægelsen som helhed, synes tydeligere for arbejderbevægelse i foråret 1899. Tonen fra Arbejdsgiverforeningen var på ingen måde imødekommende, og det træk op til storkonflikt. En konflikt som indledtes med en lock-out i byggebranchen. Arbejdsgiverforeningen ønskede ingen forhandling med DSF og konflikten eskalerede med lock-outen af i alt 40.000 organiserede arbejdere indenfor DSF.

Konklusion hos Jensen og Olsen var den, at lock-outen havde været 'de organiserede kapitalisters hensigt ved et brutalt og hensynsløst angreb på arbejderne at fremkalde et klassehad i vort land, stærkt nok til at slå hele arbejderbevægelsen ned, i både faglig og politisk henseende'⁶⁵.

Septemberforliget indeholder fire centrale reguleringer af 'det ny arbejdsmarked:

---

⁶¹ Jørgensen og Ibsen, s. 85

⁶² Jørgensen og Ibsen, s. 89

⁶³ Jørgensen og Ibsen, s. 94 – denne 'konsekvens' af organisering får betydning for hvordan eud-systemet udvikler sig i Danmark, hvorfor der vendes tilbage til dette forhold i analysen og er med til at afgøre valg af teori.

⁶⁴ Jørgensen og Ibsen, s. 117

⁶⁵ Jensen og Olsen, s. 145

- 1) Hovedorganisationerne anerkendes som legitime forhandlingspartnere. Hvormed fagbevægelsen vinder retten til at forhandle købs- og slagsbetingelserne, som Jørgensen og Ibsen præcist formulerer det.
- 2) Hovedorganisationerne har pligten til at sikre at underorganisationerne overholder de indgæede aftaler – som hovedorganisationen i øvrigt har indgået på deres vegne.
- 3) Regulering af lock-out og strejke. Dette er centralt for arbejdsgiverne, som først og fremmest indebærer fredspligt, men fortsat sikre arbejdsgivernes ret til at hyre og fyre arbejderne, ændre på arbejdstempo, rationaliseringer m.m. under overenskomsten.
- 4) Arbejdsgivernes ret til at led og fordele arbejdet. (som egentligt jo ikke siger ret meget, andet end det bekræfter produktionens reelle kommando- og undertrykkelsesrelationer)⁶⁶.

Den faste voldgift gjorde, at stridigheder kunne afgøres ved en domstol, som parterne havde tillid til. Septemberforliget fik hurtigt et aftryk på erhvervsuddannelserne med det første regulerede lærlingeforhold på arbejdsmarkedets parters initiativ og kompromis. Septemberforliget er den dag i dag det fundament arbejdsmarkedet bygger på og er det institutionelle afsæt, som gjorde det muligt for at opbygge et samarbejde baseret på tillid gennem flere års erfaringer.

5.6 Den svenske arbejderbevægelse

Den kontinuerligt organiserede arbejderbevægelse har sit afsæt i 1880'erne samtidigt med industrialiseringen⁶⁷. Den tidlige organiserede del af svensk arbejderklasse ligner også det danske afsæt. Den svenske arbejderbevægelse udspringer organisatorisk af syge- og pensionskasser, hvis medlemmer var faglærte som i selvhjælpsverksamhet agiterede for samarbejde mellem arbejdsgivere og arbejdere. Såkaldte liberale fagforeninger⁶⁸.

Det var heller ikke en tilfældighed, at det var de faglærte som tidligt var den del som var organiseret. De havde en lang faglig tradition, og ville beskytte deres monopol på håndværksarbejdet for derved at holde konkurrencen bort. De ufaglærte blev først organiseret fra '90'erne⁶⁹. At de ufaglærte stod svagt kan ikke overraske. Den store fattigdom på landet med stor arbejdsløshed, og de faglærtes fagorganisering, gjorde den interne konkurrence mellem de ufaglærte stor. På landet havde en statslig jordreform 'overdraget' den bedste jord fra mange småbønder. Mange proletariserede bønder var derved blevet nødt til at tage arbejde hos godsejerne. En proces som skabte den kapitalakkumulation til industrialiseringen og en øget arbejdskraftreserve på landet.

---

⁶⁶ Jørgensen og Ibsen, s. 117-118

⁶⁷ Andersson, s. 11

⁶⁸ Andersson, s. 22, Den svenska socialdemokratin och arbetarrörelsens barndom (Stockholm 1974)

⁶⁹ Andersson, s. 24-25

Hele 75 procent af befolkningen boede på landet i år 1900. Håndværket havde oplevet en proletarisering og mange bønder var gjort til landarbejderne under den økonomiske krise i '70'erne og 80'erne. Krisen betød at den socialdemokratiske bevægelse fra slutningen af 1880'erne havde et stort rekrutteringsgrundlag hos bønder, faglærte samt ufaglærte⁷⁰.

Fordi fagbevægelsen havde sit afsæt i de faglærte, var den svenske arbejderklassen i mange år fagorganiseret, og ikke brancheorganiseret som i dag. De ufaglærte organiserede sig i industriforbund⁷¹.

5.7 Fagbevægelse og parti

Svensk socialdemokratis succesfulde integration i arbejderklassen kom via fagbevægelse. Metoden var at sikre sig politisk tilslutning fra en fagforening til det socialdemokratiske program. En proces som krævede en ideologisk kamp med de liberale i fagbevægelse og en mere kompromissøgende vej hvor argumentationen lød på nødvendigheden af samlingen af fagbevægelse og dens politiske gren, socialdemokratiet. Nødvendigheden af et parti var dog for længst været et tema, da Fackföreningarnas Centralkomite savnede en organisation som kunne udbrede reformkravene bredt i samfundet. Nye fagforeningsafdelinger fik en politisk overbygning med en socialdemokratisk lokalafdeling.

Partiet skulle få en yderst dominerende rolle i svensk politik fra tredverne. Men fagbevægelsen skulle komme til, at løbe ind i voldsomme storme. Det lykkedes socialdemokratiet at danne grundstene for folkehjemmet, og sikre et kommunalt tilsyn med erhvervsuddannelserne, må fagbevægelsen derimod kæmpe for sin overlevelse. Der aftales ingen hovedaftale med arbejdsgiverne, som tilfældet var i Danmark med hovedaftalen. Der var ingen fælles, nationale spilleregler for indgåelse af overenskomster eller fælles voldgift. Det svenske arbejdsmarked var i høj grad bestemt af det umiddelbare styrkeforhold mellem parterne.

6 Teori-afsnit

6.1 PUKKS

Grundlæggende set skal det ses som en investering eller må i det mindste ikke give underskud. For dette kan ske må arbejdskraftens fri bevægelighed sættes uf af kraft via en lærekontrakt.

---

⁷⁰ Andersson, s. 12-13

⁷¹ Andersson, s. 25

PUKKS formulerer det således: 'anvendelsen af lærlingearbejdskraft skal minimum (målt over den samlede læretid) kunne resultere i samme profirate, som hvis man havde anvendt ufaglærte og/eller faglærte til at udføre de arbejdsfunktioner, som lærlinge har varetaget i løbet af læretiden'. Det er relativt elastiske forhold, der gør sig gældende. I nogle grænsetilfælde er det ikke den store forskel på om virksomheden derfor ansætter ufaglærte eller udbyder lærepladser⁷².

Arbejdere ansættes for at skabe profit til kapitalakkumulationen. Lærlingeforholdet er et andet. De skal også uddannes, og der er regler for tiden, de skal være på skole. De særlige betingelser for lærlingearbejdskraften, gengives her ordret fra PUKKS:

- 1) den lave løn
- 2) det ikke-frie lønkontraksforhold, uopsigeligheden i 3-4 år,
- 3) der foreligger regler om hvilke konkrete arbejdsfunktioner/maskinbetjeninge lærlingen skal have prøvet og være opøvet i⁷³.

Det er vanskeligt at 'opstille' klasseinteresser, og det er derfor at der lykkes at finde kompromisser på området⁷⁴. Når det er sagt, så findes interesser⁷⁴ i produktionens struktur, og derfor 'objektiv'. Spørgsmål er dog hvorvidt disse interesser skabes. Hvorvidt den unge kan socialiseres til opbygning af en arbejderbevidsthed eller et småborgersyn og deres respektive syn på indholdet af en erhvervsuddannelse afhænger af undervisningens indhold – fx via omfanget skoleundervisning, som kan reguleres udefra eller mesterlære, som domineres af mesters holdninger⁷⁵.

Lærlingens (abstrakte) interesse er at få en kvalifikation (Q), der kan sikre ham større held med at sælge sin arbejdskraft (og have mindre lediggang) og til højere værdi (løn) end hvis han skulle være ufaglært. VQ betegner de særlige kvalifikationer eller faglærte kvalifikationer en arbejder kan sælge sin arbejdskraft for og til en løn højere end VA, som er de gennemsnitlige kvalifikationer en arbejder har (ufaglært)

Kvalifikationen skal erhverves så billigt som muligt. Det vil sige høj løn under uddannelsen og en så kort læretid som muligt. Det vil sige, at maksimere uddannelsesaspektet og minimere udbytningsaspektet.

---

⁷² Sørensen m.fl., s. 174, PUKKS, Institut for uddannelse og socialisering, (Aalborg 1983) Hvorfor PUKKS skriver samme sted, at det giver mening at AF og DA appeller moralsk overfor virksomhederne om at optage flere lærlinge.

⁷³ Sørensen m.fl., s. 176

⁷⁴ Sørensen m.fl., s. 158

⁷⁵ Sørensen m.fl., s. 159

Mesters primære interesse er at kunne anvende den unge i produktivt arbejde i lang tid af læretiden som muligt, for at sikre mest mulig merværdi. (arbejdsprocessen, hvor arbejdet omdannes til en værdi, som er større end udgifter til løn, afskrivninger m.m.) Og til en løn så lav som muligt. Mester ønsker at maksimere udbytningsaspektet, men ikke nødvendigvis uddannelsesaspektet. Det er herved foreneligheden af udbytning og uddannelse lader sig gøre. Foreneligheden af udbytning og uddannelse er også bestemt af samfundsmæssige forhold. Her tænkes på faglærers uddannelseskvalitet i forhold til produktionsprocesserne på brancheniveau m.v.⁷⁶.

Det første marked er et 'uddannelsespladsmarked' og det andet bliver et marked for faglært arbejdskraft.

Forklaringen er, at nogle dele af en branche har en interesse i at uddanne lærlinge, men ikke har råd til at holde på dem som svende. Andre virksomheder kan ikke tjene ved at uddanne lærlinge, men har brug for de udlærte svende.

Leverandørerne af de faglærte er alt overvejende mindre håndværksprægede virksomheder. Aftagerne er større virksomheder med et formodentligt højere teknologisk udviklingstrin og mere bureaukratiseret virksomhedsorganisation

Tre forhold sig gældende indenfor uddannelsen af VQ og mobiliteten af denne arbejdskraft. Der er leverandørerne af VQ, der er selvforsynere og endeligt aftagerne af VQ.

6.2 Leverandørerne

Denne gennemgang bygger på en række metoder, hvorpå virksomheder uddanner og udbytter de unge. PUKKS beskriver fem måder⁷⁷.

1) Lærlingene uddannes via en kombination af grov udnyttelse. Udnyttelsen gennem uproduktivt arbejde uden oplæring i faget. (fx husligt arbejde) og ved at udføre serviceydelser, som hæver svendens produktivitet, (fx, hente øl så svendens pauser bliver kortere). En indirekte udbytning kan man sige. Den mere 'direkte' udbytning involverer og kræver ofte en del uddannelse. De unge skal lære faglige færdigheder, der gør dem i stand til at udføre 'semi-faglært arbejde', men til den lave lærlingeløn. Sent i uddannelse er udbytning, forbundet ved lærlingens til fulde erstatning af faglært arbejdskraft. 2) Virksomheder hvor lærlingene ikke kun anvendes til uproduktivt arbejde som ovenfor, men reelt afløser ufaglært arbejde. Disse er dårlige læresteder, som er ivrige efter at oprette lærepladser og interesserede i at få kompensation for at oprette lærepladser, som kan

---

⁷⁶ Sørensen m.fl., s. 177-178

⁷⁷ Sørensen m.fl., s. 188-189. Her kan de læses mere udførligt.

kompensere for tab af arbejdskraft i den periode lærlingen er i skole. Typisk er der ingen eller få faglærte i disse virksomheder, derfor de høje interesse i lærlinge, der er billigere end ufaglært arbejdskraft⁷⁸.

Er en gruppe af virksomheder der har lidt flere lærlingene end de har brug for, for at erstatte afgang fra deres egne svende. De er virksomheder med mange faglærte. Virksomhederne har derfor interesse i et høj uddannelsesniveau, for at kunne udbytte lærlingene til 'semifaglært' og faglært arbejde så tidligt som muligt i den bundne kontraktperiode, uddannelsen varer⁷⁹.

6.2.1 To typer aftager-virksomheder

Den første gruppe er virksomheder der enten ikke uddanner eller ikke uddanner nok til at erstatte de ofte få faglærte opgaver. Ofte vil det være sådan at de efterspørger faglærte, som ikke dominerer produktionen, og bl.a. derfor har svært ved at uddanne sådanne eller det på anden vis ikke er 'muligt'⁸⁰. Den anden gruppe, er virksomheder der ikke behøver en reel anvendelse af de faglærte (VQ), men faglærte, der primært a) et grundlæggende branchekendskab, b) en vis lærevilje – og evne, c) og vilje til at varetage et fleksibelt skifte mellem forskellige specialfunktioner indenfor faget. Her er tale om virksomhederne som kun har brug for en del af en branches grundkvalifikation og derfor kan erstatte den faglærte med ufaglært arbejde om nødvendigt⁸¹.

6. 2.2 Wintherager

Endeligt skal et neoklassisk eksempel med, for at forklare et helt specifikt forhold. Wintherager mener bl.a. at markedsimperfektion kan have betydning for hvorfor virksomheder udbyder en læreplads. I en situation hvor arbejdskraftens mobilitet er lav, kan det være en fordel for virksomheden at uddanne lærlinge, hvis blot de kan forvente, at lærlingen ikke rejser bort efter endt uddannelse, idet den lave mobilitet vil kunne muliggøre en løn lavere end hvis der havde været konkurrence om den nyuddannedes arbejdskraft (VQ.) Et branchemæssigt monopol vil derfor kunne holde på den udlærte, med en løn kun lidt højere end den gennemsnitlige løn i området (VA)⁸².

Denne kamp om reproduktion er en kamp mellem arbejdere og kapital(arbejdsgivere). Disse to

---

⁷⁸ Sørensen m.fl., s. 193-194

⁷⁹ Sørensen m.fl., s. 194

⁸⁰ PUKKS skriver at fx kemiindustrien har brug for faglærte, som ikke er snævert forbundet med produktionen, men fx faglært maskinarbejdere med anlægsvedligeholdelsesopgaver.

⁸¹ Sørensen m.fl., s. 195-196

⁸² Sørensen m.fl., s. 172. Grunden til at dette eksempel tages med, er fordi jeg har en forventning om, at det kan være med til at forklare udviklingen i Sverige. I mange områder havde et savværk eller maskinfabrik 'monopol' på arbejdsudbudet, samt det forhold at der var langt, (i gamle dage) at flytte, hvorfor denne praksis kunne gennemføres, for nogle af arbejdere, med det formål at øge produktiviteten men holde lønniveauet lavt. Mere om det i analysen.

klasser er dog fraktioneret i henhold til den position de indtager i produktionsprocessen⁸³. (fx faglærte overfor ufaglærte eller håndværk og industri m.m.).

Det er interessesammenfaldet mellem aktørerne der gør det muligt at lave kompromiser i et politikfelt som erhvervslivets krav til Q ellers dominerer.

Det er objektive interesser i den forstand at de peger tilbage på aktørernes position i den givne produktionsmåde, de er en del af. Det vil også sige, at de (subjektive)interesser som føres frem af aktørerne, ikke har til formål at narre eller manipulere andre aktørers interesser. Det er resultatet af interessesammenfald. Disse objektive interesser udspringer af samfundsstrukturen⁸⁴.

Begrebet omhandler i hvor høj grad uddannelsen af faglærte er en offentlig eller privat opgave. Det vil sige, hvorvidt kontakten mellem lærling og arbejdsgiver er en privat aftale om uddannelse eller hvorvidt der er udefrakommende regulering af kontraktforpligtigelsen. Denne regulering kan være offentlig eller på basis af interesseorganisationer.

Uddannelserne har førhen offentliggørelsen af forholdet været suverænt bestemt af arbejdsgiversiden. Både hvad angår antallet af praktikpladser og uddannelsernes indhold. Derfor er det også forholdet mellem statslig intervention og virksomhedens dispositionsfrihed over uddannelsen som her er i centrum⁸⁵.

Offentliggørelsen har to hovedformer

- 1) Intervention i privatøkonomiske forhold gennem forsøg på ydre styring af virksomhedshandlinger.
- 2) Samfundsmæssig frembringelse af ydelser, der i det omfang, de eksisterede, før blev udført i privatøkonomisk regi⁸⁶.

Statens interesse i dette samarbejde er at sikre og stabilisere kapitalens og arbejdskraftens reproduktion. En opgave, som ovenfor beskrevet, kræver information, som staten ikke har, men som

---

⁸³ Sørensen m.fl., s. 430

⁸⁴ Sørensen m.fl., s. 431-432

⁸⁵ Sørensen m.fl., s. 432

⁸⁶ Sørensen m.fl., s. 433

er nødvendig, for at staten kan intervenere så effektivt som muligt. For organisationerne betyder deltagelsen, at de kommer tættere på beslutninger om egne interesser og ikke skal bruge ressourcer på at skabe adgang til denne proces. For arbejdsgiverne og fagbevægelse sikrer systemet en konservatisme indenfor systemet, hvorfor risikoen for voldsomme, uønskede ændringer finder sted⁸⁷.

6.3 Teori - Erik Christensen

Dette teori afsnit skal give det teoretiske svar på, hvorfor den interne konkurrence mellem arbejdere opstår, og hvad dens konsekvens er for deres mulighed for at forsvare sig mod et arbejdsmarked, de kun har deres arbejdskraft at sælge. Denne interne konkurrence har betydning for hvilke interesser forskellige grupper af arbejdere har i forhold til erhvervsuddannelsernes udvikling og udformning.

Fagforening og arbejderklasse må ikke forveksles med fagbevægelse og arbejderbevægelse. Arbejderbevægelse og fagbevægelse er primært politiske bevægelser, som i nærværende rapport er de socialdemokratiske ledede bevægelser i Danmark og Sverige. Fagforening og arbejderklasse er teoretiske begreber, og skal her give 'objektive' rammer for hvad samtlige arbejdere har.

Arbejdskraften er en vare, som alle arbejdere må bytte, hvorfor arbejderne også er i indbyrdes konkurrence med hinanden. Det, som bestemmer arbejdskraftens pris er tresidig, forklarer Marx: 'For det første finder der en konkurrence sted mellem sælgere af en vare, der trykker prisen på varen. For det andet finder der en konkurrence sted mellem køberne, der får prisen på varen til at stige. Endelig finder der en konkurrence sted mellem købere og sælgere, hvor de første vil købe så billigt som muligt, de andre sælge så dyrt som muligt. Resultatet af denne side af konkurrencen afhænger af de to andre sider af konkurrencen, dvs. om konkurrencen er stærkest blandt køberne eller sælgere'⁸⁸.

Den interne konkurrence mellem sælgere af arbejdskraft er et resultat af at kapitalismen generelt set altid vil have arbejdsløshed. For den enkelte arbejder kommer denne konkurrence til udtryk på tre måder. Nogle arbejdere forsøger at få deres arbejdskraft solgt ved at sælge den billigere end andre. (løntrykkere). Andre igen forsøger at sælge deres arbejdskraft ved at arbejde mere end andre (morakkere). Den tredje mulighed er at tilbyde særlige kvalifikationer andre sælgere af arbejdskraft ikke har⁸⁹.

---

⁸⁷ Sørensen m.fl., s. 442

⁸⁸ Christensen, s. 16, Konflikter mellem faglærte og ufaglærte arbejdere, Institut for uddannelse og socialisering (Aalborg 1985 [1977])

⁸⁹ Christensen, s. 16-17

Engels formulerer det ulige forhold mellem arbejdere og kapital på følgende måde: 'Varen arbejdskraft har store ulemper frem for andre varer. For kapitalisten drejer det sig i konkurrencen med arbejderne blot om profitten, for arbejderne eksistensen

Den interne konkurrence mellem arbejdere er historisk blev søgt løst ved arbejdsorganiseringer. Ved at mindske den indbyrdes konkurrence eller stræbte efter at fjerne den helt, kan arbejdskraftens bytteværdi presses i vejret.

Dette kræver et system eller organisering der ikke gør det nødvendigt at påtage sig det arbejde kapitalisten har at byde på, som Engels skrev. Derfor skal betydningen af en fagforening påvises i et tænkt eksempel.

Det kan tænkes som arbejderklassens eget forsøg på de-commonification, som Gøsta Andersen blandt flere taler om, når han forklarer hvordan de skandinaviske velfærdsstater kan kategoriseres.

Her kan et værdieksempel give indblik i en økonomisk fordel, ved at organisere sig i en fagforening. Eksemplet er uden de mange mellemregninger som udgør et hvert arbejdsmarked, men det illustrerer hvorfor arbejderklassen med fordel kan organisere sig, som klasse, og undgå (voldsom) intern konkurrence om jobbene og sikrer sig mod kriser i den kapitalistiske økonomi.

Et arbejdsmarkedet med 2500 arbejdere, de 2000 af dem har arbejde, 500 er uden. Det vil sige 20 procent arbejdsløshed. Vi har hundredprocent organisering.

De ansatte får 10 kroner i timen. De skal betale 2 kroner af deres timeløn i kontingent. Det giver $2 \cdot 2000 = 4000$.

4000 fordelt på 500 arbejdsløse = 8 kroner i timen. Se, så kan det måske ikke betale sig at arbejde, hvis det alene handlede om penge, men det er ikke pointen. Pointen er, at selv med høj arbejdsløshed, vil en høj kontingent-sats kunne give luksuøse dagpengesatser⁹⁰.

---

⁹⁰ Samme regnestykke med den halve timeløn:

Timeløn: 5 kroner. Arbejderne betaler 1 krone i kontingent. Det giver $1 \cdot 2000 = 2000$.

Det giver en dækningsrate på 80 procent ($2000/500=80$)

2000 fordelt på 500 arbejdsløse = 4 kroner i timen. Så selvom konkurrence mellem de arbejdsløse skulle presse lønnen ned til det halve, er dækningen mod arbejdsløshed 80 procent.

Fagforeningerne er et forsøg på at afhjælpe den vareliggørelse som det ulige forhold mellem kapital og arbejder skaber. Fagforeninger er ikke en umiddelbar trussel mod lønarbejdet, men en måde at regulere det på. Fagforeningens primære mål er at værdisætte arbejdskraften.

Arbejdsdeling er en konsekvens af kapitalisters interne konkurrence. Adskillelse af håndens og åndens arbejde er derfor ingen tilfældighed, men en konsekvens af konkurrencen i de forskellige produktionsfærer. Det samme gælder skellene mellem arbejdsfunktioner, hvorfor arbejderklassen også bliver en forskelligartet størrelse som produktionen er det. Det er den ujævne og ulige udvikling i de brancher og de forskellige regioner, der også vil bidrage til den differentiering.

Resultatet er en deling på fag (faglærte og ufaglærte) og spaltningen mellem ledige og beskæftigede.

Denne differentiering af arbejdsfunktionerne er også grundlaget for fremvæksten af fagforeningsstrukturerne organiseret omkring fag, branche, industri eller region. Det er derfor også klart, at dannelsen af fagforeningerne ikke ophæver den interne konkurrence mellem arbejderne (men reducerer alene konkurrencen via arbejdsløshedskasser). Disse strukturer betyder blot at grupper af arbejdere konkurrerer mod hinanden. Christensen formulerer det således: '1) Nogle grupper er arbejdere (især de faglærte eller andre der har særlige kvalifikationer at tilbyde) forsøger at sikre sig en mere stabil beskæftigelse ved at afgrænse nogle arbejdsområder, hvor indenfor de sikrer sig eneret til at udføre arbejdsfunktionerne. 2). Det forhold at forskellige grupper af arbejdere bliver aflønnet forskelligt og efter forskellige lønsystemer skaber konkurrence og konflikter mellem grupperne. Arbejdsgiverne vil generelt set altid være tvunget til at anvende den billigst mulige arbejdskraft, hvorfor anvendelse af lavtlønnet arbejdere altid vil være en trussel overfor de højtlønnede. 3). Endelig kan nogle grupper af arbejdere (fagforeninger) opnå en mere stabil beskæftigelse ved at kontrollere erhvervelsen af særlige kvalifikationer, så kun en begrænset kreds er i stand til at få dem'⁹¹. Og dermed har ufaglærte, på den anden side, en interesse i at mindske gabet mellem VQ og deres egen VA gennem efteruddannelse.

Enkelt kapitalisternes interne konkurrence tvinger dem til at geninvestere profitten i den konstante (bygninger, maskiner, værktøjer m.m.) og den variable (arbejdskraften) kapital. Det kan ske gennem øget arbejdsdeling eller gennem ansættelse af faglært arbejdskraft som er mere

---

⁹¹ Christensen, s. 20

værdiskabende end den kapitalisten har.

Indførelsen af mere kompliceret teknologi i en produktion, betyder at nogle grupper arbejdere og teknikere i denne proces bliver opkvalificeret/rekvalificeret, mens et flertal af arbejderne dequalificeres ved forenkling og opsplitting m.m. af arbejdsprocesserne. Hvordan den proces udvikler sig er forskelligt fra branche til branche⁹².

6.4 Spilteori - Scharpf

Denne tilgang skal være med til at forklare, hvorfor og hvordan aktører interagerer i et politisk spil, som tilblivelsen og udviklingen af fx et uddannelsessystem. Spil-teorien skal være med til at forklare og forstå de vilkår, hvorunder aktører udvikler og implementerer løsninger på policy-problemer.

6.5 Definition af aktørerne

I actor-centered institutionalisme karakteriseres aktører, som rationelle og de bestemmes af deres opfattelser (perceptions), præferencer og kapacitet (til at handle)⁹³. Præferencer omhandler interesser, normer, identitet og hvordan aktøren orienterer sin interaktion med andre aktører⁹⁴. Kapacitet omhandler aktørens evne til at fremføre sin strategi og påvirke andre aktører⁹⁵. Interaktion er forudsætningen for at få sine præferencer i spil, enten via sin kapacitet til at konflikte eller finde kompromiser. Nedenfor følger nogle eksempler på hvordan denne interaktion kan tage sig ud.

Tilgangens udgangspunkt er, at sociale fænomener, fx et uddannelsessystem, er et resultat af interaktionen mellem aktører med bevidste intentioner (intentional actors). Aktørerne kan være individer, kollektive og korporative aktører, hvis interaktion, og resultatet af interaktionen, er struktureret af den institutionelle ramme (institutional settings) de måtte befinde sig i⁹⁶.

Institutionelle rammer er i denne sammenhæng en aktørs (subjektive) forståelse af sin omverden, det vil sige andre aktører og tolkning af deres præferencer og følgende intentioner. Det omhandler skrevne som uskrevne regler for interaktion mellem aktørerne over tid og fx tillid til, at andre aktører og aktørens egne evner (capacity) til at påvirke et slutresultat.

Resultaterne (outcome) afhænger af interaktionen af de strategier aktørerne (løbende) vælger, som

---

⁹² Christensen, s. 23

⁹³ Scharpf, s. 51, Games Real Actors Play, 1997 (Oxford), Westview Press

⁹⁴ Scharpf, s. 63, 1997

⁹⁵ Scharpf, s. 58, 1997

⁹⁶ Scharpf, s.1, 1997

udgør de forskellige præferencer aktørerne har og endeligt deres evne (capacity) til at påvirke outcome⁹⁷. Det vil sige, at mennesker forandrer omgivelserne, men de gør under allerede eksisterende rammer (som da ændres over tid). Ydermere formodes det, at aktører vil følge den handlingsstrategi, som giver dem mest nytte jf. deres institutionelt skabte forståelser og præferencer. Måden, hvorpå præferencerne sættes i spil, betinges af de specifikke aktørkonstellationer (og deres præferencer) som i sit hele udgør spilrummet, struktureret af de givne institutionelle rammer⁹⁸. Intentioner de en aktørs 'subjective defined interests and valuations, and their normative convictions of how it is right or good or appropriate to act under the circumstances'⁹⁹. Intentioner er sociale fænomener. Det er ikke 'blinde' intentioner der bringes i spil med andre aktørers intentioner, men intentioner som gennem subjektiv tolkning af hvad der gavner aktørens interesser bedst, under de givne institutionelle rammer (som har formet aktørens uintentioner over tid i samspil med de andre aktører). Det vil sige en gensidig vekselvirkning mellem aktørerne.

I udviklingen af en policy, altså indholdet og intentionen bag en lov eller aftale, indgår som ofte et fåtal af aktører med hver deres handlingsstrategier. Aktører kan være regeringer, politiske partier, faglige organiseringer, virksomheder, osv., som engageres i formålsbestemte handlinger, hvis resultat er et produkt af deres separate valg. Aktørerne betragtes som velvidende om, at processen de indgår i, er gensidig afhængig (interdependence) af de andre aktører, og at de forsøger at respondere og forudse modpartens følgende træk¹⁰⁰.

Denne spil-teoris grundlæggende tre begreber er: spillere, strategier og payoffs.

Spilleren udgøres fx af et individ eller fagforening, som formodes at være i stand til, at udføre formålsbestemte handlinger fra et valg af forskelle handlingsmuligheder. Strategier er de handlingsretninger spilleren har at vælge imellem. Da dette spil er gensidigt afhængigt af andre aktører vil resultatet (outcome) være påvirket af de valg begge eller flere aktører gør. Størrelsen af payoff af det spil som en aktør, afhænger af aktørens præferencer¹⁰¹. Fx, vil en klassisk præference for en fagforening være lønforhøjelse. For en regering vil løntilbageholdenhed være deres præference – af frygt for inflation. Og dette eksempel benytter Scharpf for, at vise det spil og outcome et spil mellem to aktører, regering og fagforening, udspiller sig og forklare outcome¹⁰².

---

⁹⁷ Scharpf, s. 11, 1997

⁹⁸ Scharpf, s. 31, 1997

⁹⁹ Scharpf, s. 19, 1997

¹⁰⁰ Scharpf, s. 5, 1997

¹⁰¹ Scharpf, s. 7, 1997

¹⁰² Scharpf, s. 8, 1997

		Union (u)	
		moderate	aggressive
Govern- ment (g)	reflate	3(u)	4(u)
		3(g)	1(g)
		2(u)	1(u)
	deflate	4(g)	2(g)

Tabel 1: Et 'monetaristisk' spil

Værdierne udgøres af 1-4, hvor værdien 4 repræsenterer det højeste payoff for aktøren. Værdierne i kolonernes venstre side repræsenterer regeringens præferencer og værdierne til højre repræsenterer fagforeningens præferencer. Jeg har i denne tabel, og i andre tabeller, indsats en parentes med et mærke i, så det er ganske let at overskue, hvilken aktørs præference, der er tale om. En hjælp til overblik for læseren og jeg selv, som ikke er trænet i denne fremstilling af præferencer.

Denne spilkonstellation giver begge aktører to valgmuligheder. Regeringen 'trækker først' i dette eksempel og kan beslutte en økonomisk politik, hvis formål enten er, at sænke efterspørgelsen (deflate) eller øge efterspørgelsen (reflate) i samfundet. Fagforeningen kan vælge en strategi, som enten er moderat eller aggressiv. Spillet forudsætter, at hvis parterne skal mødes på tværs af deres præferencer, skal der være noget at spille om. Vælger fagforeningen en aggressiv strategi, hvorved regeringens politik presses over mod dens værste tænkelige præference, risikerer fagforeningen at regeringen afslutter forhandlingerne og ender i nederst række til venstre, som er det næst ringeste outcome for fagforeningen 2(u). Aktørerne formodes at kende til disse spil-mekanismer, hvorfor de vil forsøge at imødegå disse forhold¹⁰³. Både på kortsigt, det vil sige, en konkret aftale, men også på langt sigt, som handler om, det fremtidige samarbejde. Det bliver med andre ord, også et spil om vægtningen af samarbejde nu og her og fremtiden. Og om evnen til at opbygge de institutionelle rammer, som udgøres af spil-erfaringerne. Fx kendskab til hinandens præferencer og tillid til hinanden som troværdige samarbejdspartnere. Troværdige i den forstand, at modparten overholder de skrevne og uskrevne regler for interaktion, og ikke mindst kan sætte handling bag ordene.

Men også hvorvidt modparten, internt i organisationen, har kapaciteten til at gennemføre den handling, som opfattes som ideel parterne imellem¹⁰⁴. Troværdighed handler endeligt om, at kunne

¹⁰³ Scharpf, s. 8, 1997

¹⁰⁴ Scharpf, s. 73-74 tabel 4.1. En aktør kan tænkes at have uro i egne rækker, hvad kan få modparten til at vælge en strategi, som er den næstbedste af frygt for, at uroen hos modparten kan betyde et worst case outcome.

sætte kraft bag trusler. Sættes hårdt mod hårdt skal det også kunne efterleves. Men det er risikofyldt, da trusler kan forpeste samarbejdet. Det er problematisk blandt aktører, som ikke har tillid til hinanden – eller ligefrem er fjendtlig stillet. En trussel kan opfattes som et forsøg på at knuse den anden, hvorfor det 'rationelle' svar fra den anden, er et tilsvarende udfald som den formode aggressorer¹⁰⁵.

6.6 Decoupling og aggregation

Tabellen ovenfor opererer med to aktører med to valgmuligheder. I de fleste empiriske tilfælde, vil der optræde flere aktører, hvorfor kompleksiteten vil eksplodere og formålsrettet handlinger ville blive yderst vanskelige. Aktørerne vil derfor ignorere eller fravælge (decoupling) interaktive strategier, for senere at sætte tidligere fravalgte strategier i spil¹⁰⁶. Ofte vil aktører finde fælles fodslag (aggregate) i én aktørkonstellation, hvorved aktørerne genvinder overblik over informationen (viden om egne og modpartens intentioner m.m.) i en afgrænset politisk arena¹⁰⁷.

6.7 Policy Networks

Aftaler mellem aktører, som ikke har andet end et minimum af institutionelle rammer eller måske ingen, har vanskeligt ved at aftale andet end Spot on-aftaler. Det vil sige, aftaler som gælder for en afgrænset periode eller en enkelt fælles opgave. Uvidenhed om modpartens intentioner, fx i hvilket omfang modparten vil opføre sig opportunistisk, vil udviske tilliden og øge usikkerheden blandt parterne¹⁰⁸.

Et vedvarende og (forhåbentligt) mere profitabelt samarbejde, kræver derfor udviklingen af netværk mellem aktørerne. Scharpf definerer (policy) netværk som ... semipermanent relations of resource exchange and mutual support within the wider set of organizational actors that are trying to influence the primary policy actors or the "collective decider" within a given policy domain¹⁰⁹.

Som nævnt ovenfor er tillid afgørende for netværkenes aktører. Enerådige aktører kan risikere at blive skubbet ud i kulden, og omkostningerne mellem den enerådige handling og samarbejdet i netværket skal derfor vægtes¹¹⁰. Netværk baseres ofte på kollektive beslutninger eller konsensus,

---

¹⁰⁵ Scharpf, s. 152

¹⁰⁶ Scharpf, s. 80, 1997

¹⁰⁷ Scharpf, s. 79-80, 1997. Et konkret eksempel er håndværksmestre (en række individuelle aktører), der organiserer sig i Håndværksrådet, evt. udvider organisatoriske arbejder via et samarbejde med skolerne om fx praktiksituationen med henblik på, at påvirke undervisningsministeren eller aktørerne i de faglige udvalg.

¹⁰⁸ Scharpf, s. 136, 1997

¹⁰⁹ Scharpf, s. 136, 1997,

¹¹⁰ Scharpf, s. 138

hvorfor en aktør vægte hvorvidt samarbejde eller 'frihed' giver det bedste payoff¹¹¹. Endeligt kan det også være dyrt at skifte hest, og stå alene eller vælge andet netværk, da ulemperne ved at stå udenfor det gode selskab. På den led tenderer netværksdeltagelse også mod en bestemt sti, som aktørerne over tid bevæger sig fremad på.

6.8 Ensided, gensidigt og asymmetrisk afhængighed

I tilfælde af, at aktør A er afhængig af en andens aktør ressourcer eller servicier, opstår et asymmetrisk afhængighedsforhold. Det giver A mulighed for at få et bedre payoff, så længe B ikke har alternativer til A¹¹².

En aktør (A), som står i den favorable situation, at andre aktører (B+C) er afhængige af dens valg, kalder Scharpf for ensided afhængighed (Unilateral Dependence). Her er tale om en asymmetrisk aktørkonstellation, hvor den favorable aktør frit kan forhandle med de afhængige aktører (B+C), for derved nå det bedste payoff for A¹¹³.

Gensidig afhængighed (Mutual Dependence) forekommer i de spilkonstellationer, hvor begge parter er interesserede i at finde et kompromis, men ikke har det samme præference-mæssige udgangspunkt. Her vil parterne følge en 'blød' forhandlingsstrategi, der forventes at sikre mod modparten bryder forhandlinger, for derved risikere et worst case-scenarium. Denne fremgangsmåde kræver kendskab til modpartens intentioner, for derigennem at forudsige et outcome og en vurdering af payoff ved et kompromis. Gevinsten ved kompromiset er større end uenighederne¹¹⁴.

7 Arbejdsdelingen indenfor håndværket og industrien

Afsnittet skal give et overblik over arbejdsdelingen håndværks- og industriproduktion. Denne arbejdsdeling stiller vidt forskelle krav til arbejderens faglige kunnen og derfor betydning for uddannelsens indhold. Det er dog ikke det samme, som at produktion determinerer indholdet af en uddannelse, da dette er et politisk spørgsmål og mindre et 'teknisk' spørgsmål. Fokus er primært på den sociale arbejdsdeling i de to produktionsformer. Afsnittet skal begrebsliggøre en del af mit

---

¹¹¹ Scharof, s. 144

¹¹² Scharpf, s. 139, 1997. Et tænkt eksempel er aftager og leverandør-forholdet som det er fremstillet i PUKSS-afsnittet. Her er aftagerne afhængige af leverandørernes produktion af faglært arbejdskraft. Den afhængighed kan da neutraliseres i det øjeblik den faglærte arbejdskraft kan skaffes andre steder fra. Fx skoleuddannet faglært arbejdskraft.

¹¹³ Scharpf, s. 140, 1997. Scharpf refererer til det empiriske tilfælde i Tyskland i 70'erne, hvor SD og CDU/CSU er afhængige af et midterparti for at danne regering. Den position har De Radikale historisk haft i Danmark.

¹¹⁴ Scharpf, s. 140. Scharpf bruger vendingen 'splits the difference' til at forklare kompromisets formåen til at nedtone uenigheder (eller worst case). Der kan fx være tale om interessesammenfald på tværs af mere grundlæggende modstridende interesser, som klassetilørsforhold. Parterne kan have forskellige grunde (præferencer) for kompromiset, men mødes på halvvejen, frem for et ubrugeligt sammenbrud i forhandlingerne.

fokus på vekselvirkningen mellem de materielle forhold, produktionsform (og produktivkræfter), og de politiske organiseringer i den ideologiske overbygning. Denne korte redegørelse for arbejdsopdelingen indenfor 'håndværk' og 'industri' er abstrakt og vil ikke kunne forefindes empirisk. Arbejdet i håndværket vil i mange tilfælde have karakter af industriel produktion. Fx på mindre værksted med fræsere osv., ligesom der vil være håndværksmæssige opgaver indenfor industrien.

Afsnittet skal ikke forstås som en fuldstændig underkendelse produktionsformers determinering af organiseringen af arbejdet eller indhold af erhvervsuddannelserne. På et klassemæssigt plan er det de politiske aktører og styrkeforholdet mellem disse, der afgør indholdet af erhvervsuddannelserne. Afsnittet skal give et forståelse af den materielle platform, som diverse klasseinteresser har sit afsæt i. Og hvordan det har betydning for deres styrkeforhold til andre interesser. Dette vil blive uddybet i teoriafsnittet om PUKKS-studiet.

Produktionsformer har derfor en konkret betydning for afsættet for den politiske kamp, og derfor for, hvordan interesserne omkring erhvervsuddannelserne organiseres og styrkeforholdet mellem disse interesser kan forklares¹¹⁵.

7.1 Håndværksproduktion

Håndværk var historisk en bibeskæftigelse i landbruget, og i byerne en selvstændig produktion. Som vi har set i det (historisgfke) afsnit...rg var svende og lærlingene ufrie arbejdere i et laug, som mester var en del af. Det var mester, som ejer produktionsmidlerne (redskaber og råvarer) og som kontrollerede distribueringen af færdigprodukter. Mesteren havde dog ikke fuld kontrol over arbejdsprocessen pga. den samfundsmæssige arbejdsdeling. Det var håndværkeren (den direkte producent), som udførte samtlige, nødvendige opgaver i bearbejdningen af råvarer gennem redskaberne til det færdige produkt¹¹⁶. Derved var der stort set ingen arbejdsdeling i håndværksproduktionen¹¹⁷. Den påkrævede høje faglighed gav svenden, den direkte producent, en vis kontrol (og frihed) over den mængde arbejdstid til opgaveløsning¹¹⁸. En egentlig adskillelse af hånd og åndens arbejde eksisterede ikke. Den høje faglighed krævede en bred vifte af kundskaber til

---

¹¹⁵ Overgangen fra en produktionsform til en anden, er frem for alt et resultat af klassekampe, og mindre af teknologiske fremskridt. Se fx Kapitalen kap. 24, hvor Marx beskriver de politiske kampe mellem bønder, adel og det spirende borgerskab i overgangen fra håndværks- og landsbrugsproduktion til mere kapitalistisk produktion. En kamp, som fravrister de direkte producenter (bønder og håndværkere) deres ejerskab over produktionsmidlerne (jord og redskaber til landbrug og håndværk). Herved tvinges landbefolkningen til lønarbejdet på fabrikker.

¹¹⁶ Edquist, Teknik, samhälle och energi, 1977, s. 181

¹¹⁷ Arbejdsdeling har der været, men er vanskelig at afgøre. Lærlingen har ikke har dag 1 kunnet udføre fagligt arbejde som mester og svend, hvorfor (mindst) denne gruppe af arbejdere må formodes at have udført andet, nødvendigt arbejde. For eksempel rengøring og vedligeholdelse af redskaber m.m.

¹¹⁸ Edquist, Teknik, samhälle och energi, 1977, s. 181

hele faget.

7.2 Industriproduktion

Denne produktionsform skal her snævres ind til taylorismen. En industriproduktion kræver fortsat ingeniørkundskaber (til produktionskontrol) og stor faglighed (i enkelte arbejdsfag, fx vedligeholdelse af maskiner osv.). Men industriproduktion eller taylorisme skal her redegøre for den voldsomme arbejdsdeling af arbejdsopgaverne. En arbejdsdeling, som øger polariseringen mellem faglærte og ufaglærte, og har historisk haft en tendens mod en vis dequalificering af fagligheden¹¹⁹.

Ser vi på den tidlige, videnskabelige organisering af industriproduktion er taylorismen et klassisk eksempel. Her er målet, at kontrollere samtlige arbejdsprocesser via en udregning af den mængde tid en opgaveløsning gennemsnitlig tager med den givne teknik. Arbejderen er reduceret til et vedhæng til maskinen ideelt set. Denne tekniske arbejdsdeling udfordres dog af styrkeforholdet i klassekampen. Dette styrkeforhold indgår i den socialt betingede arbejdsdeling¹²⁰. Det er derfor en analytisk skelnen mellem teknisk og socialt betinget arbejdsdeling i øvrigt er vanskeligt at afgøre empirisk¹²¹. Desuden kan en tayloristiske produktion ikke reduceres til teknik alene, da produktionen også generer udbytning (i kraft af valoriseringsprocessen) og kontrol med produktionen¹²².

Nærværende distinktion mellem håndværksproduktion og industriproduktion alene skal anvendes til at sandsynliggøre de politiske konstellationer på erhvervsuddannelsesområdet. Og derfra tage næste skridt, som er at forklare udviklingen gennem en vurdering af styrkeforhold og valg af politiske strategier.

Industriproduktion er hierarkisk organiseret, her forsimplet til taylorismen, og grundlæggende kendetegnet ved en dequalificering af mange håndværksmæssige opgaver, til minutiøst opdelt arbejdsfunktion ved et samlebånd eller skærebænk. Produktionen er hierarkisk organiseret, hvor ingeniører og formænd varetager åndens arbejde (overvågning af arbejdet og dets kvalitet). Den

---

¹¹⁹ Grunden til at jeg skriver tenderer mod dequalificering, er fordi den teknisk betingede, eller funktionelle arbejdsdeling (fx den anvendte tid til at udføres af en stykke arbejde eller en fræsers evne til at opsplitte (tidligere) arbejdsprocesser) ikke er en endegyldig måde, hvorpå en arbejdsdag nødvendigvis skal organiseres omkring. Det er der to grunde til. Den ene er politisk. Indretningen af en produktion er i sidste ende et politisk spørgsmål mellem arbejdere og arbejdsgivere. For det andet er indretningen af en kapitalistisk produktion, ideelt set, betinget af hvad som er mest rentabelt, og en tayloristisk produktion fx er ikke nødvendigvis mere profitabelt end en faglig tung produktion.

¹²⁰ Edquist, s. 186

¹²¹ Edquist, s. 189 teknisk betinget arbejdsdeling omhandler de materielle produktivkræfter. Den arbejdsdeling som er nødvendig, for at anvende en bestemt teknik. Den socialt betingede arbejdsdeling refererer til produktionsforhold. Fx en kapitalistisk med lønarbejdet som omdrejningsskrue.

¹²² Nielsen, EFG på vej – hvorhen?, 1981, s.28. valoriseringsprocessen udgør det *arbejde* som skaber merværdi. (Et spisebord har mere (brugs)værdi end det uforarbejdede træ m.m. har).

ufaglærte arbejder udfører da 'håndens arbejde' ved samlebåndet eller drejebænken. Arbejdsdelingen er også horisontalt organiseret, hvor de enkelte arbejdere hver især, udfører forskellige arbejdsprocesser, der samlet fører til det færdige produkt. Denne hierarkiske og horisontale arbejdsdelingen gør, at kun kortvarig og opgavespecifik viden er nødvendig for udarbejdningen af det færdige produkt. Denne arbejdsdeling skal sikre øget produktivitet og sikre kontrol over produktionsprocessen¹²³.

Hvor håndværkeren har en vis faglig og tidsmæssig kontrol med arbejdet, er den tayloristiske produktion kendetegnet ved standardiseret og specialiseret arbejde, der ikke kræver høje faglige forudsætninger som i håndværket.

7.3 Videnskabsteoretisk afsnit

History does nothing, it "possesses no immense wealth, it wages no battles". It is man, real, living man who does all that, who possesses and fights; "history" is not, as it were, a person apart, using man as a means to achieve its own aims; history is nothing but the activity of man pursuing his aims¹²⁴.

Marx og Engels tilgang er realismens. En tilgang som opererer med rationelle aktører i en 'objektiv' tilgængelig verden¹²⁵. Det er produktionsmåden, som betinger udbytningen. Der opstår derfor en interesse modsætning mellem udbytter og udbyttede. I et kapitalistisk gennem lønarbejdet. I feudalsamfundet direkte gennem herriet, i slaveriets ved den totale ejendom over arbejdskraften¹²⁶.

At verden kan forklares objektivt, betyder ikke at marxismen er positivistisk. Tværtimod. Det er fordi verden ikke kan opfattes positivistisk at der må benyttes begreber, som når ind under overfladen, så vi derved begribe verden. Fine et al. giver et eksempel: "Under capitalism, a free labour market conceals exploitation, and political democracy suggests equality rather than continuing privilege and power¹²⁷." Det er fordi, verdens indhold og essens ikke udtrykkes i den form vi oplever (det betyder ikke, at de er falske) at vi må anvende abstrakte begreber, for derved at linke til virkeligheden. Et abstrakt begreb, som 'værdi' kan anvendes til dette, men begrebet er tomt i sig selv - med mindre det forholder sig til det konkrete (fx lønninger og profit). Det er med afsæt i det abstrakte begreb at det historiske indhold og sammenhæng udfoldes for derigennem at afdække

¹²³ Nielsen, EFG på vej – hvorhen?, 1981, s.28-29.

¹²⁴ Rees, s. 118, The Algebra of Revolution, Routledge (London 1998) (Engels-citat fra Den hellige familie)

¹²⁵ Se Korsch, Karl Marx – revolutionær videnskab, Jørgen Paludans forlag (1974)

¹²⁶ Callinicos, Making History, Polity Press (Cambridge 1989), s. 50

¹²⁷ Fine et al., Marx's Capital, Pluto Press (London 2004) s. 4

forholdene mellem hvordan verden er og hvordan den ser ud. Merværdien kan ikke ses i lønarbejdet, men via det abstrakte begreb arbejdsværdilov, kan udbytningen forstås.

Begrebet materialisme skal forklare, at det ikke er ideerne som forklarer menneskets handling, men (i udgangspunktet) de materielle forhold¹²⁸.

7.3.1 Merværdi

Det kapitalistiske samfund er baseret på interesser, som kan gendrives til deres 'objektive' position i produktionen. Disse interesser udgøres af individer, som alene besidder 'objektive' klasseinteresser i kraft af udbytningen. Måden hvorpå ekstra arbejde (udbytning) trækkes ud af disse individer, afgør definitionen af et klassesamfund. I et kapitalistisk samfund er udbytningen af arbejdskraftens merværdi gemt i selve produktionsmåden, og det er i den forstand 'objektiviteten' skal forstås. Merværdi opstår ved arbejderens bearbejdning af arbejdsobjektet. Derved skaber han (mer)værdi. En merværdi han ikke aflønnes for. Merværdi er ulønnet arbejde, som arbejdsgiveren beholder, hans profit.

7.3.2 En opsummering af hvad historisk materialisme er¹²⁹

En super kort opsummering af historisk materialisme lyder: "The specific economic form, in which unpaid surplus-labour is pumped out of the direct producers, determines the relationship of rulers and ruled, as it grows directly out of production itself and, in turn, reacts upon it as a determining

---

¹²⁸ Forestillingen og at ideerne forandrer verden, er Hegels forståelse, som er en idealistisk, men historisk orienteret filosofi. En filosofi, som Marx lod sig inspirere af. Dynamikken om tese, antitese og syntese, dynamikken for forandring, gav Marx og Engels en 'materiel drejning' i deres egen filosofi.

¹²⁹ Her følger det "klassiske" citat fra forordet Til kritikken af den politiske økonomi, som ofte anvendes som definition op historisk materialisme: "I den samfundsmæssige produktion af deres liv indgår menneskene i bestemte, nødvendige, af deres vilje uafhængige forhold, i produktionsforhold, der modsvarer et bestemt udviklingsstrin af deres materielle produktionskræfter. Indbegrebet af disse produktionsforhold udgør samfundets økonomiske struktur, den reale basis, på hvilken der hæver sig en juridisk og politiske overbygning, og til hvilken der svarer bestemte samfundsmæssige bevidsthedsformer. Det materielle livs produktionsmåde betinger den sociale, politiske og åndelige livsproces overhovedet. Det er ikke menneskenes bevidsthed, der bestemmer deres væren, men omvendt deres samfundsmæssige væren, der bestemmer deres bevidsthed. På et vist trin i deres udvikling kommer samfundets materielle produktionskræfter i strid med de forhåndenværende produktionsforhold eller, hvad der kun er et teoretisk udtryk for det samme, med de ejendomsforhold, inden for hvilke de hidtil har bevæget sig. Fra at være udviklingsformer for produktivkræfterne slår de nu om til at være lænker for de samme. Der indtræder da en epoke med social revolution. Med forandringen af det økonomiske grundlag sker der en langsommere eller hurtigere omvæltning af hele den uhyre overbygning. Når man betragter sådanne omvæltninger, må man stadig skelne mellem den materielle omvæltning i de økonomiske produktionsbetingelse, der kan konstateres med naturvidenskabelig nøjagtighed, og de juridiske, politiske, religiøse, kunstneriske eller filosofiske, kort sagt ideologiske former, i hvilke mennesket bliver sig denne konflikt bevidst og udkæmper den. Lige så lidt som man bedømmer et menneske efter, hvad det mener om sig selv, lige så lidt kan man bedømme en sådan omvæltningsperiode ud fra dens egen bevidsthed, men man må tværtimod omvendt forklare denne bevidsthed ud fra modsigelserne i det virkelige liv, ud fra den forhåndenværende konflikt mellem samfundsmæssige produktivkræfter og produktionsforhold. En samfundsformation går aldrig under, før alle de produktivkræfter er udviklet, som den kan rumme, og nye, højere produktivkræfter træder aldrig i stedet, før de materielle eksistensbetingelser, for dem er fostret i det gamle samfundsskød. Derfor stiller menneskeheden sig altid kun opgaver, som den kan løse, thi ser man nøjere efter, vil man altid finde, at opgaven kun melder sig, når de materielle betingelser for dens løsning allerede er til stede, eller i det mindste er i færd med at blive skabt. I store omrids kan man betegne den asiatiske, den antikke, den feudale, den moderne borgerlige produktionsmåde som progressive epoker i den økonomiske samfundsformation. De borgerlige produktionsforhold er den samfundsmæssige produktionsproces' sidste antagonistiske form, antagonistisk ikke i betydningen individuel antagonisme, men af en antagonisme, der vokser sig frem af individernes samfundsmæssige livsbetingelser; men de produktivkræfter, der udvikler sig i det borgerlige samfunds skød, skaber samtidig de materielle betingelser for løsningen af denne antagonisme. Med denne samfundsformation ender således det menneskelige samfunds forhistorie." Korsch, s. 125-126

element. Upon this, however, is founded the formation of the economic community which grows out of the production relations themselves, thereby simultaneously its specific political form. It is always the direct relationship of the owners of the conditions of production to the direct producers – a relationship always naturally corresponding to a definite stage in the development of the methods of labour and thereby its social productivity – which reveals the innermost secret, the hidden basis of the entire social structure, and with it the political form of the relation of sovereignty and dependence, in short, the corresponding specific form of the state”¹³⁰.

I citatet gør Marx tre ting. For det første at udbytningen forklarer den specifikke politiske dominans i samfundet, overbygningen. For det andet at udbytningen er funderet i produktionsrelationerne, den økonomiske base. Og endeligt at produktionsrelationer korresponderer til et specifikt udviklingsniveau af produktivkræfterne. De relationer og kræfter som driver historien fremad. Disse tre niveauer skal her gennemgås.

7.4 Basis - definition af produktionsrelationer

Produktionsrelationer udgør en række forhold, også magtforhold, over menneskene i et samfund hvorpå de interagerer med hinanden. Der er en række begreber der udgør produktionsrelationerne. De centrale er; arbejdsproces, produktionsmidler, distributionen af selve produktionen. (men egentligt også kapital)

Produktivkræfter udgør følgende. De udtrykker det niveau af merværdi som kan trækkes ud af de direkte producenter. Det vil sige, hvor meget merværdi der kan pumpes ud af arbejdskraften efter denne har arbejdet længe nok til at reproducere sin egen arbejdskraft (evt. familie). Dette hentyder snævert til produktivitet, men det kan med fordel udvides til at omhandle 'de måder hvorpå den produktivitet sikres på', og udgør derfor et led af produktionsrelationerne. Det er mindre et kvantitativt spørgsmål (om produktivitetsforbedringer) end det er et spørgsmål om de kvalitative og forskellige tekniske former for arbejde (arbejdsprocesser). Denne forståelse refererer til citatet, der forklarer produktivkræfterne som "the methods of labour and thereby its social productivity"¹³¹.
Altså produktionsrelationer.

Produktivkræfterne er en del af produktionsrelationerne. Det er ved at studere produktivkræfterne at det er muligt at forstå relationerne i en produktion, for derved at give, fx et teoretisk svar, på hvilke interesser individerne i den specifikke produktion 'objektivt' har. Interesser som derved er bundet op ad klasserne i den givne produktionsmåde, i den givne samfundsformation, som er objekt for en

---

¹³⁰ Callinicos, Making History, s. 42

¹³¹ Callinicos, Making History, 1989, s. 43 (Therborn-reference)

analyse.

Det som udgør den kapitalistiske produktion er også kombinationen af arbejdsprocessen og valoriseringsprocessen, hvor sidstnævnte udgør processen hvor udbytningen af merværdien finder sted. Arbejdsprocessen består af 1) formålstjenligt aktivitet, som er arbejde i sig selv, 2) det objekt arbejdet udføres på/via, 3) og de instrumenter der anvendes. 2 og 3 kan da reduceres til en kategori: produktionsmidler. Arbejdskraft er da menneskets kapacitet til at arbejde. Men det er ikke nok at forstå produktivkræfter som kombinationen af arbejdskraft og produktivmidler. Produktivkræfter indgår i definitionen af produktionsrelationer, fordi de udgør en socialaktivitet (mellem mennesker). Det, at de hænger sammen, betyder at de er en del af selve produktionsmåden og derved udgør produktivkræfterne (produktivmidler og menneskets arbejdskapacitet) en del af produktionsrelationerne. Produktionsrelationerne udgør, som vi har set, relationen mellem arbejder og kapitalist, og her ovenfor, også produktivkræfterne. Distribution af produktionsmidler udgør en del af produktionsrelationerne. (produktionsmidlerne er historisk blevet fravristet arbejderklassen)¹³².

Distribution udgør en del af produktionsmåden, fordi den forklarer den historiske proces, hvorunder produktionsmidlerne blev frataget bønderne. Og distribution omhandler den nutidige distribution af produktionsmidlerne til en minoritet af kapitalejere og arbejdsgivere på land og by. Det er distributionen, som determinerer hvem der kontrollerer, såvel midlerne som arbejdskraften, og at det derved er distribueringen af produktionsmidlerne som konstituerer produktionsmidlerne¹³³.

7.5 Klassebevidsthed

Klassebevidsthed kan defineres som individers bevidste, fælles handling mod en anden klasse, de opfatter de har et antagonistisk forhold til. Derved er der forskel på konflikter mellem klasser. Men klassebevidsthed har dog ikke (direkte) indflydelse på om en konflikt kan vindes. Konflikt kan skam vindes uden klassebevidsthed.

Klasse udspringer af strukturer, og er 'objektiv uanset om den handler politisk, men det er dog først i det moment en klasse agerer overfor en anden klasse, som den har et antagonistisk forhold til, at den er interessant i denne nærværende forbindelse. En sådan ageren kan være klassebevidsthed, men behøver ikke være det. Det er ikke klassebevidsthed, som forklarer forandring, det er alene klassens styrke i et antagonistisk felt af andre klasser (aktører). Klasse forklarer hvorfor; hvorimod

---

¹³² Callinicos, s. , 1989, Det vil der blive forklaret kort senere med den forklaring at det er en historisk proces, og ikke noget tilfældigt, eller endeligt, at lønarbejdet er 'naturligt og evigt'.

¹³³ Callinicos, s. 46

klassebevidsthed fortæller hvordan; en klassekamp finder sit politiske udtryk.

Klasse er en aktør som på en gang er betinget af strukturen, men strukturen er samtidig hvad giver aktøren sin handlemuligheder. Derfor er både aktør som struktur forklarende for forandring. Strukturen forklarer hvorfor klassekamp. Klasse er den konkrete måde, hvordan kampen mellem klasser i en bestemt samfundsformation udtrykker sig.

7.6 Arbejde og merværdi

Som værdieksemplet viser udgøres en produktion af konstant kapital og variabel kapital (produktionsmidlerne). Kontant kapital er ”dødt” arbejde i marxistisk forstand. Dens værdi udgøres af den arbejdstid der oprindeligt blev brugt til at skabe den. En vares værdi udgøres af to dele: Den mængde arbejde der *er* lagt i den, og den anden del udgøres af den arbejdstid der er *tilføjet* gennem den nærværende arbejdsproces¹³⁴.

Kontant kapital tillægger ikke produktionen mere værdi, det gør alene den variable kapital. Den besidder en dobbelthed i produktionens samlede værdi. Den medbringer sin værdi, som konstant kapital gør det, men gennem sin arbejdstid, skabes merværdien, produktets nye værdi¹³⁵.

Værdieksemplet tager udgangspunkt i merværdiens øvre grænse (arbejdskraftens kapacitet: primært tillærte kvalifikationer) og nedre grænse (arbejdskraftens værdi: lønnen)¹³⁶. Det, som er centralt for småborgerskabet (håndværket), er den nedre grænse. Lærlingen udfører arbejde, og tillægger produktionen værdi, for en lav løn. I industrien, tyder værdieksemplet på, er det centrale arbejdskraftens kapacitet til at skabe merværdi. Her kommer lærlingenes ’bløde’ som ’hårde’ kvalifikationer til kort og genvinsten ved ansættelse af lærlinge derfor mindre.

Arbejdskraften betales med en løn, som er mindre end den værdi arbejdstiden udgør. Over tid må alle arbejdere betales en løn, de kan reproducere ved. (ellers har kapitalisten ingen mulighed for at akkumulere kapital). Den tid arbejderen arbejder ud over reproduktion defineres som merværdi.

8 Analyse

Den afgørende forklaring på de to forskellige styringer af erhvervsuddannelserne, er den institutionelle ramme, som udvikles over tid gennem interessekampe blandt aktørerne. Den afgørende institutionelle forskel mellem Danmark og Sverige er den danske lærlingelov fra 1889 og

---

¹³⁴ Balibar, s. 52-53

¹³⁵ Balibar, s. 51

¹³⁶ Balibar, s. 53

den tidlige hovedaftale med voldgiftsretten, som i grove træk danner rammen for det faglige selvstyre af erhvervsuddannelserne i 1937. I Sverige opnås aldrig en lærlingelov. Fagbevægelsens opfattelse af de mange konflikter med arbejdsgivere (der var også konflikter i Danmark efter hovedaftalen), som en kamp på liv og død. Konflikter som forpestede muligheden for via arbejdsmarkedet at regulere fx lærlingeområdet. Det svenske socialdemokrati står derimod yderst stærkt i Sverige fra omkring slutningen af tyverne. Herved opnås muligheden for, at 'gennemtvinge' de skolebaserede erhvervsuddannelser gennem flertallet i Riksdagen og kommunerne.

8.1 Arbejderbevægelsens strategi og intentioner

Arbejderbevægelsens strategi for erhvervsuddannelserne skal i denne rapport forstås som forsøget på, at få kontrol over lærlingeforholdet. Det vil sige indflydelse på styring og uddannelsesaspektet. Intentionen er at sikre de unge en uddannelse, som dels skal sikre den unge beskæftigelse (og betale penge til de uden arbejde) dels arbejde. Det kan snævert betragtes som fagforeningsinteresse, også med henblik på værdiøgning i samfundet til at finansiere velfærdsgoder via skatten. Dels har det også et politisk aspekt. De unge skal udvikle politisk bevidsthed, sociale og kulturelle kompetencer under uddannelsen. De skal gøres til samfundsborgere og ikke blot 'et vedhæng til maskinen', som Marx ca. har formuleret det.

Intentioner dækker både de svenske og danske socialdemokratiske regimer, som problemformulering ganske kort berører. Men strategierne udvikler sig forskelligt som analysen vil argumentere for.

8.2 Ræsonnement over spillet mellem klasse interesserne

Denne teoretiske oversigt over spilmulighederne for håndværket og arbejderklassen i en tænkt politisk arena vedrørende styringen af erhvervsuddannelserne. Det gøres for at give en teoretisk vinkling på de argumenter for mesterlæren, som fremføres af de radikale. Det skal sandsynliggøre, at de politiske argumenter kan forklares med håndværkets produktionsforhold og reproduktion af faglært arbejdskraft. De strategier, som tabellerne lægger op til, vil i en konkret, dansk sammenhæng forenklet og ikke kunne vise kompleksiteten omkring mesterlære og skolebaseret uddannelse. Håndværket er afhængigt af, at de unge lærer nogle basale færdigheder, fx engelsk, som den enkelte virksomhed ikke kan undervise i, så skematiseret og effektivt, som klasseundervisning. Derfor blev de oprindelige tekniske skoler også bygget. Men tabellen her skal teoretisk forsvare, hvorfor mesterlære, eller rettere den praktiske del af undervisningen, er så afgørende for håndværket. Desuden giver en sådan spil-oversigt et let tilgængeligt og pædagogisk overblik, over de interesser, og ikke mindst, interessesammenfald, som der argumenteres for

generelt i analysen¹³⁷.

		Håndværket (h)	
		Skole	Mesterlære
Arbejder- klassen(a)	Ureguleret uddannelse	1(h)	2(h)
	lovgivning/ lærekontrakt	3(a)	1(a)
		2(h)	4(h)
		4(a)	2(a)

Tabel 2: Et 'lærlingespil'.

De indsatte værdier skal kort forsvares teoretisk her.

Aftalen mellem mester og lærlingen under mesterlæren er, at de unge udlæres i faget for til gengæld at bidrage til produktionen, som forklaret i PUKKS-afsnittet. Den aftale fungerer mest optimalt for mester, hvis den unge er under kontrakt, og derfor kan 'betale' tilbage i den sidste tid af uddannelsen til mester i form af (næsten) faglært arbejde. Den første lov, eller rettere regulering af lærlingeforholdet, fra 1889. Det var mestrenes reaktion og ønskesituation ovenpå lavenes ophævelse, hvor de unge kunne løbe fra pladsen og hæve voksenaløn, i det øjeblik de har opnået tilstrækkelig færdigheder til at indgå i produktionen, som andre udlærte. Ydermere sikrer mestrenes styring af erhvervsuddannelser, dels reproduktionen af faglærte, dels at andre aktører, fx arbejderklassen, ikke blander sig i indhold. Dog er mester fortsat afhængig af skoleundervisning i det omfang, at de ikke selv kan give den (eller at undervisningen ville genere den daglige produktion i hverdagen). For arbejderklassens lærlinge er et minimum af lovgivning(4) at foretrække end et ureguleret mesterlæresystem (1). Det er nemlig ikke alle, som kan forvente at få en uddannelse hos mesteren. De kan blive sat til ufaglært arbejde og ikke opnå nogen eller kun få færdigheder i faget. Derfor er det i arbejderklassens interesse, at standardisere uddannelserne og få deres synspunkter på en 'god uddannelse' fremmet. At arbejderbevægelsen tidligt ønsker værkstedsskoler(4) kan forklares af to grunde. For det første har arbejderbevægelse ikke tillid til at mesterlæren. Og den tillid bliver næppe styrket af en lovgivning, som ikke megen rum til sikring af uddannelsesaspektet. For det andet kan værkstederne sikre, at de unge ikke udbyttes underuddannelsen, som tilfældet kan være under en ureguleret mesterlære, hvor de unge kan gå til lærlingeløn, udføre ufaglært arbejde. I konkurrence med voksne og dyrere, arbejdere, uden at de er

¹³⁷ Ret beset hører dette 'traditionelt set, hjemme i teori-delen, men jeg vælger at 'kombinere' PUKKS og Scharpf i analysen, så empiri og teori forbindes tæt. Beklager, hvis evt. gentagelser fra teori-afsnittet virker generende.

garanteret en uddannelse. For det tredje kan en denne offentliggørelse af uddannelserne være en fordel, da den største, politiske gren af arbejderbevægelsen, socialdemokratiet gennemføre lovgivning som fremmer arbejderbevægelsens synspunkter. Fx som socialdemokratiet forsøger sig med lærlingekommissioner i 1920'erne. Som der vil argumenteres for senere, da vil tilliden til aktørerne på arbejdsmarkedet øges over tid. Og det bliver denne tillid, som muliggør et kompromis mellem mesterlæren og skole/værkstedundervisning i den lovfæstede vekseluddannelse, hvor arbejdsmarkedets parter overtager styringen af erhvervsuddannelserne.

		Industriel produktion (i)	
		Skole	Mesterlære
Arbejder- klassen(a)	Ureguleret uddannelse	3(i)	3(i)
	lovgivning/ lærekontrakt	4(i)	1(i)
		2(a)	1(a)
		4(a)	2(a)

Tabel 3: Et 'lærlingespil'.

8.3 Debatten i Danmark

Denne del af analysen skal vise hvorfor socialdemokratiets strategi med et kommunalt tilsyn med lærlingeforholdet falder. Fokus skal især være på uenigheden med de radikale. Det gøres med henblik på, at vise, hvordan det senere, i 1937, lykkes de to partier at finde enighed om en regulering af lærlingeforholdet, som de i tyverne var fløjtende uenige om. Dette skal gøres ved at påvise de principielle uenigheder ved en hjælp af debatten i folketing og landsting.

Efter den ny lærlingelov i 1921, som for lærlingene var et skridt fremad, da loven gav dem en række rettigheder, og ikke alene pligter som lærlingeloven fra 1889 pålagde dem, fremsætter socialminister Borgbjerg (S) i efteråret 1925 lovforslag¹³⁸ til en ny lærlingelov. Eller rettere en revidering indenfor 3 år, som den eksisterende lærlingelov foreskrev. Uenighederne havde været grelle, hvorfor revideringen blev syltet og Borgbjergs forslag blev heller ikke vedtaget. Hovedårsagen var forslaget om en kommunalt udpeget lærlingekommission, hvis opgave var at kontrollere kvaliteten af den enkelte læreplads. De radiale og de borgerlige frygtede dels, at en

¹³⁸ Tillæg A spalte 2619-2638, (1925-26)

lærlingekommission i storbyerne ville blive præget af socialdemokratisk tankegods, da storbyerne var domineret af socialdemokratiet, dels at kommissionen ville blande sig i mesters virksomhed via regler for brugen af lærlingene i produktionen. Fx er mesteren ved indgåelsen af lærekontrakten forpligtiget til at afgive oplysninger om virksomheden, som kommissionen måtte kræve. Som det skal gennemgås kort nedenfor indeholder forslaget en række fremskridt for lærlingenes rettigheder, men lovforslaget kan også ses, som et optimistisk syn på parlamentarismens mulighed for at en arbejdsvenlig lovgivning pga. socialdemokratiet mandatsfremgang i disse år. I særdeleshed i byerne. Men det er primært en fremgang i byerne. Sognekommunerne er fortsat domineret af Venstre. I København, som i øvrigt er en sikker socialdemokratisk bastion udpeges kommissionens formand direkte af socialministeren. I købstæder, og evt. kommissioner på landet, er politimesteren(!) formand eller en upartisk (dvs. ikke arbejdsgiver eller arbejder) formand i de byer, som måtte udpege to eller flere kommissioner. Menige medlemmer udpeges af kommunalrådene, sådan, at arbejder- og arbejdsgiver-repræsentanter er ligeligt fordelt.

Forslaget om kommissioner kan derfor betragtes som en socialdemokratisk intention, om at udfordre mestrenes eneret til, at vurdere indholdet af en 'god' uddannelse. Man vil via parlamentarisme og den mandatmæssige fremgang lokalt og nationalt, *offentliggøre* kontrollen med uddannelserne fra den private sfære i virksomhederne. Styringen af erhvervsuddannelserne flyttes fra mestrene og over til politikerne. Tabellerne nedenfor er en mandatfordeling af kommunale byrådsmedlemmer i København, købstæderne og sognekommunerne. Lovforslagets kan tolkes som socialdemokratisk parlamentarisk strategi, for at få mulighed for at præge erhvervsuddannelserne. På landet er Venstre dominerende og vil næppe have interesse i, at gøre det let for de unge at tage en uddannelse. De skal bruge de unge som løntrykkere i landbruget. Men også De radikale står stærkt på øerne, som er kendetegnet ved smånæringsdrivende med mange lærlinge. Det er med andre ord, et noget broget forsamlings af lokalpolitikere, ikke mindst et voldsomt stort antal borgerlister, som de lokale arbejderrepræsentanter fra fagforeningerne og partiet skal arbejde med. Derfor kan en parlamentarisk strategi sikre, at arbejderne og lærlingenes bliver repræsenteret ude på landet via kommissionerne. De mange tabeller skal vise, det politiske forhold i land og by, og hvorfor lærlingeforholdet skal ændres på nationalt, da socialdemokratiet kun har politisk 'kontrol' med byerne.

I provinsbyerne udgør socialdemokratiet knap halvdelen af mandaterne. Desværre kan jeg eller andre ikke slutte noget sikkert ud fra mandatfordeling. Det er ikke muligt at sige, hvilke byer som har et socialdemokratisk flertal. Statistisk årbog opgiver kun Københavns kommune, samt Frederiksberg og Gentofte. De sidste to er traditionelle borgerlige kommuner. København, som ses

nedenfor har absolut socialdemokratisk flertal. Jeg kunne have undladt at have disse mangelfulde tabeller med, og alene henvise til Sørensen (1987), som skriver, at socialdemokratiet fra tyverne, og i særdeleshed fra tredverne, havde flertal i de fleste større kommuner (hvor de fleste lærlinge bor). Men jeg mener, at det dog er bedre, at vise, at socialdemokratiet står stærkt i byerne. Og givetvis stærkest i de største byer, som tilfældet er i dag. Det afgørende er, at deres mange byrådsmedlemmer må formodes at have mulighed for, at lave partiets politik 'sive ind i de kommunalt styrede bestyrelser', som Sørensen (1987) skriver. Det er ikke muligt, at slutte hvilken holdning de diverse borgerlister har til erhvervsuddannelserne. Her vil jeg alene forholde mig til de fire klassiske partier¹³⁹.

Mandatfordeling ved kommunale valg – Provinsbyerne

År	1929	1933	1937/38
Konservative	184	184	213
Socialdemokratiet	484	512	580
Venstre	126	116	91
Radikale Venstre	57	45	58
Andre (div. borgerlister)	265	254	211
I alt	1116	1145	1153

Kilde: Statistisk årbog 1938 (tabel 182) 1935 (tabel 161) og 1930 (tabel 159)

Denne mandatmæssige succes forklarer den parlamentariske strategi med kontrollen af lærlingeforholdet. Tænk, de tidlige forslag kommunalt udpegede lærlingekommissioner. Men det forklarer ikke strategiskiftet. Her kan man med fordel se på debatten om revideringen af loven om lærlingeforholdet fra 1921. Loven skulle revideres efter tre år, men det tog 16 år, før en ny lov vedtages. Det er det mandatmæssige forhold til de radikale som bliver nøglen. Men de står helt principielt fast på, at det offentlige ikke skal regulere lærlingeforholdet.

Mandatfordeling i Borgerrepræsentationen i København fra 1912-1937

År	1921	1925	1929	1933	1937
Konservative	16	17	16	15	11
Socialdemokratiet	33	31	35	35	37
Venstre	2	1	0	0	0
Radikale Venstre	4	6	4	4	5
Andre	2	0	0	1	2

¹³⁹ Det har ikke været muligt at inddrive en by-oversigt. Jeg har gennemført andre af statens oversigter med hjælp fra en rar bibliotekar, jeg har forsøgt mig med Danmarks statistik og endeligt med 'quick og dirty-metoden', som bibliotekaren kaldte det: at google sig til information, men fandt kun en mandatoversigt for København. Vedrørende Borgerlisterne: Her vil jeg, ganske uvidenskabeligt, postulere, at borgerlister ofte er midterpartier, og derfor kan formodes at dele de radikales syn på erhvervsuddannelser.

I alt	55	55	55	55	55
-------	----	----	----	----	----

Kilde: Statistisk årbog fra 1910-1941 – mandatfordelingen er sammensat af de respektive tabeller for perioden.

Socialdemokratiet trækker forslaget om kommission tilbage

Trods forslaget om lærlingekommissioner strandede i folketinget i efteråret 1925, fastholder partiet kursen med kommunalt tilsyn, men fokus er blidere og har fokus på de brodne kar i håndværket. Socialdemokratiets forslag til ny lærlingelov, som vedtages i folketinget foråret 1926¹⁴⁰ og sendes til debat i Landstinget efteråret 1926¹⁴¹, hvor det strander. Landstinget domineres af Venstre.

Mandatfordeling i landstinget fra 1926-1939

År	1926	1928	1932	1936	1939
Konservative	12	12	13	15	13
Socialdemokratiet	25	27	27	31	35
Venstre	31	28	28	22	18
Radikale Venstre	8	9	7	7	8
Færøerne	0	0	1	1	1
I alt	76	76	76	76	76

Kilde: Statistisk årbog (tabel 191) 1940.

Frem til valget i 1936 sidder Venstre, konservative og de radikale sikkert på magten. Det er denne mandatfordeling, der er grunden til, at det lykkes at sylte lærlingeforholdet, som det fremgår nedenfor. Valget i 1936 er skelsættende. Det år har socialdemokrati og de radikale flertal i både folketing og landstinget, og en ny lærlingelov kan vedtages¹⁴².

Mandatfordeling i folketinget fra 1926-1939

År	1926	1929	1932	1935	1939
Konservative	30	24	27	26	26
Socialdemokratiet	53	61	62	68	64
Venstre	46	43	38	28	30
Radikale Venstre	16	16	14	14	14
Kommunister	0	0	2	2	3

¹⁴⁰ Tillæg C. Spalte 403, 1925/26

¹⁴¹ Tillæg A. Spalte 2753, 1926/27

¹⁴² Det vil sige, at nøglen lå hos det færøske mandat. Eftersom loven vedtages, og det stod klart allerede ved 1. behandlingen i landstinget, må det betyde, at det færøske mandat enten, på forhånd, støtter loven eller undlader at blade sig i 'danske forhold'.

Retsforbundet	2	3	4	4	3
Andre	1	1	6	6	8
I alt	148	148	148	148	148

Kilde: Statistisk årbog (tabel 191) 1940.

For socialdemokratiet er intentionen fortsat at kontrollere lærlingeforholdet, som ved forrige lovforslag. Kontrollen med lærlingeforholdet er grundlæggende for alle fremtidige forhandlinger. Carl F Madsen som indleder 1. behandling med pointeringen om at intentionen med lærlingenævnets kontrol af det antalsmæssige forhold mellem lærlinge og svende har sigte på uddannelsesaspektet¹⁴³. For det andet ønsker socialdemokratiet mere præcise formuleringer af hvad arbejde en lærling ikke må beskæftige sig med. En tredje pointering er indførelsen af pligtig undervisning af de unge på handels- og tekniske skoler. Alle tre pointeringer kan betragtes som værn, mod de brodne kar af mestre, som ikke uddanner de unge tilstrækkeligt. Disse tre tiltag skal være med til at sikre, at samtlige lærlinge garanteres en uddannelse under læretiden. Et fjerde tiltag er bestemmelser af svendeprøvekommissionernes sammensætning. Lovforslaget skal ensarte adgangen til kommissionerne, og lade arbejdere blive medlem og deltage i arbejdet som skuemester¹⁴⁴.

Venstre kan ikke acceptere lærlingekommissionerne, da arbejdsgiverne og mestrene er stærk imod disse. Lærlingeloven betragtes i øvrigt som værende udmærket som den fremstår¹⁴⁵. De radikale derimod kan bifalde hensynet til uddannelsesaspektet. De unge skal sikres en uddannelse og behandles humant under læretiden, som det formuleres. Men de vil ikke have nogen ekstern regulering af forholdet. Der må ikke lægges hindringer i vejen for erhvervenes udfoldelse, som adgangsbegrænsning af lærlinge til en virksomhed. Til gengæld må lærlinge ikke benyttes som billig erstatning for voksenalbedere (som er dyrere). For de radikale er det konkurrenceelementet som er det vigtige. Og det skal staten ikke blande sig i, det skal reguleres internt mellem organisationerne, som også er det tredje forbehold de radikale fremhæver¹⁴⁶. Lovforslaget blev af disse principielle forbehold ikke vedtaget. Først i 1937 lykkes det at få en ny lov. Hvor loven fra 1921 gav organisationerne mulighed for at indstille til prøver. Skoleundervisning blev nu tvungen, og foregik i alt overvejende grad om aftenen. Men loven blev styringen af uddannelserne lagt på arbejdsmarkedets parter skuldrer. Det vil sige, at de meget omtalte lærlingerådet (lærlingenævn) nu fik til opgave, selvstændigt at tage sager op og kontrollere praktikpladserne. Fx hvorvidt en virksomhed var egnet til at optage lærlinge og hvor mange (§ 32 stk. 2) eller længden af læretiden

¹⁴³ 1. Beh. Af F. t. L. lærlingeforholdet, spalte 884-885, 23/3 1927 (alle 3 pointeringer)

¹⁴⁴ 1. Beh. Af F. t. L. lærlingeforholdet, spalte 887, 23/3 1927

¹⁴⁵ 1. Beh. Af F. t. L. lærlingeforholdet, spalte 889, 23/3 1927

¹⁴⁶ 1. Beh. Af F. t. L. lærlingeforholdet, spalte 901-902, 23/3 1927

(§ 2 stk. 2) og retten til at den unge deltog i teoretisk skoleundervisning (§ 2 stk. 3) Og lærlingerådet kunne efter indstilling fra to-tredjedelsflertal i et fagligt udvalg fastsætte bindende regler for indholdet af en uddannelse.

Det var, ifølge venstremanden Julin, tiende gang at der fremsattes et lovforslag til revidering af loven fra 1921. Og han erkender ærligt at 'Aar efter Aar afslutted Historien (dvs. forhandlingerne) med følgende, ensformige Ordlyd: Lovforslaget nåede ikke at blive færdigbehandlet, eller: Lovforslaget henvistes til et Udvalg, der ikke naaede at afgive Betænkning'¹⁴⁷. Og han må nu, med beklagelse erkende, at fordi socialdemokrati og de radikale har flertal i både folketing og langstinget, nu kan gennemtrumfe en ny lærlingelov ved flertalsdiktatur¹⁴⁸. Men det er forkert at antage, at socialdemokratiet har ventet på denne parlamentariske succes. Loven er et kompromis mellem to vidt forskellige politiske strategier. Den socialdemokratiske og de radikales. Det er ikke så meget et spørgsmål om mandater, men også hvordan man kan blive enige om en kontrol af lærlingeforholdet, som begge parter kan acceptere, ude at deres politiske intentioner på området udhules.

Derfor skal denne del analysen hæfte sig ved, hvad der gør dette kompromis muligt. Empiri er i dette tilfælde landstingsdebatten. Efter vedtagelsen af lovforslaget i folketinget sendes det til godkendelse i landstinget, hvor de radikale og socialdemokratiet også har flertal.

8.3.1 Lovforslaget med kommunalt tilsyn afvises

Lovforslaget er dog uholdbart for både de radikale samt konservative og Venstre. Som nævnt er et primært kontrol med lærepladsen og virksomheden som giver anledning til kritik fra oppositionen. Men også den ny begrænsning af læretiden til 4 år, frem for 5 år under loven fra 1921, og at der foreslås en ratio mellem antal af lærlinge og udlærte svende i det fag lærlingene oplæres i, med henblik på, at sikre uddannelsens faglige niveau. Desuden at mesters pålægges at sikre, at den lærlingen følger både almen undervisning og som noget nyt, faglig undervisning på skole og endeligt at betale den unge løn i de timer, undervisningen evt. er forelagt i dagtimerne.

For oppositionen (De radikale, konservative og Venstre) møder forslaget modstand på følgende punkter¹⁴⁹. Bestemmelsen om lærlingekommissionens mulighed for at kunne kræve indsigt i en mesters virksomhed og underviseren, samt at organisationerne på arbejdsmarkedet skal afgøre, med

---

¹⁴⁷ 1. Beh. Af F. t. L. lærlingeforholdet, spalte 3908, 18/2 1937

¹⁴⁸ Samme sted, dog bruger Julin ikke begrebet flertalsdiktatur, men kalder det udemokratisk, og meningen er den samme. Egentligt pudsigt, at han er harm over flertalsbeslutningen, men til gengæld har det fint med syltningen af lærlingeforholdet, hvad vel også er et flertalsdiktatur...

¹⁴⁹ 13/10 1925 Folketingets forhandlinger, I. behandling af F. t. L. om lærlingeforholdet. Spalte 128ff.

mulighed for appel hos socialministeren, antallet af lærlinge på arbejdspladserne. Ikke mindst fordi, en senere socialminister *'kunne tænkes... at blive afløst af en som var mindre velvillig overfor Håndværket, og det kunde føre til ting, man nødig så'*, som den radikale JCA. Larsen formulerer det¹⁵⁰. Med andre ord vil undgå, at være uafhængige af hvilken politiker, som sidder på minister taburetten men i stedet bevare kontrollen med lærlingeuddannelserne hos arbejdsgiverne. Kritikken fortsætter med en formaning om, at lovgivning på området, kunne skabe en situation, hvor mestrene ikke vil optage lærlinge, hvad ville tvinge flere arbejdere over i arbejdsmandsklassen (ufaglærte arbejdere) og derved true konkurrenceevnen med udlandet¹⁵¹. Og endeligt, at man ved lovgivning vil sætte læretiden til max 4 år uafhængigt af fag.

Modstanden mod lovgivning deles i de følgende år af de radikale, Venstre og de konservative. Socialdemokratiets position omkring lærlingene ændres først gennem regeringssamarbejdet med de radikale. For de radikales var modstanden mod statens indblanding i mesters virksomhed nærmest principiel. Dansk politik skulle ikke afgjordes gennem det parlamentariske styrkeforhold mellem samfundsklasserne. At socialdemokratiet kan finde fællesfodslag omkring en ny lærlingelov og i særdeleshed omkring styringen (og kontrol af uddannelserne) skal ses i lyst af, at socialdemokratiet opgiver tanken om, at lovgive sig ud af de problematikker partiet oplever ved mesterlæren. Løsningen for socialdemokratiet bliver, at vende blikket mod fagbevægelsen og forsøge, at drage nytte af det mere eller mindre konsensuspræget forhold på arbejdsmarkedet med voldgiften, som dømmende instans for de tolkningsmæssige tvister en overenskomst juridiske dækningsområdet kan give. At overlade styringen af erhvervsuddannelserne hos arbejdsmarkedets parter lykkedes to ting. Det ene er, et næstbedste scenarium i en Scharpft-fortolkning. Når de parlamentariske muligheder for at lovgive (eller tromle modstanden) ikke er mulig, tyer man til den næstbedste strategi. Man lader det være op til den socialdemokratiske fagbevægelse om, at finde kompromiser med arbejdsgiverne. Og man undgår at de radikale nedlægger veto imod, at politiske fløje skal bestemme udviklingen for håndværket, som udgør en stor del af partiets vælgerkorps.

Der er nemlig også en række interessesammenfald der gør sig gældende, som vi vil se senere i analysen. Erhvervsuddannelsesområdet er præget af en række interessesammenfald. Både mellem arbejderklassen og industri, men også mellem håndværk og arbejderklassen. Det er styringen som skaber de største uenigheder mellem håndværk og arbejderklassen (her groft repræsenteret ved socialdemokrati og de radikale). Håndværket har ikke alene en interesse i, at uddanne arbejdskraften på deres vilkår. De har også en 'objektiv' interesse i, at beholdningen af lærlinge i

---

¹⁵⁰ Ibid., spalte 130

¹⁵¹ Ibid., spalte 131

håndværket udnyttes til ulig konkurrence mestrene imellem. I 2. behandlingen af ovennævnte lovforslag retfærdiggør Harald Jensen (S) kontrollen et max antal af lærlinge i virksomhederne bestemt af antallet af faglærte svende¹⁵². En holdning der skal sikre arbejderklassen mod to ugunstige forhold. 1) At undgå en voldsom udbytning af de unge, som ufaglært arbejdskraft. Det vil tage arbejde fra ufaglærte. 2) fordi man vil sikre et højt uddannelsesaspekt. Det er netop kombinationen af uddannelse og indgåelse i mesters produktion, som sikrer den unge en uddannelse, som PUKKS-afsnittet redegør for. Derfor er det i arbejderklassens interesse, at punkt 2 prioriteres. Interessesammenfaldet med håndværket er følgende, og det vil empirisk forsvares senere gennem debatter fremført af de radikale i debatterne om lærlingeloven i 1930'erne. Håndværket vil undgå, rent klasse-teoretisk, at nogle mestre skriver lærekontrakter med unge, med henblik på, at benytte dem som billig ufaglært arbejdskraft, og ikke bruger ressourcer på, at uddanne den unge. Det faglige arbejde overlades til svendene. De brodne kar omtales sådanne mestre i nærværende debatter. Det giver ulig konkurrence for den pligtopfyldende mester, der bruger ressourcer på at oplære lærlingen ved svendens undervisning og i øvrigt betaler voksenløn til arbejdsmænds til at løse ufaglært arbejde i virksomheden. Fx oprydning, rengøring, løft og flytning af materialer osv.

8.3.2 Opsummerende

Det var ikke nok for socialdemokratiet at have regeringsmagten når det kom til lærlingeforholdet. Umiddelbart var der politisk dyb uenighed mellem socialdemokraterne og de radikale på dette punkt. Det var nødvendigt at overvinde de radikales nærmest kategoriserende afvisning af offentlig kontrol med mesters brug og uddannelse af lærlingene. På den ene side, er socialdemokratiet ensidig afhængig af de radikales mandater for at få deres intentioner om lærlingeforholdet gennemført. Håndværket har en intern klasseinteresse i at luge ud af de brodne kar pga. risikoen for interne konkurrencefordele gennem misbruget af lærlinge. På den anden side er det vigtigt for håndværket at hindre en udhulning af mesterlæren gennem en liberalisering af lærlingeforholdet. Og få svenske tilstande kunne man populært formulere det.

Det faglige selvstyre bliver parlamentarisk til, ironisk nok, ved at styrke mesterlæren (vekseluddannelsen), som socialdemokratiet historisk har bekæmpet. Det var ikke socialdemokratiets bedste payoff, men det næstbedste resultat, i en spilteoretisk forstand, for de radikale og socialdemokratiet. (hmm... håndværket skal sikre høj kvalitet, industrien har mere fokus på faglært med branchekendskab, nogen som er dygtige, men som faktisk kan erstattes af ufaglært arbejdskraft. De tænker på uddannelse af deres egne lærlinge som de ikke vil tabe, fordi

---

¹⁵² II. behandling af F. t. L. om lærlingeforholdet. Spalte 5905

der sættes begrænsning af brugen af dem. Altså en slags mestre (arbejdsgivere) som ikke kan oplære de unge i faget pga. specialisering fx, men godt kan bruge dem i produktion, og de da tillæres en 'halvtilstrækkelig' uddannelse).

8.4 Fokus på uddannelsesaspektet og konkurrence

Som redegjort har socialdemokratiet og fagbevægelsen for siden lærlingeloven i 1889 forsøgt at få kontrol med lærlingeuddannelse. Værkstedsskoler skulle uddanne de unge og senere forsøgte man sig med lærlingekommissionerne, men den strategi blev blokeret parlamentarisk. Det næste skridt, hvis man kan sige det sådan, var et lærlingekompromiset med de radikale. Begge partier havde en interesse i at sikre kontrollen eller rettere kvaliteten af det uddannelsesmæssige. Arbejderklassen har og havde en interesse i sikre de unge en uddannelse, og uden at faglærte og ufaglærte unødigt kom i en intern interessekonflikt om 'arbejdsdelingen' af arbejdsfunktioner på den enkelte virksomhed. De radikale og håndværket havde en interesse i at sikre reproduktionen af faglært arbejdskraft, samt at undgå intern konkurrence mellem de brodne kar og de pligttopfyldende mestrene som sikrede håndværkets privilegier via deres høje faglighed (som ikke kan erstattes af industrimaskiner og ufaglært arbejdskraft).

8.5 Inspirationen til det faglige selvstyre

Helt tilbage i 1909 havde en enkelt branche, formerfaget, aftalt uddannelsesforløbet gennem aftale mellem repræsentanter fra arbejdsgivere og arbejderne. I december 1929 oprettedes et lærlingeudvalg, efter aftale mellem Centralorganisationen af metalarbejdere i Danmark og arbejdsgivere inden for jernindustrien¹⁵³. Det fandtes også nødvendigt at sikre sig, at tilsynet blev fortaget repræsentanter fra arbejdsmarkedets parter, så det sikredes at der var en slags selvjustits, så hverken arbejder- eller arbejdsgiver-interesser fik forrang i tilsynet. Der havde været eksempler på, at politimestrene som hidtil havde haft tilsynet, havde evnet denne uvildige rolle¹⁵⁴.

Socialdemokratiets politiske intentioner, for erhvervsuddannelserne, lykkedes via en styrkelse af mesterlæren.

Her følger en diskussion af hvordan man kan begribe dette kompromis. Her skal deres fokuseres på fire forhold. 1) Tillid til partsamarbejde 2) Nødvendigheden af skoleundervisning. teoretisk undervisning, som håndværket ikke kan give de unge, pga. manglende faglige kundskaber, og at den undervisning ikke kan praktiseres gennem det produktive arbejde, hvorfor det er dyrt at afsætte

---

¹⁵³ 1. Beh. Af F. t. L. lærlingeforholdet, spalte 3901, 18/2 1937

¹⁵⁴ 1. Beh. Af F. t. L. lærlingeforholdet, spalte 3901-3902, 18/2 1937

en svend til teoretisk oplæring. Det kan gøres billigere og udenfor arbejdstiden (inden kl. 20.00) på skole. 3) Organiseringen af arbejderklassen efter fag. 4) sikring af klemmen på (dele) af industrien via leverandør/aftager forholdet på 'de to markeder'.

Ifølge teori afsnittet om Scharpf er tillid afgørende for at udvikle institutionelle rammer som det faglige selvstyre. Tilliden mellem parterne på arbejdsmarkedet opbygger i Danmark med hovedaftalen som centraliserer overenskomstforhandlinger og den fælles voldgift udvikledes rammen for samarbejde. De gode erfaringer med hovedaftale skaber tillid til at aftaler overholdes (fredspligten) og uenigheder afgøres ved voldgift, som parterne selv har valgt. Det er denne tillid, som giver inspiration til det faglige selvstyre.

8.6 Svensk fokus på tekniske skoler og manglen på lærlingelov

1) Manglen på tillid mellem arbejdsmarkedets parter. 2) Organiseringen af arbejderne gennem industriforbundene. 3) Manglen på klemme på industrien. Industrien trænger kun få faglærte. De rekrutteres blandt de faglærte på markedet eller virksomheder, som rekrutterer arbejdskraft som kan skifte mellem forskellige specialfunktioner indenfor faget. Arbejdere som har kendskab til branchens grundkvalifikation men som kan erstattes af ufaglærte om nødvendigt.

8.7 Svensk socialdemokratis succes

For socialdemokratiet er sagen klar. De tre forskellige tekniske skoler oprettet efter 1. verdenskrig 'suppleres' af offentlige værkstedsskoler, som skal give ufaglærte nogle basale faglige kundskaber, som (det er tanken) bedre rustet til arbejdsmarkedet. Et arbejdsmarked som er præget af enorm arbejdsløshed. Hele 20 procent ledighed for de unge, hvorfor værkstederne fik en socialpolitisk karakter. På værkstederne forbandt man de praktiske opgaver med teoriundervisning, som ellers kun blev udbudt på aftensskolerne. De kommunalt drevne erhvervsskoler kunne ikke holde på de unge. (som før nævnt, kun hver femte gennemførte uddannelserne) og havde derfor marginal indflydelse på uddannelsen af faglige kundskaber. Værkstederne var vederlagsfrie og kommunalt drevet.

Socialdemokratiske mandater ved kommunale valg – Svenske hovedbyer

År	1930/1	1934/5	1938	Samtlige byrådsmedlemmer
Stockholm	52	45	55	100
Göteborg	32	27	30	60
Malmö	35	37	38	54
Norrköping	33	37	38	54
Hälsingborg	28	31	36	51
Gävle	23	25	29	45

Övriga städer			1752	3218
Samtliga städer			1981	3588

Kilde: Statistisk årsbok 1941 (tabel 283). I denne nærværende tabel, er alle partier undladt udover S. I år 1934 i hhv. Stockholm og Göteborg har socialdemokratiet kunnet danne flertal med kommunisternes og socialisternes mandater.

Socialdemokratiet har i de fleste storbyer haft absolut flertal. Den borgerlige fløj er delt mellem Folkpartiet og Högern, mens socialister og kommunister kan samle mellem 1-8 mandater i 1930'erne. Tabellen for øvrige og samtlige byer ikke viser mandatfordelingen. Men alligevel er det slående at socialdemokratiet samlet set har over halvdelen af mandaterne. Partiet har med andre ord, rig mulighed for at lade partiets præferencer til erhvervsuddannelser sive sikkert ind lokalt i byerne.

Den samme mulighed gør sig ikke gældende i Danmark. Arbejderbevægelsens tidlige ønske og kommunale værksteder og socialdemokratiets parlamentariske kamp for kommunale lærlingekommissioner kan hverken mandatmæssigt finde opbakning i andre steder end storbyerne, og slet ikke i Rigsdagen. En oversigt over mandatfordelingen i de danske storbyer er desværre ikke ligetil. Kun København, Frederiksberg og Gentofte er opstillet separat. Resten af byerne er alene opgivet via øerne og Jylland. Det giver nogle metodiske problemer i henhold til, hvad man direkte kan slutte af socialdemokratiets opbakning i byerne. I øvrigt vil jeg henhold mig til Sørensen, som skriver, at socialdemokratiets fremvækst fra omkring 1. verdenskrig og frem betød arbejderbevægelsens synspunkter trængte ind i erhvervsskolernes bestyrelser¹⁵⁵.

8.8 Fagbevægelsens organisering i Danmark

Hvor de ufaglærte dominerer de svenske industriforbund, som forhandler på vegne af samtlige arbejdere, uanset deres faglige kvalifikationer, er de danske fagforeningerne fagdelt. Det vil sige, at arbejderne forhandler deres værdi på deres særlige VQ (overfor VA)¹⁵⁶. Både dansk og svensk arbejderklasser havde deres afsæt i fagene. Men fra omkring 1. verdenskrig bliver det almindeligt at svenskerne organiseres i industriforbund. Disse to organisationsmåder skal her belyse de strategier fagbevægelserne udvikler omkring erhvervsuddannelserne.

Tabellen her skal give et overblik over antal i fagforbund og industriforbund¹⁵⁷. I tabellen er en forening organiseringen af arbejdere efter det fag det er uddannet i. Brancheforbund er ufaglærte indenfor et eller flere brancheområdet. Industriforbundene er en samling af alle faggrupper indenfor en bestemt industri. I 1910 bestod DSF (LO) af 31 fagforeninger. I 1939 var det tal steget til 37

¹⁵⁵ Sørensen, 1987, Arbejdsmarkedets partners rolle i ungdoms- og voksenuddannelserne, s. 23.

¹⁵⁶ Fagene organiserer sig også i karteller, som vi så det ved de offentlige strejker i foråret. Fx 'Sundhedskartellet'.

¹⁵⁷ Mikkelsen har optegnet de enkelte fagforeninger. Jeg har samlet forbundene i fagforeninger (enkelt fag) branche samt industriforbund.

hvoraf de 28 var fagforeninger for et fag. Brancheforbundet af arbejdsmandsforbundet havde hele 197.000 medlemmer. De fleste fagforeninger havde mellem 2.000 – ca. 6.000 medlemmer i 1939. Mikkelsen skriver, at organisationsstrukturen i perioden forblev en opsplitning mellem faglærte og ufaglærte, samt mange små forbund og enkelte store forbund¹⁵⁸.

Organiseringen af danske arbejdere efter forbund.

Antal medlemmer	1910	1920	1930	1939
Fagforeninger	54.226	133.704	128.639	195.962
Brancheforeninger	42.012	152.203	148.014	263.683
Industriforbund	14.437	36.000	32.217	47.709
I alt	110.675	323.907	308.870	507.354

Kilde: Mikkelsen, Arbejdskonflikter i Skandinavien, s. 278

8.8.1 De danske fagforeningers strategier

De faglærtes og de ufaglærtes udvikler forskellige strategier, fordi de i uddannelsesspørgsmål ofte har forskellige interesser. De faglærte vil have kontrol med uddannelsens indhold og afgrænse de ufaglærte fra at overtage deres arbejdsfunktioner. For de ufaglærte handler erhvervsuddannelser om efteruddannelse fx. De velkendte amu-kurser, som skal øge værdien af deres arbejdskraft.

Lærlingene betragtes af fagforeningerne som fremtidige medlemmer. Men i de tidlige år og i nogle tilfælde helt frem til 1936 forbød kontrakterne lærlingene at være organiseret. Mestrene forsvarede det med, at de unge var under uddannelse, og derfor ikke befandt sig i nogen interessekonflikt¹⁵⁹.

Kontrollen med uddannelserne er derfor tosidigt. De ønsker at forsvare deres uddannelsesmæssige interesser overfor arbejdsgiver og internt i arbejderklassen i forhold til de ufaglærte. På den led er der groft sagt kun strategi som er forskellig fra socialdemokratiets tidlige parlamentariske intentioner, i Scharpf-forstand, om på at få kontrol med uddannelserne gennem kommunale tilsyn. Dels skrammer erfaringerne med de brodne kar de faglærte, dels ambitionerne om offentliggørelse af uddannelserne, det vil sige, at overtage kontrollen af uddannelsen som under mesterlæren er en privat opgave. En uddannelsesaftale mellem den unge og mesteren. Med offentliggørelsen, det vil helt konkret for fagforeningerne være, at indskrive uddannelsesforholdene i overenskomsten. Som eksemplet med formerfaget og metalindustrien inden 1937. Men det kræver først og fremmest et aftalesystem, som fagforening og arbejdsgivere har tillid til. Og i tredverne gjaldt det kun

---

¹⁵⁸ Mikkelsen, s. 277

¹⁵⁹ Sørensen, s. 29

metalindustrien. At det er i metalindustrien tiltaget med partsreguleret uddannelse er næppe en tilfældighed. Metalindustrien er den faggruppe med flest lærlinge (totalt set), dels har uddannelse og integreringen af lærlinge formodes at have fyldt meget i dagligdagen (75 procent af arbejdsstyrken er faglært) dels udgjorde lærlingene en stor gruppe fremtidige medlemmer. Derfor kan det formodes, at metalindustrien har haft en tidlig interesse i lærlingeforholdet. Det betyder også, at arbejdsgiverne har indenfor metalindustrien har haft en stærk interesse i at sikre en kontinuerlig tilgang af faglærte. Metalarbejderne har haft en interesse i at sikre sig, mod at de ca. 15.000 ufaglærte ikke sneg sig ind på deres arbejdsfunktioner og derved udvandede de faglærtes (VQ). Dermed er der et oplagt interessesammenfald mellem de faglærte og arbejdsgiverne.

Fordeling af faglærte, lærlinge og arbejdsmænd

Industri	Faglærte arbejdere	Lærlinge	Arbejdere i alt inkl. arbejdsmænd
Nærings- og nydelsesmidler	7895	2443	11 338
Tekstilindustri	5999	1093	37 863
Jord og Bygningsindustri	28 186	5911	47 441
Trævareindustri	14 733	4078	18 936
Lædervareindustri	6085	1212	8375
Sten, ler og glas-industri	1929	186	16 820
Metalindustri	46 259	13 454	61 736
Kemisk industri	1842	77	14 036
Papirindustri	8580	2017	12 344
Soigneringsindustri	2311	986	5870
Arbejdere I alt	137 088	34 575	269 830

Kilde: Statistisk årbog 1931, tabel 69

8.9 Svensk arbejdsmarked og erhvervsuddannelser

Det svenske arbejdsmarked er kendetegnet af en arbejderklasse som tidligt blev organiseret i industriforbund og en sen hovedaftale, sammenlignet med Danmark. Der var få kollektive aftaler, og i arbejderbevægelsens øje, handlede konflikter med arbejdsgivere ikke alene om økonomiske spørgsmål, men var ofte et politisk spørgsmål. Nemlig deres ret til at organisere og repræsentere arbejderklassen. Retten til at organisere arbejderne var rigtig nok aftalt med værkstedsaftalen i 1909, men det hindrede ikke konflikter i, at udvikle sin i et rent politisk spørgsmål. Eller sådant blev det oplevet af arbejderbevægelsen.

Det er også grundforklaringen på den svenske udvikling i denne rapport. Det forklarer hvorfor (den socialdemokratiske) arbejderbevægelse fokuserer på parlamentarismen, som strategi for

organisering af arbejdsmarked og erhvervsuddannelserne. En strategi som styrkes af den enorme, kan man roligt sige, mandatsucces partiet oplever i 1930'erne. Og udviklingen, eller tilstanden, på arbejdsmarkedet, hindrer et fagligt selvstyre mellem partnerne. Der er ingen tillid til, at det kan lade sig gøre. Hovedaftalen (saltajöbadsavtalet) blev 'tvunget' igennem af socialdemokratiet. Freden var en tvungen fred, modsat i Danmark, hvor hovedaftalen i 1899 blev indgået af arbejdere og arbejdsgivere.

8.9.1 Forbund og strejke

Forbund indgås i stort omfang efter pres fra arbejdsgiverne. I sær fra arbejdsgivere i industriel produktion. De ønskede et nemmere aftalesystem med de mange faggrupper og fagforeninger. Forbundene udvaskede derved en række interne konflikt-muligheder mellem faggrupperne. Og det pressede fagforeninger ud eller fagene i baggrunden i forbundets arbejde ved kollektive aftaler.

Forbundene giver de forskellige arbejdergrupperinger mulighed for indflydelse af løn og uddannelsesmæssige forhold. De dominerende forbund vil da forsøge at styrke deres interesser. Fx vil ufaglærte forsøge at nedbryde arbejds-, løn- og uddannelsesmæssige skel. Fagene vil derimod forsøge at regulere de uddannelsesmæssige forskelle, for derved hindre andre grupper (ofte ufaglærte) i at overtage en række af deres arbejdsfunktioner. Fx ved at lave en samlet erhvervsuddannelsespolitik fra fagbevægelsen overfor arbejdsgiverne. Faggrupperne vil

Strejkerne var med til at forpuste samarbejde der gik videre end egentlige løn og arbejdsvilkår. Dette forhold samt forbundenes fokus på ligelig mellem svage og stærke brancher mindskede yderligt fokus på fagene. Samt det forhold, som er omtalt tidligere. Den enkelte arbejder kunne ikke forvente en højere livsindkomst som faglært. Både fordi forbundet ikke var interesseret i denne interne lønkonkurrence men også fordi den unge ikke kunne kende værdien af en erhvervsuddannelse, da han ikke kunne blive garanteret en faglig uddannelse uden lærekontakt hos en mester. Den unge kunne vælge en fagskole som mulig erstatning, men her træk fordelene ovenfor ofte mest (fx det faktum at kun hver femte fuldførte faguddannelsen i 30'erne).

Forbundene i Sverige vil derfor næppe acceptere styrkelsen af faggrupperinger (altså flere faglærte), med mindre, som minimum, at efteruddannelse og voksenuddannelse styrkes, så de medlemmer som måtte ønske en faglært uddannelse, fik mulighed for det.

8.9.2 Svensk håndværk gik til grunde – politisk set

Kompromiset mellem håndværket, repræsenteret ved de radikale, og socialdemokratiet kan ikke

overføres til Sverige. Det var den eksisterende regulering af lærlingeforholdet som gjorde kompromiset muligt. I Sverige er der ingen lærlingeregulering. Det er den afgørende forskel, og det betyder, at den sti og politiske strategier socialdemokratiet og fagbevægelse udvikler, må være andre. I Sverige er det, for det første, kompromiser mellem industri og arbejderklassen, som bærer udviklingen fremad. Og for det andet, socialdemokratiets parlamentariske succes og for det tredje fagbevægelsens organisering i industriforbund.

Der er ikke noget der tyder på, at håndværket går til grunde i konkurrencen med industrien. Tabellen nedenfor viser ikke at antallet af små virksomheder falder. Nu er det yderst en grov forenkling at kategorisere håndværket som små virksomheder med højst 10 ansatte. Men argumentet her er, at det var konkurrence fra industriens stordriftsfordele, der forklarede håndværkets politiske svaghed i Sverige, så må man også kunne aflæse det i et faldende antal af virksomheder med få ansatte.

Procentpoint for antallet af arbejdere ansat i virksomheder med højst 10 ansatte af samtlige arbejdere fra 1913-1935

Antal arbejdere af samtlige virksomheder	Højst 10 ansatte
Antal i procent 1913	5,8
Antal i procent 1920	7,0
Antal i procent 1925	7,2
Antal i procent 1930	8,5
Antal i procent 1935	10,0

Kilde: Statistisk årsbok (tabel 102 forts.) 1941.

Såfremt håndværket ikke er faldende, må der være en anden grund til at det, ikke formår at få en regulering af lærlingeforholdet.

8.9.3 Den manglende mesterlæres betydning for håndværket i Sverige

I Sverige svækkes håndværket politisk efter lavens ophævelse. En svækkelse som øges over tid. Ikke fordi håndværkets mindskes i størrelse, men fordi de politisk bliver klemmt mellem industri og arbejderklasse. Hvor det danske håndværk fx har en klemme på industrien pga. leverandør/aftagerforholdet som sikres via mesterlæren, har håndværket ikke den pressionsmulighed.

En regulering af lærlingeforholdet er under opsejling fra århundredskiftet og frem til hovedaftalen i 1938 (men også under krigen, hvor den svenske regering forsøger at presse fagbevægelse og

arbejdsgivere til at finde et kompromis). På arbejdsmarkedet er samarbejde forpestet af de mange kampe. Det gør at hjørnerne er delt skarpt op. Parterne har (måske) stillet sig selv spørgsmålet: Hvordan kan vi lave et kompromis med de andre med alle de konflikter? Konflikterne har ikke skabt tillid mellem parterne. En institutionel ramme for samarbejde begrænsede sig til overenskomster omkring lønmæssige forhold. I fagbevægelsen har man ikke tillid til, at uddannelsesaspektet vægtes højt af arbejdsgiverne. Industrien anvender primært ufaglært arbejdskraft som kan uddannes via kurser på tekniske skoler eller ved kort, optræning på virksomheden. Overenskomsterne har presset lønnen op, og gjort det dyrt for håndværket at tiltrække faglært arbejdskraft.

Og den relative gode løn i industrien gør det meget lidt attraktivt for en ung, at begynde i lære, og i endnu mindre grad, hvis den unge spises af med en dårlig uddannelse, som ikke garanterer ham en løn væsentligt højere end den ufaglærte, fordi hans kvalifikationer (VQ) ikke er betydeligt højere end den gennemsnitlige arbejders (VA). Det kan være et svar på hvorfor kun hver femte unge på håndværkerskolen fuldfører.

8.9.4 Hvorfor vælge en 'svensk' håndværksuddannelse?

Det økonomiske argument for at vælge en håndværksuddannelse, er at man forventer at kunne sælge sin arbejdskraft (VQ) til en højere værdi end hvad man ville tjene ved ufaglært arbejde (VA). Forventningen om højere løn og mindre ledighed skal i så fald være opfyldt, men det er ikke tilfældet i Sverige mellemkrigstiden. Arbejdsløsheden havde været stor siden 1. verdenskrig og ramte bredt. Lærlinguddannelserne var ikke standardiserede, og derfor kunne den unge ikke vide, om praktikstedet kunne eller ville oplære ham tilstrækkeligt i faget, hvorfor han risikerede at stå uden faglige fordele overfor andre arbejdere. Jævnaldrende som, efter få ugers kurser på værkstedsskole eller virksomhedstræning, kunne hæve en løn væsentligt højere end han selv kunne som lærling. Den øgede vækst i kollektivaftaler havde også presset lønningerne i vejret. Hvorfor kun ca. hver femte lærling fuldførte deres eksamener. Håndværket havde derfor svært ved at rekruttere faglært arbejdskraft. Der var få udlærte og mester havde svært ved at konkurrere med lønningerne i industrien¹⁶⁰.

Problemet for håndværket var manglen på en lærlingelov. En lov, som var vanskelig at få igennem, trods flere forsøg frem til ca. 1920. Uden en lærekontrakt stod de svenske mestre i samme situation, som de danske mestre havde beklaget sig over efter lavenes ophævelse. De mistede deres lærlinge i

---

¹⁶⁰ Hedman, I nationens och det praktiska livets tjänst, Umeå universitet, 2001 (Umeå) s. 110-117 (– behov for ca. 5000-6000 årligt)

det øjeblik, de unge havde nok kvalifikationer til at arbejde som svend. De unge løb fra pladsen.

8.9.5 Svensk fagbevægelsens forbehold til en lærlingelov

Hverken socialdemokrati eller fagbevægelse var mestrene nogen hjælp. De frygtede, ofte med rette, at lærlingene blev anvendt som billig ufaglært arbejdskraft. Og vigtigst af alt: De havde kun lidt eller ingen erfaring med helhjertet og kontinuerligt samarbejde med arbejdsgiverne.

8.9.6 Arbejdsgivernes modstand mod fagforeninger

Kampene på arbejdsmarkedet opfattes af fagbevægelsen som et angreb mod dem. De forventer at arbejdsgivernes intention er at knuse fagforeningerne. Et partssamarbejde synes frem til hovedaftalen ikke at være muligt.

Den sene hovedaftale betyder, at Sverige oplever et meget forbistret arbejdsmarked. Overenskomster er ofte lokale eller gælder kun for ganske få fagforeninger og arbejdere. Der er ingen fast voldgift, hvorfor stridsspørgsmål i de første år i det tyvende århundrede går i hårdknude. Senere forsøger staten med godt held at mægle. Men arbejdsgiverne vil ikke anerkende hovedorganisationernes ret til at repræsentere fagforeningerne. Uden denne centralisering træder samarbejdet mellem arbejdsmarkedets parter vande og konflikterne får ingen politisk afslutning, før hovedaftalen i 1938. Udviklingen mod et mere kompromis-søgende arbejdsmarked tager mange år. I perioden 1903-1907 indgås der kompromis i ca. fire ud af ti konflikter og i fire ud af ti gange ender konflikten til arbejdernes fordel. Fra slutningen af tyverne indgås der kompromis i ca. 60 procent af konflikterne¹⁶¹. Det er lang strakt kamp for at finde en mindre konfronterende linie parterne imellem. Et andet eksempel på udviklingen af dækningsgraden af overenskomsterne. I 1908 dækker kun 16 procent hele Sverige. I 1939 er det tal vokset til 34,6 procent¹⁶². Fordelen for arbejdsgiverne er, at produktionsvilkårene bliver mere ens. Det vil sige, at roen på arbejdsmarkedet giver mere lige vilkår for konkurrence mellem arbejdsgiverne. Fordelen for arbejderne er at de tilkæmpede forbedringer ikke undergraves af dårligere vilkår på andre arbejdspladser¹⁶³.

Men i tiden op til et mere fredeligt og samarbejdsdueligt arbejdsmarked rammes parterne af en mange strejker. Der er også strejker i Danmark på denne tid. Store lock-outerne i tyverne fx Men det er under mere regulerede forhold via hovedaftalen med to parter der anerkender den andens ret til at repræsentere deres part. Det er den store forskel. Nedenfor følger nogle af de principielle konflikter, som i fagbevægelsen øjne, har til hensigt at knuse den. Arbejdsgiverne vil ikke

---

¹⁶¹ Mikkelsen, s. 108 (tabel 6.12)

¹⁶² Mikkelsen, s. 115 (tabel 6.19)

¹⁶³ Mikkelsen, s. 115-116

anerkende fagforeningerne.

8.9.7 Den tidlige fagbevægelse

Sundvallsstrejken i 1879 var kulminationen af flere års spredte arbejdskampe. Strejkerne havde været reaktioner på en økonomisk krise, som arbejderne skulle betale for, via lønnedgang. Sundsvall udstillede arbejderklassens manglende organisation og sårbarhed overfor strejkebrydere¹⁶⁴. Konflikten viste arbejderne at stat og erhvervsliv stod side om side i kampen mod strejkende arbejdere. De som ikke gav sig til at arbejde igen blev dømt til tvangsarbejde¹⁶⁵.

Strejkerne havde i de tidlige år stor indflydelse på medlemstallet. Og naturligvis de økonomiske konjunkturer. Med vækst i samfundet voksede bevægelsen men et nederlag i 1909 kastede fagbevægelsen ud i en medlemskrise som først blev genvundet efter 1. verdenskrig. Her voksede bevægelsen fra ca. 80.000 i 1911 til et masseparti med flere hundredtusinder¹⁶⁶.

8.9.8 Strejker for fagbevægelsens overlevelse

I takt med at fagbevægelsen voksede sig stærkere skærpes modsætningerne til arbejdsgiverne. Fagbevægelsen måtte knuses, mente erhvervslivet if. fagbevægelsen egen opfattelse af udviklingen og en række arbejdskampe fik principiel betydning for hvordan fagbevægelsen og reguleringen af arbejdsmarkedet udviklede sig¹⁶⁷. De mest vigtige spørgsmål som skabte arbejdskampene var lønforhold, organisationsretten og arbejdsgivernes ret til at lede og fordele arbejdet.

Norbergstrejken handlede i første omgang om truslen for en sænkning af lønnen med 20 procent og tilmed krav om øget arbejdstempo. Da arbejdsgiverne ser ud til at vinde konflikt forlanger arbejdsgiverne at arbejderne opgiver organisationsretten og kollektive aftaler og socialdemokratiet skal standse agitation blandt arbejderne¹⁶⁸.

Verstadslock-outen i 1905 var en lønkamp, men blev politisk, da den reelt handlede om foreningsretten. Lock-outerne skulle fremprovokere denne politiske kamp. Konflikten blev en sejr på den måde, at de fem fagforeninger fik en kollektivaf tale og anerkendelse af at kunne repræsentere arbejderne i fremtiden. Konflikten blev først og fremmest en sejr for arbejdsgiverne, som fik lov til at antage ufaglærte og i vid udstrækning anvende strejkebrydere. De fem store fagforeninger som deltog i konflikten blev indgåelsen af en kollektiv aftale, og retten til at

---

¹⁶⁴ Nordin, s. 66-67, Fackföreningsrörelsen i Sverige I, Prisma (1981)

¹⁶⁵ Nordin, s. 68-68

¹⁶⁶ Nordin, I, s. 425

¹⁶⁷ Nordin, s. 123

¹⁶⁸ Nordin, s. 124-127

repræsentere deres medlemmer for fremtiden. Aftalen blev til det grundlag fremtidige aftaler, og på den måde skelsættende. Aftalen gjaldt kun de fem fagforeninger og viste fagbevægelsen nødvendigheden af større forbund, så flere kunne dækkes ind under aftalerne. Men på dette tidspunkt var forbundstanken ikke slået igennem¹⁶⁹.

Storstrejken i 1909 omfattende 290.000 arbejdere blev en udstilling af fagbevægelsen økonomiske svaghed. Der var ikke råd til at strejke og med tomme maver ebbede modstanden ud. Og fagbevægelsen kom ud i sin værste krise som nævnt ovenfor. Konflikten var fremprovokeret af arbejdsgiverne, som også havde succes med at bringe fagbevægelsen i knæ.¹⁷⁰ Arbejdsgivernes lock-out, som omfattede 80.000, og som blev modsvaret af flere strejker. Fagbevægelsens top blev mødt af stort pres for, at gøre modsvaret til en storstrejke, og den syndikalistiske fløj agiterede for en generalstrejke¹⁷¹.

Storstrejken skabte grundlaget for reorganiseringen og en politisk splittelse. Det stod klart, at flere arbejdere måtte organiseres, hvis bevægelsens skulle kunne gennemføre sine fremtidige krav. Den organiske forbindelse mellem parti og forening måtte styrkes. Men hovedløsningen på problemerne under storstrejken skulle afhjælpes af industriforbund¹⁷². Industriforbundet skulle organisere flere og samle dem stærkere bag et stort forbund. Denne ændring mødte megen modstand og blev først gennemført endeligt efter Første Verdenskrig.

8.9.9 Ådalen 1937

Ådalen er den sidste afgørende kamp, og socialdemokratiets efterfølgende tvungne fortæller både noget om partiet styrke, men også, at et samarbejde på arbejdsmarkedet skulle op at stå. Hovedaftalen bliver hermed en integreret del af formel svensk lovgivning og praksis på arbejdsmarkedet. Og ikke som ad frivillighedens vej som tilfældet var i Danmark.

Ådalen er blevet et symbol på den moderne velfærdsstats oprindelse og forklaring og ikke mindst socialdemokratiets parlamentariske gennembrud¹⁷³. (Socialdemokratiet fik ved det efterfølgende valg 41,7 % af stemmerne)¹⁷⁴. Det er meget at tillægge én begivenhed. Men det var det sidste

---

¹⁶⁹ Nordin, s. 137

¹⁷⁰ Nordin, s. 146-147

¹⁷¹ Forskellen mellem en storstrejke og generalstrejke er primært politisk. Storstrejken skal lægge så stort pres på arbejdsgivere som muligt. Generalstrejken er en total lammelse af samfundet og har primært en revolutionær karakter. Den skal smide de andre på porten. Og dette er hvad en reformistisk bevægelse som den socialdemokratiske ikke ønsker.

¹⁷² Nordin, s. 157-158

¹⁷³ Johansson, s. 454-455, Ådalen 1931, Hjalmarson & Högberg Bokförlag, (Lund 2001)

¹⁷⁴ Nordin, s. 219. kommunisterne fik 8,3 og venstrefløjen havde dermed absolut flertal, men et samarbejde blev ikke

svenske eksempel på drabelig politibrutalitet, udført for at beskytte erhvervslivets interesser.

Ådalen skal forklares med kapitalismens yderste krise, som Nordin formulerer det. Det var et arbejdsmarked, som ikke kunne styres af de formelle politiske midler¹⁷⁵. Den økonomiske krise fra 1929 havde skærpet de antagonistiske forhold i samfundet. Arbejderne brokkede for strejkebrydere og sympatistrejkerne bredte sig i Ådalen som i resten af landet. Militærets sættes ind og det kommer til sammenstød, da politiet forsøger at bryde strejken og lade strejkebrydere komme på arbejde¹⁷⁶. Det var en kamp mod et arbejdsmarked, som i arbejdernes øjne var dikteret af arbejdsgiverne, og de forhold ville man bryde¹⁷⁷.

9 Konklusion

9.1 Det danske parlamentariske sigte

For socialdemokratiet handler deres involvering i erhvervsuddannelserne om kontrollen med lærlingeforholdet. For socialdemokratiet handler det primært om, at trække lærlinguddannelserne bort fra mestrenes kontrol, for derved få deres præferencer ind i uddannelserne. Konkrete eksempler er teoretisk undervisning på skole, helst i dagtimerne. Og ikke mindst komme de brodne kar til livs i håndværk, så uddannelsesaspektet i mesterlæren fik et generelt løft. Sikre at de unge får en god løn under uddannelsen osv. Men for at det kunne lade sig gøre, mener socialdemokratiet at der må satses på lovgivningens vej. Forslaget om lærlingekommissionerne har til sigte at få repræsenteret arbejdersynspunkter i erhvervsuddannelserne. Hidtil har det været arbejdsgiverne som regulerede

---

frugtbart, da socialdemokratiet fandt kommunisterne for 'moskvatro'.

¹⁷⁵ Nordin, s. 218

¹⁷⁶ Nordin, s. 212-217. Efter den beslutning drog arbejderne i demonstration gennem byen, som skulle blokere for strejkebryderne. Militæret var på plads, arbejderne kastede sten efter militæret, som skud på mængden og dræbte fire arbejdere og en 'civil' kvinde. Kaptajn Mesterton, som ledede angrebet, fik attens dages fængsel. En af de ledende i blokaden mod strejkebryderne, Nordström, dømmes til 2½ års strafarbejde.

¹⁷⁷ Nordin, s. 217

lærlingeforhold. Ønsket om det kommunale tilsyn måtte opgives.

Det danske socialdemokrati oplever storfremgang i folketing, og i slutningen af tredverne også i landstinget. De sidder tungt på mandaterne i byerne, men det får aldrig et flertal, hvor det ikke er afhængig af de radikale.

Deres politiske intention om et kommunalt tilsyn af lærlingeforholdet falder til jorden, fordi de radikale principielt er imod offentlig indblanding i en privat virksomhed. Den konkrete modstand var overfor lærlingekommissionens opgave at vurdere hvorvidt en virksomhed var egnet til at uddanne en lærling, og vurdere et max antal af lærlinge, bl.a. vurderet ud fra antallet af svende.

Men i det omfang den parlamentariske debat ikke omhandlede et offentligt tilsyn, var der interessesammenfald på en række centrale punkter. I særdeleshed om de brodne kar. Og de mere humanistiske argumenter om, at de unge skulle behandles ordentligt under mesterlæren. Håndværket, som de radikale 'repræsenterede' parlamentarisk har en 'objektiv' klasseinteresse i at sikre fagets beståen. Håndværkets høje faglighed giver dem en unik status som producent af faglært arbejdskraft. Den er de brodne kar en trussel imod. Derfor er de radikale parate til regulering af lærlingeforholdet. Blot de selv står for det og accepterer begge parter bliver hørt.

Strategien med det parlamentariske sigte opgives ikke så meget fordi mandaterne ikke er tilstede. Socialdemokratiet er det største parti i folketing og kommunalt, og får sågar flertal sammen med de radikale i det ellers Venstre-domineret landsting. Måske er det mere korrekt, at begrunde socialdemokratiets skifte om at påvirke lærlingeforholdet via lovgivning og kommunalt udpegede kontrollanter. Fokus bør rettes mod, at interessesammenfald mellem de radikale og håndværket på den ene side og socialdemokratiet og fagforeningerne, åbner op for en ny politisk strategi. Skiftet er på den måde ikke en tilbagetrækning, det er et resultat af, at interaktionen, som Scharpf ville benævne det, giver aktørerne mulighed for at nå et kompromis. Det faglige selvstyre er måske ikke det bedste pay off, da mestrene fortsat har en del at skulle have sagt over uddannelserne, ikke mindst i hverdagen, hvor den unge bytter sin arbejdskraft for en uddannelse, men det lykkes i det faglige selvstyre at få arbejdervenlige tiltag igennem, hvis man kan formulere det sådan. Med lærlingevalget opnår socialdemokratiet indflydelse på en regulering af antal lærlinge der må antages i virksomhederne. De får igennem at lærlinge skal have adgang til teoretisk undervisning, og ikke al for sent om aftenen. Og lærlingevalget kan med to-tredjedelsflertal i et fagligt udvalg fastsætte bindende regler for indholdet af en uddannelse. Og nærmest lidt ironisk, er det ved en styrkelse af mesterlæren, at socialdemokratiet politiske ambitioner på lærlingenes vegne sikres.

Det er for så vidt rigtigt nok, at det det faglige selvstyre er noget socialdemokratiet decidede havde mulighed for at påvirke. Det var mere en mulighed der bød sig. Muligheden bød sig, fordi fagbevægelsen også havde intentioner om, at påvirke erhvervsuddannelserne.

Fagbevægelsens interesse er tosidet. På den ene side ses lærlingene som potentielle fremtidige medlemmer. Men faget har en interesse i, at de uddannes bedst muligt, så de kan sikre sig en god løn (en funktion af VQ overfor VA) og de kan udføre så bedre funktioner, at de er svære at erstatte. På den måde, kan en 'god' uddannelse sikre dem en højere livsindtægt end hvis de havde fået en utilstrækkelig uddannelse. Og fagforeningen har en interesse i, at de unge får kendskab til deres rettigheder som borgere. Og at de får mulighed for at tillære sig andre kompetencer end de fagspecifikke kundskaber. Den anden side, er der afskærmningen mod de ufaglærte. Fagforeningerne i Danmark er primært organiseret omkring ét fag. Det fag de uddannes i. De faglærte besidder, som skrevet ovenfor, en særlig (VQ) som de bytter til en højere løn end den gennemsnitlige (VA).

Derfor har fagforeningerne en interesse i at påvirke erhvervsuddannelserne. Inspirationen til det faglige selvstyre faldt derfor ikke ned fra himlen, men via et arbejdsmarked, som havde en lang tradition for at finde kompromiser. Inspirationen kom fra formerfaget og tredvernes metalindustri, hvor parterne siden 1929 havde indskrevet tilsyn og uddannelsesindholdet i overenskomsten.

9.2 Ingen svensk lærlingelov

Trods flere tilløb vedtages der aldrig en lærlingelov i Sverige. Samarbejdet på arbejdsmarkedet er i mange år præget af voldsom uro og vanskeligheder med at indgå kollektive aftaler, der dækker de fleste arbejdere. Modsat det danske arbejdsmarked er der ingen tillid blandt parterne. Og da arbejderbevægelsen gennem erfaring ved, at lærlinge benyttes som billig arbejdskraft og hvor uddannelsesaspektet er svagt, er der ingen opbakning at hente her. Modsat i Danmark, hvor parterne havde erfaring med samarbejde på uddannelsesområdet. Industrien ændres holdning til lærlingeforholdet efter 1. verdenskrig. Den tayloristiske produktion vokser, og industrien kan rekruttere arbejdere fra gaden eller via de tekniske skoler, som udbyder kurser i de basale kundskaber indenfor industrien. Uden en lærlingelov har håndværket ej heller en klemme på industrien som de danske håndværkere har overfor de industrivirksomheder der ikke selv kan

uddanne de faglærte pga. deres produktion, men trænger dem til fx vedligeholdelse.

9.3 Kommunale værkstedsskoler

I en tid med enorm ledighed blandt især unge, skal uddannelse afhjælpe ledigheden. Det gøres ikke ved at uddanne de unge på erhvervsskolerne. De skoler, kunne ikke holde på de unge. De kommunale øjne, som i alle større byer havde socialdemokratisk flertal, rettes mod kombinationen af teoretisk undervisning og primært praktiske kurser med fokus på arbejde i industriel produktion. Det er med andre ord, et bevidst valg fra socialdemokratiets side, at øge fokus på skoleuddannelse.

9.4 Svensk fagbevægelse

De mange kampe på arbejdsmarkedet forpestede muligheden for et samarbejde mellem fagforeninger og arbejdsgivere. Men netop interessesammenfaldene er der ikke noget til hinder for at parterne kunne lave aftaler. I sær de ufaglærte grupper indenfor industrien.

De svenske industriforbund fokus på, at sikre alle arbejdergrupperinger en række kvalifikationer som kan sikre medlemmerne højere løn og beskæftigelse. De svenske industriforbund er domineret af ufaglært arbejdskraft som finder arbejde gennem besiddelsen af basale, brede kundskaber, som alene kræver kurser eller praktisk virksomhedsoplæring. Til gengæld, er det ikke sikkert, at den enkelte virksomhed kan udbyde ret mange af de basale kundskaber. Derfor er det afgørende for industriforbund, at deres medlemmer sikres adgang til en bred vifte af kurser, så medlemmerne opnår et minimum af faglig mobilitet inden for en branche. Mange steder i Sverige, er der måske ikke udsigt til andre jobs end det lokale savværk. Men de tekniske skoler kan sænke arbejderens afhængig af bestemte typer virksomheder, der alene har arbejdsopgaver arbejderen har erfaring med.

Her er også et interessesammenfald med industrien i mange tilfælde. Kurser kan være svære at finde tid (og penge) til i produktionen. De tidlige tekniske skoler i Sverige, havde næppe opgave at give arbejderne basale kundskaber. Mulighed for efteruddannelse bliver også vigtigt for industriforbundet, så medlemmer kan holdes opdateret på udvikling i maskiner og materialer. Dette kan selvsagt kun trænes i på de virksomheder, der involverer disse ting. Derfor er en skolebaseret værkstedsundervisning vigtigt. Efteruddannelse er vigtig for alle faggrupper, men i en stærkt specialiseret produktion kan det være vanskeligt at prøve de nye ting, hvorfor muligheden og retten til efteruddannelse kan blive en strategi for industriforbundet.

Litteraturliste:

- Abrahamson, Vocational Education and Training in Sweden, Cedefop (Thessaloniki 1999)
- Andersson, Den svenska socialdemokratin och arbetarrörelsens barndom, RMF-press (Stockholm 1974)
- Balibar, Fem studier i den historiske materialisme, Rhodos (København 1977)
- Callinicos, Making History, Polity Press (Cambridge 1989)
- Casparson, LO, Bokförlaget Prisma (Stockholm 1961)
- Christensen, Konflikter mellem faglærte og ufaglærte arbejdere, Institut for uddannelse og socialisering (Aalborg 1985)
- Cort, Vocational Education and Training in Denmark, Cedefop (Thessaloniki 2002)
- Dobb, Kapitalismens udvikling, Rhodos (København 1975)
- Edquist, Teknik, samhälle och energi, Zenit (Malmö 1977)
- Esping-Andersen, The Three Worlds of Welfare Capitalism, Polity Press (Oxford 1990)
- Folketingets forhandlinger (div.)

Fine et al., Marx's Capital, Pluto Press, (London 2004)
Hedman, I nationens och det praktiska livets tjänst, Pedagoiska institutionen (Umeå 2001)
Jensen og Borgbjærg, Socialdemokratiets århundrede, (Kbh. 1904)
Jensen og Olsen, Oversigt over fagforeningsbevægelsen i Danmark, Bording (København 1901)
Johansson, s. 454-455, Ådalen 1931, Hjalmarson & Högberg Bokförlag, (Lund 2001)
Juul, Erhvervsuddannelserne – et forsømt forskningsområde, Arbejdsliv nr. 4, 2004
Jørgensen et al., Fagbevægelse og stat, Gyldendal (København 1979)
Knudsen, De seneste 20 års reformer i erhvervsuddannelserne, Arbejdsliv nr. 4, 2004
Korsch, Karl Marx – revolutionær videnskab, Jørgen Paludans forlag (1974)
Marx, Kapitalen, (kapitel 24) Rhodos, (København 1971)
Mathiesen, Uddannelse og produktion, Munksgaard (København 1976)
Mathiesen, Uddannelsernes sociologi, Christian Ejlers Forlag (København 2000)
Mikkelsen, Arbejdskonflikter i Skandinavien 1848-1980, Odense Universitetsforlag (Odense 1992)
Nilsson, Yrkeutbildning i nutidshistorisk perspektiv, (Gøreborg 1981)
Nordin, Fackföreningsrörelsen i Sverige I, Bokförlaget Prisma (1981)
Nyrop, Bidrag til dansk haandværkerundervisningshistorie, Nielsen & Lydiche (København 1893)
Olofsson, Svensk Yrkesutbildning, SNS förlag (Stockholm 2005)
Rees, The Algebra of Revolution, Routledge (London 1998)
Thompson, The Making of the English Working Class, Penguin Books (London 1977)
Warring et al., Samfundsbøger – Medarbejder, Erhvervsskolernes Forlag (Odense 2004)
Scharpf, s. 51, Games Real Actors Play, Westview Press (Oxford 1997)
Sigurjonsson, Dansk vekseluddannelse i støbeskeen, Institut for kommunikation (Aalborg 2002)
Statistisk årbog fra 1910-1941
Statistisk årsbok fra 1910-1941 (Sverige)
Sørensen m.fl., Lærlinge, uddannelse og udbytning, PUKKS, Institut for uddannelse og socialisering (Aalborg 1984)
Sørensen, Arbejdsmarkedets parters rolle i ungdoms- og voksenerhvervsuddannelserne, Institut for uddannelse og socialisering, Cedefop (Berlin 1987)
Zinck Nielsen m.fl., EFG på vej – hvorhen? Serie om uddannelsesforskning nr. 6 (Aalborg 1981)

Hjemmesider:

www.hvr.dk Ny praktisk indgang til erhvervsuddannelserne. (Hentet d. 23/5 2005)
Fremtidens velstand og velfærd på <http://www.uvm.dk/06/documents/udspil.pdf>
Pressemeddelelse 3. februar 2006 www.uvm.dk <http://www.uvm.dk/06/flere.htm?menuid=6410>.
Erhvervsbladet.dk d. 8/5 (hentet 7/8 2008)
[EUD praktikpladssituationen ultimo januar 2008](http://www.uvm.dk) www.uvm.dk
Skoleverket.se, Lpf 94 (opdateret t.o.m. SKOLFS 2006:24)

Aviser, tidsskrifter og pressemeddelelser:

Politiken, 14. juni, 2006
Pressemeddelelse fra Håndværksrådet d. 12. juni 2008.
”Det blev en succes” fra Magasinet Erhvervsskolen.dk, d. 2. juni 2004.

Riksdag & Departement, Sveriges politiska nyhetstidning, 27/11 2007
Pressemeddelelse fra Regeringskansliet, 5/2 2007 Utdanningsdepartementet
Göteborgs-posten, 11/2 07 <http://www.gp.se/gp/jsp/Crosslink.jsp?d=114&a=325477>
Pressemeddelelse Regeringskansliet, 1. april 2008 <http://www.sweden.gov.se/sb/d/10086/a/101962>

Sekundær-litteratur:

www.hvr.dk Innovation i erhvervsuddannelserne. Hentet d. 9/9-06
Betænkning om revision af lov om erhvervsfaglige forsøgsuddannelser (nr. 764), Statens Trykningskontor (Kbh. 1976)
Blackledge, Reflections on the Marxist Theory of History, Manchester Uni. Press (Manchester 2006)
Bryld, Den socialdemokratiske idearv, Roskilde Universitetsforlag (Frederiksberg 2004)
DA, s. 16-17, Arbejdsmarkedsrapport 2006, DA forlag (www.lo.dk september 2006)
Den jyske historiker 2, Det tyske socialdemokrati, Modtryk (Århus 1975)
Den jyske historiker 69-70 (Århus 1994)
Faglig Ungdom, Lærlingerapporten, Modtryk (Århus 1972)
Fremtidssikring af erhvervsuddannelserne, Øje for uddannelserne, LO, juni 2006/3
Jørgensen (red.) Consensus, Cooperation, and Conflict, Carma (Aalborg 2002)
McNally, Against the Market, Verso (London 1993)
Pedersen, Problemorienteret projektarbejde, Roskilde Universitetsforlag (Frederiksberg 2003)
Lassen, Småborgerskab og mesterlære, Gløder nr. 2, Institut for uddannelse og socialisering (Aalborg 1982)
Rasmussen, Erhvervsuddannelserne I Danmark, Leogruppen (Aalborg 1995)
Rees (ed.), Essays in Historical Materialism, Bookmarks (London 1998)
Wigforss (red.), Arbetarrörelsens efterkrigsprogram (1944)